

TILTAKSPLAN FOR KULTURLANDSKAPET I VERDSARVOMRÅDA

Vestnorsk fjordlandskap og Vegaøyan

Om rapporten

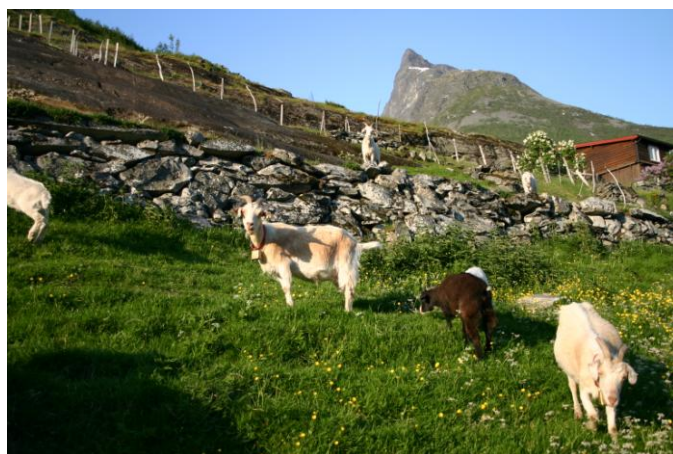
Rapporten er i to separate delar.

Del 1: Vestnorsk fjordlandskap

Del 2: Vegaøyan verdensarv

Begge delrapportane har eigen innhaldsforteiknelse.

Tiltaksplan for kulturlandskapet i verdsarvområda Vestnorsk Fjordlandskap og Vegaøyen

Del 1: Vestnorsk Fjordlandskap

Framsidefoto:

Utsikt mot Undredal (Foto Tom Dybvad)
Geit på Vesterås (Foto Per Kristian Frøysa)
Geiranger (Foto Per Kristian Frøysa)
Styva tre (Per Kristian Frøysa)

Forord

Verdsarvrådet for Vestnorsk Fjordlandskap, og Vega kommune legg med dette fram *Tiltaksplan for kulturlandskapet i verdsarvområda Vestnorsk Fjordlandskap og Vegaøyen*.

Tiltaksplanen er utarbeidd med bakgrunn i eit møte mellom representantar frå verdsarvområda Vestnorsk Fjordlandskap og Vegaøyen, og statssekretærene for LMD, MD, NHD og KRD, 28.11.06. Tema for møtet var: *Kulturlandskapet si rolle for verdsarven og utviklinga av norsk reiseliv*. Under møtet vart verdsarvmiljøet invitert til å kartlegge og oppsummere alle relevante utfordringar knytt til å ta vare på arven.

Møre og Romsdal fylke etablerte prosjektet *Tiltaksplan for kulturlandskapet i verdsarvområdet Geiranger - Herdalen*, i samarbeid med Stranda kommune og Norddal kommune. Per Kristian Frøysa vart tilsett som prosjektleiar, under administrativ leiing av landbruksdirektør Ole Syltebø. Verdsarvstyret for Geirangerfjorden var prosjektstyre. NILF og Bioforsk vart knytt opp til prosjektet for å kvalitetssikre arbeidet.

Vega kommune har samarbeidd med Fylkesmannen i Nordland, Bioforsk Nord Tjøtta, og Stiftelsen Vegaøyen verdensarv.

Etter signal frå departementa om samordning av tiltaksplanen, tok Møre og Romsdal ansvar for samordning med Vestnorsk Fjordlandskap Nærøyfjorden, og Vegaøyen. Arbeidet med samordninga er leia av ei administrativ referansegruppe der alle verdsarvområda og fagmiljø har vore representert. Planen er eit samarbeidsprodukt med fleire forfattarar, og vekslar difor i målform og språkdrakt. Av praktiske årsaker blir planen lagt fram i to deler, der innhald og forslag til virkemidler er samordna så godt som råd:

Tiltaksplan for kulturlandskapet i verdsarvområda

Del 1: Vestnorsk Fjordlandskap

Del 2: Vegaøyen

Prosjektet har jobba tett opp mot bønder, grunneigarar, bondeorganisasjonar, reiseliv, administrasjon og politiske organ på kommunenivå, fagavdelingane på fylkesnivå, verdsarvstyre og verdsarvråd. Tiltaksplanen er eit produkt av samspel mellom alle desse samarbeidspartane.

Del 1 er formelt vedteken av Verdsarvstyret for Geirangerfjorden og Verdsarvrådet for Vestnorsk Fjordlandskap.

Del 2 er vedteken av Vega kommunestyre.

Verdsarvrådet for Vestnorsk Fjordlandskap og Vega kommune vil takke alle bidragsytarar og samarbeidspartar i prosjektet.

Norddal 15.06.07

Vega 15.06.07

Arne Sandnes
Leiar
Verdsarvrådet for Vestnorsk Fjordlandskap

Einar Silseth
Ordførar
Vega kommune

Samandrag	6
1. Innleiing	8
2. Tilstandsrapport for landbruket og kulturlandskapet i Vestnorsk Fjordlandskap	10
2.1 Tilstandsrapport Geirangerfjorden	11
2.1.1 Grande, Møll, Årset, Møllsæter	11
2.1.2 Maråk, Vinje, Hole, Vesterås	12
2.1.3 Flydal, Ørjasæter, Opplenskedal	12
2.1.4 Gjørva	13
2.1.5 Homlong	13
2.1.6 Herdalen	14
2.1.7 Fjord- og fjellgardane	15
2.1.8 Randsonene til verdsarvområdet Geirangerfjorden og Herdalen	16
2.2 Tilstandsrapport Nærøyfjorden	17
2.2.1 Undredal	17
2.2.2 Gudvangen og Nærøydalen	18
2.2.3 Bakka	18
2.2.4 Dyrdal	20
2.2.5 Styvi	20
2.2.6 Nedbergo, Stigen og Breisnes	20
2.2.7 Randsonene til Nærøyfjorden verdsarvområdet	21
3. Eksisterande virkemiddel	22
3.1 Landbrukspolitiske virkemiddel	22
3.1.1 Driftstilskot	22
3.1.2 Investeringsstilskot	23
3.1.3 Prosjekt-/tiltaksretta virkemiddel landbruk	24
3.1.4 Vurdering av eksisterande landbrukspolitiske virkemiddel	25
3.2 Virkemiddel i miljø- og kulturminneforvaltninga	26
4. Målsettingar for landbruket og kulturlandskapet i verdsarvområda 2008-2012	27
4.1 Geirangerfjorden og Nærøyfjorden	27
4.1.1 Mål for kulturlandbruket i Geiranger	27
4.1.2 Mål for kulturlandbruket i Herdalen	27
4.1.3 Mål for kulturlandbruket på dei nedlagde fjord- og fjellgardane	28
4.1.4 Mål for kulturlandbruket i randsona	28
4.2 Generell målsetjing for kulturlandbruket i Nærøyfjordområdet	28
4.2.1 Mål for kulturlandbruket i Undredal	28
4.2.2 Mål for kulturlandbruket i Nærøydalen	28
4.2.3 Mål for kulturlandbruket på Bakka	28
4.2.4 Mål for kulturlandbruket i Dyrdal	29
4.2.5 Mål for kulturlandbruket på Styvi	29
4.2.6 Mål for kulturlandbruket på Stigen, Nedbergo og Breisnes	29
4.2.7 Mål for kulturlandbruket i randsona	29
5. Tiltaksplan for kulturlandskapet	30
5.1 Geirangerfjorden og Nærøyfjorden	30
5.1.1 Tiltaksplan for Geiranger	31
5.1.2 Tiltaksplan for Herdalen	32
5.1.3 Tiltaksplan for dei nedlagde fjord- og fjellgardane langs Storfjorden	32
5.1.4 Tiltaksplan for randsonene rundt Geirangerfjorden	32
5.1.5 Tiltaksplan for Undredal	33
5.1.6 Tiltaksplan for Nærøydalen	33
5.1.7 Tiltaksplan for Bakka	33
5.1.8 Tiltaksplan for strand- og høgdegardane i Nærøyfjorden	33
5.2 Skjøtsel av kulturminner, biologisk mangfold og eldre driftsformer i Geirangerfjorden og Nærøyfjorden	34
6. Forslag til nye økonomiske virkemidlar	35
6.1 Kulturlandskapsbidrag	35
6.1.1 Arealbidrag	35

6.1.2 Beitebidrag	36
6.1.3 Kulturbidrag	36
6.1.4 Investeringsbidrag til kulturlandbruket	37
6.2 Finansiering	37
6.3 Andre virkemiddel	38
6.4 Geografisk område	38
6.5 Administrasjon	38
7. Økonomiske konsekvensar av tiltaksplanen	39
7.1 Arealbidrag	39
7.2 Beitebidraget	39
7.3 Kulturbidrag	40
7.4 Investeringsbidrag	40
7.5 Samla bidrag	40

Samandrag

Natur og kulturlandskap

Naturen i verdsarvområdet Vestnorsk Fjordlandskap er dramatisk og storslått. Likevel er det først og fremst vekslinga mellom natur- og kulturlandskapet, opplevinga av samspelet mellom menneske og natur i tid og rom, som gjev landskapet sitt særpreg og gjer det så opplevingsrikt og attraktivt. Kulturlandskapet har gjennom verdsarvstatusen fått svært høg samfunnsmessig verdi som nasjonalt symbol, og fyrtårn i internasjonal marknadsføring av Norge som reisemål. Samtidig opplever grunneigarane og bøndene, som eig alt kulturlandskapet i verdsarvområda, at den privatøkonomiske verdien av kulturlandskapet har blitt stadig mindre. Landbruket er difor i sterk tilbakegang, og sentrale kulturlandskapsareal er i ferd med å gro heilt igjen. Verdsarven står i fare.

I Geiranger er nedbygginga av landbruket kome så langt, at husdyrhaldet må byggast oppatt for å berge kulturlandskapet. I resten av verdsarvområdet er jordbruket også i sterk tilbakegang, og det må setjast inn virkemidlar raskt for å stoppe og snu utviklinga. Verdsarven sitt kulturlandskap er skapt av bøndene sin utnytting av naturressursane gjennom generasjonar, i stor grad foredla gjennom husdyrhald. Naturressursane i verdsarvområdet er lite egna til moderne, volumbasert og kostnadseffektivt husdyrhald. Det er samtidig berre beitedyr og aktive bønder som kan skape eit levande kulturlandskap. Kulturlandskapet skal ein både kunne sjå, høyre, lukte og smake.

Kulturlandbruk

Virkemidlane vi rår over innan landbruk, reiseliv, miljø og kultur er ikkje tilstrekkeleg til halde kulturlandskapet i hevd, og det er konflikt mellom moderne landbruksdrift og kulturlandskapspleie som tek vare på dei mange forvaltnings- og næringsinteresser knytt til miljø, kultur og reiseliv. Tiltaksplanen tilrår at det blir løyvd midlar til eit eige kulturlandskapsbidrag i verdsarvområda, med direkte innretting mot å ta vare på og utvikle mangfoldet og opplevingskvalitetane i kulturlandskapet. Kulturlandskapsbidraget skal vere ei samfunnslønn for å etablere eit kulturlandbruk som tek vare på alle desse interessene.

Målsettingar for kulturlandbruket:

- pleie kulturlandskapet med slått og beiting
- bruke moderne utstyr og driftsmetodar, men også vise tradisjonelle driftsformer
- ta vare på biologisk mangfald og kulturminne
- utvikle eit småskala husdyrhald, som tek vare på framtidsbøndene sine krav til arbeidsmiljø og fritid
- legge til rette for opplevingar, og utvikle gode reiselivsprodukt
- tilby lokalt foredla matvarer
- skape grunnlag for heilårsbusetnad
- ta vare på og formidle kunnskap om natur, kultur og driftsmåtar

Kulturlandskapsbidrag

Dei aktive bøndene i verdsarvområdet rundt Geiranger og Nærøyfjorden har alle same krav til å halde fram med sitt husdyrhald. Det må skapast ein økonomi i kulturlandbruket, som er konkurransedyktig med satsing på reiseliv, og arbeid utanom bruket. Dette har vore førande for dimensjoneringa av kulturlandskapsbidraget. For å målrette dei økonomiske bidraga er dei foreslått kanalisert gjennom fire ordningar:

Arealbidraget skal gjere det økonomisk interessant å pleie alle prioriterte kulturareal i samsvar med dei reglar for skjøtsel som blir utarbeidd.

Beitebidraget skal sikre nok beitedyr til å ta vare på dei viktigaste kulturlandskapsområda.

Kulturbidraget skal gjere det økonomisk interessant å ta vare på samfunnsverdiar som er viktige for heilskapen og mangfaldet i kulturlandskapet, og vil omfatte:

- restaurering og vedlikehald av bygningar som kvernhus, utløer og gardfjøsar
- restaurering av viktige kulturlandskapselement som steingardar og bakkemurar
- restaurering og vedlikehald av ferdselsårer
- spesiell skjøtsel for å ivareta biologisk mangfald og trua arter
- spesiell drift for å vise historiske driftsmåtar, ta vare på styvingstre og frukthagar
- skogrydding for å få fram igjen viktige kulturareal, kulturelement og utsikt

Investeringsbidraget skal gje økonomisk grunnlag for langsiktige investeringar i driftsbygningar, og innrettast slik at ein oppnår andre viktige mål for verdsarvområda knytt til byggeskikk, bruksstruktur og fast busetnad.

Det er utarbeidd tiltaksplanar for verdsarvområda. I Nærøyfjorden er det lagt til grunn 10 % auke i tal beitedyr og areal i drift, medan det for Geiranger er føresett ei dobling av talet på beitedyr, og oppattaking av drift på alt jordbruksareal i landbruksregisteret. Basert på tiltaksplanane vil samla kulturlandskapsbidrag for verdsarvområdet Geirangerfjorden utgjere 6,1 millionar med aktivitetsnivå på linje med 2006. Ved oppfylling av målsetjingar om auka areal i drift og fleire dyr i området, aukar bidraget til 7,8 millionar i 2012. For Nærøyfjorden vil samla bidrag utgjere 4,4 million i 2008, aukande til 4,7 i 2012.

	Geirangerfjorden		Nærøyfjorden	
	2008	2012	2008	2012
Arealbidrag	1 140 000	2 240 000	1 080 000	1 180 000
Beitebidrag	1 710 000	2 310 000	1 610 000	1 750 000
Kulturbidrag	1 000 000	1 000 000	1 000 000	1 000 000
Investeringsbidrag	2 300 000	2 300 000	700 000	700 000
Sum kulturlandskapsbidrag	6 150 000	7 850 000	4 390 000	4 630 000

Statlege løyvingar frå fleire departement

Tiltaksplanen har som overordna mål å ta vare på og vidareutvikle dei unike kulturlandskapsverdiane i verdsarvområda. Det viktigaste tiltaket er å skape økonomisk grunnlag for eit kulturlandbruk der produksjon av fellesgode knytt til opplevingar i kulturlandskapet er målet, og aktiv drift med husdyrhald er middelet. Dette krev ei statleg løyving på 10,5 – 12,4 million kr årleg for å skape ein økonomi som gjer det interessant å satse på kulturlandbruk i konkurranse med utbygging av reiseliv eller anna arbeid. Med ei slik løyving vil kulturlandbruket kunne levere eit kulturlandskap som tilfredstiller interessene til både miljø, kultur, landbruk og reiseliv.

Forvaltning

For å nå alle målsettingane med kulturlandskapet vil det også vere trong for stillingar innan forvaltningsapparatet. Det blir føresett at naudsynte midlar til dette blir innarbeidd i andre budsjettpostar.

Berekraftig opplevingsøkonomi

Kulturlandskapet i verdsarvområda er så brattlendt, kupert og vanskeleg arrondert, at det ikkje har vore mogleg å tilpasse terrenget til moderne mekanisert landbruk. Dette som har medført store driftsulemper og dårleg driftsøkonomi, kan no snuast til ein stor fordel. Kulturlandskapet er krydra av kulturminne, i eit fantastisk variert og vakkert landskap, som fortel historie om folk og levemåte. Det er framleis aktive bønder og grunneigarar i området som ved hjelp av dei økonomiske virkemiddel som planen foreslår vil kunne etablere ein berekraftig opplevingsøkonomi.

1. Innleiing

Kulturlandskapet i verdsarvområdet Vestnorsk fjordlandskap er unikt, og har stor verdi både nasjonalt og internasjonalt.

Vestnorsk Fjordlandskap vart i 2005 innskriven på verdsarvlista som naturområde, men det er framheva at kulturlandskapet tilfører ein kulturell dimensjon som utfyller og aukar den samla verdien av området.

Det meste av verdsarvområdet er verna etter naturvernlova, med status som landskapsvernområde. Nærøyfjorden landskapsvernområde vart oppretta i 2002, og Bleia-Storebotnen landskapsvernområde og Bleia naturreservat vart oppretta i 2004. Geiranger-Herdalen landskapsvernområde vart verna i 2004, og eit av føremåla var å ta vare på viktige kulturlandskap med fjordgardar, setermiljø og kulturminne.

I verdsarven er det også teke med busette område som ikkje er verna etter naturvernlova. Det gjeld bygda Geiranger i nord, og i sør bygdene Undredal, Bakka, Gudvangen-Nærøydalen-Stalheim og Dyrdal med sommarbusetnad.

Geirangerfjorden, Herdalen og Nærøyfjorden vart alt i 1994 tatt med i Miljøverndepartementet og Direktoratet for naturforvaltning sin "Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap". Målet var å samordne og utvikle ei forvaltning av jordbruket sitt kulturlandskap der kriteria biologisk mangfald, kulturminne og oppleving vart sikra.

Møre og Romsdal fylke, landbruksavdelinga, la i Storfjordprosjektet 2004 fram ein fagrapport om kulturlandskapet i indre Storfjorden, og om utfordringar for forvaltninga.

Med bakgrunn i landskapsvernet og verdsarvstatusen er det utarbeidd Forvaltningsplan for Vestnorsk Fjordlandskap Nærøyfjorden, og Forvaltningsplan for Vestnorsk Fjordlandskap Geirangerfjorden. Forvaltningsplanane skal sikre natur- og kulturlandskapsverdiane ved å balansere bruk og vern på ein måte som gjev grunnlag for ei positiv utvikling i verdsarvområdet. I planen for Geirangerfjordområdet blir det fastslått at attgroing er det største trugsålet både for produksjonslandskap, biologisk mangfald, levande kulturminne og ikkje minst opplevingar i kulturlandskapet. Dette vil få negative konsekvensar for turisme, friluftsliv og nærmiljø. I Nærøyfjordområdet utgjør kulturlandskapet også ein sentral verdi, og attgroing er eit stort trugsål. Oppretthalding av landbruksdrift og beiting i området er sentralt for å ta vare på kulturlandskapet.

Tiltaksplanen for kulturlandskapet i verdsarvområda har sitt fundament i forvaltningsplanane. Den norske stat har forplikta seg nasjonalt gjennom landskapsvernet, og internasjonalt gjennom verdsarvstatusen til å ta vare på kulturlandskapsverdiane i verdsarvområdet. Verdiane er no sterkt truga av attgroing. Tiltaksplanen gir ein tilstandsrapport for landbruket og kulturlandskapet i verdsarvområdet. Med bakgrunn i tilstandsrapporten er det utarbeidd mål og tiltak, med forslag til nye økonomiske virkemiddel. Statlege løyvingar vil bli heilt avgjerande for å snu den negative utviklinga i området, og gjere det mogeleg å ivareta alle samfunnsinteressene knytt til kulturlandskapet.

VESTNORSK FJORDLANDSKAP

THE WEST NORWEGIAN FJORDS

GEIRANGERFJORDEN OG
NÆRØYFJORDEN MED
OMRÅDA OMKRING
VART INNSKRIVNE PÅ
UNESCO SI LISTE OVER
VERDSARVEN 14. JULI 2005.
FJORDOMRÅDA ER
NATURARV MED FRAMSTÅANDE
UNIVERSELL VERDI OG
SKAL TAKAST VARE PÅ
TIL GAGN FOR
ALLE MENNESKE.

THE GEIRANGERFJORD AND
NÆRØYFJORD AREAS
WERE INSCRIBED
UPON THE UNESCO
WORLD HERITAGE LIST
14TH OF JULY 2005.
THESE FJORD AREAS
ARE NATURAL HERITAGE OF
OUTSTANDING UNIVERSAL
VALUE TO BE PROTECTED
FOR THE BENEFIT
OF ALL HUMANITY.

AVDUKA 12. JUNI 2006

Jonja

Unesco plakett Skageflå Geirangerfjord, Vestnorsk Fjordlandskap

2. Tilstandsrapport for landbruket og kulturlandskapet i Vestnorsk Fjordlandskap

¹Geirangerfjorden og Nærøyfjorden sin natur er dramatisk og storslått. Likevel er det først og fremst vekslingen mellom natur- og kulturlandskapet, opplevelsen av samspillet mellom menneske og natur i tid og rom, som gir dette landskapet sitt særpreg og gjør det så opplevelsesrikt og attraktivt. Særlig fjord- og hyllegårdene som kan sees langs fjorden er et vesentlig element for dette landskapets identitet. Opplevelsen for turisten blir ikke den samme hvis landskapet gror igjen og disse gårdene ikke lenger kan sees, når guiden på turistbåtene forteller om dem.

Bosettingen i området går langt tilbake i tid og flere av gårdene er meget gamle. Jordbruket har vært allsidig og basert på husdyrhold. Den allsidige utnyttelsen har skapt et mosaikklandskap med et mangfold av kulturminner og kulturmarker. Landskapet er i stor grad spart for ødeleggende "moderniseringsinngrep" og kan fortsatt sies å være et "tradisjonelt" jordbrukslandskap, representativt for Vestlandet. Landskapets rike innhold av kulturminner som gamle bygninger og ferdselsårer, geil, steingjerder, bakkemurer og ryddingsrøyser, forteller sammen med de gamle kulturmarkene og deres biologiske mangfold, historien om tidligere tiders naturressursutnyttelse og livsbetingelsene i dette landskapet. Kulturminnene i området utgjøres også av fortellinger og sagn, stedsnavn og ikke minst den "tause kunnskapen" om gamle driftsformer. Jordbruksdriften strakk seg fra fjord til fjell og man kan fortsatt følge bratte stier fra gårdene opp til de gamle stølene. Store skulpturale styvingstrær i de stupbratte liene formet av lauving gjennom århundrer, forteller om tidligere tiders farlige arbeid for å sanke nok vinterfôr. Rester av de gamle, tidligere vidstrakte slåtte- og beitemarkene bidrar også til at man kan lese historien direkte i dette landskapet, og kulturmarkenes biologiske mangfold øker landskapets opplevelseskvaliteter.

Lauva almar på Holmo (foto Tom Dybvad)

Geit på Vesterås, Geiranger (foto Per Kristian Frøysa)

Områdene rundt Geiranger og Nærøyfjorden har fortsatt et levende kulturlandskap, men nedleggelse av de fleste gårdsbrukene har ført til en stadig økende gjengroing som kan få alvorlige følger for verdensarvområdets landskapskvaliteter. De visuelle opplevelsesmulighetene forringes sterkt hvis landskapet lukker seg med skog. Det store biologiske mangfoldet som er knyttet til gamle kulturmarker blir borte når de gror igjen, og mange av kulturminnene vil bli overgrodd og forsvinne. Landbruket spiller med andre ord en meget viktig rolle når det gjelder opprettholdelse av det attraktive landskapet som hele verden vil se. Det er derfor et stort problem at de som produserer og opprettholder mange av landskapskvalitetene ikke er de som først og fremst tjener på verdensarvstatusen og turismen.

¹ Kap 2 Ann Norderhaug, Bioforsk

2.1 Tilstandsrapport Geirangerfjorden

¹Landbruket i Geiranger er under sterk nedbygging, og kulturlandskapet er prega av gjengroing. Det er berre 7 driftssenter igjen innanfor verdsarvområdet, og ingen av dei aktive brukarane har meir enn eitt års perspektiv på vidare drift. Driftsbygningane som er i bruk er frå 27 til 100 år gamle.

Det er 36 bruk i Geiranger. Bruksstrukturen er slik den har vore i heile etterkrigstida. Berre eitt bruk er seld som tilleggsjord, og tre bruk har bygd ein fellesfjøs for geit. Ingen har investert i driftsapparat basert på leigejord. Areala er små, det meste er svært tungdrive og mykje av areala ligg 3-500 moh.

Vi har valt å dele Geiranger inn i 5 kulturlandskapsområde, med bakgrunn i naturleg avgrensa beiteområde.

Grande og Møll, Geiranger (foto Per Kristian Frøysa)

2.1.1 Grande, Møll, Årset, Møllsæter

²Møllslia er den av innfallsportene til Geiranger som er åpen hele året. Utsikten fra den nasjonale turistveien, spesielt fra Ørnesvingen, er en landskapskvalitet av stor betydning for turismen. Det er derfor viktig at landskapet i Møllslia holdes åpent. Møllstunet som er et intakt klyngetun med 11 bygninger, den eldste sannsynligvis fra 1600-tallet, er under utredning for fremtidig freding. I Møllslia finnes i tillegg en rekke andre kulturminner av forskjellig alder. Fruktdyrkingen i Geiranger har tradisjoner helt tilbake til middelalderen. De gamle frukthagene i Møllslia har derfor både historisk og estetisk betydning. Store styva gamle trær er også landskapselementer med estetisk og historisk verdi. I tillegg er de viktige for det biologiske mangfoldet. Et stort biologisk mangfold er også knyttet til (tørr)engene, veikantene, knausene og ikke minst til den kulturpåvirkete lauvskogslia og rasmarekene øst for Grandeelva. Mange av landskapskvalitetene og sammenhengen fra gård til støl, kan oppleves fra en gammel sti som kan følges fra fjorden opp til

¹ Kap 2.1 Per Kristian Frøysa, Møre og Romsdal Fylke

² Kap 2.1.1-2.1.7 Ann Norderhaug, Bioforsk, underavsnitt "Landbruk": P.K.Frøysa Møre og Romsdal fylke

Møllsetrene. Fra Møll og oppover er stien delvis steinsatt (trappetrinn). Møllsetrene ble tatt av snøras i 1986, men tuftene og vollen kan fortsatt sees fra den nasjonale turistveien. Det er utarbeidet en skjøtelsesplan for Møllslia.

Landbruk:

8 bruk. 6 har heilårsbusetnad. 2 campingplassar og hotell på Grande, 2 utleiehytter på Møllsæter. Ingen av eigarane driv jordbruk. Ein fellesfjøs for geit på Møll er forpakta bort til ein bonde i Eidsdal. Jordbruksareala er grøderik, med gamle frukthagar i nedre del av bygda. Dette er kanskje den største samlinga av gamle fruktsortar i landet, med opp mot hundre ulike sortar. Areala er svært brattlendt med dårleg arrondering, sundskorne av fjellparti og Ørnevegen som slynger seg gjennom bygda. Mykje av arealet er sterkt prega av attgroing. Ingen areal vart innhausta i 2006, men noko vart slått ned. 49 sauer og 100 lam beita på jordbruksareala 5 veker om våren og 4 veker om hausten, og er på sommarbeite i fjellsidene mot Geitfonnegga.

122 mjølkegeiter beita i utmarka aust for Grandeelva, oppover mot Møllsetrane.

2.1.2 Maråk, Vinje, Hole, Vesterås

På Maråk, Vinje og Hole finnes det rester av gammel, artsrik slåtteeing som beriker selve Geiranger sentrum. Også på Holebakk finnes det slik eng og i tillegg mange tufter og andre kulturminner som det er knyttet dramatiske historier til. De forklarer hvorfor det ikke lenger er bosetting her. Mange dramatiske hendelser er knyttet også til Vesterås. Denne gården som nærmest kan betegnes som en hyllegård, har det mest intakte "gårdslandskapet" i dette kulturlandskapsområdet. Beliggenheten gjør at det kan sees fra større delen av bygda, samtidig som det er vid utsikt herfra. I den bratte innmarka finnes bakkemurer, rydningsrøyser, vedlikeholdte styvingstrær og artsrik flora på knauser, i kanter, tørrbakker og gammel beitemark. Vesteråsetra ligger innerst i Vesteråsdaalen som har en rik fjellplanteflora og beitepåvirka snørasenger. Også ved Vesteråsfonna finnes det sjeldne arter. I dette kulturlandskapsområdet spiller ellers veikantene en særlig viktig rolle for det biologiske mangfoldet.

Landbruk:

10 bruk. 8 har heilårsbusetnad. 2 bruk på Maråk og 1 på Vinje har campingplass, 2 bruk på Hole og 1 på Vesterås har utleiehytter. 3 driv jordbruk. Alle driftsbygningar i området er 100 år eller eldre. Noko av jordbruksareala på Maråk og Vinje er flate og lett drivne, resten er svært dårleg arrondert, sundskore av fjellparti og vegar som slynger seg oppover dalen.

103 sauer, 187 lam og 47 ammegeit på heimebeite vår og haust, og sommarbeite i Vesteråsdaalen.

2.1.3 Flydal, Ørjasæter, Opplenskedal

Dette kulturlandskapsområdet er det som møter turistene som kommer langs riksvei 63 fra Grotli og Strynefjell. Engene og beitemarkene gjør landskapet åpent og innbydende. Brukene her har i kulturlandskapssammenheng betydning også fordi de er de eneste gjenværende melkebrukene i Geiranger. Storfefeite er nødvendig for opprettholdelse av en del verdifulle kulturmarker. Gamle bygninger, tufter, bakkemurer og rydningsrøyser er interessante elementer i dette kulturlandskapsområdet. Det biologiske mangfoldet er først og fremst knyttet til kanter langs riksveien og gårdsveier samt til velstelte, bratte slåttebakker. Kvanndalssetra som ligger øverst i Geirangerdaalen drives ikke som seter lenger, men er godt beitet og artsrik. På Flydalssetra og Vinsåssetra har imidlertid gjengroingen startet. Særlig Vinsåssetra er likevel fortsatt artsrik. De beita snørasengene i Vinsåsskredene er spesielt artsrike og her finnes flere sjeldne arter.

Landbruk:

10 bruk. 6 har heilårsbusetnad. 1 bruk har campingplass, 1 har leilegheit i huset. 5 av bruka bygde ut for mjølkeproduksjon på 70 talet. 4 av desse har lagt ned, 3 av dei i 2006. Det er 2 som framleis driv med mjølkeproduksjon i Flydal. Nyaste driftsbygninga er 27 år med 7 kubåsplassar, 36.000 l mjølkekvote. Den andre driftsbygningen er 38 år, i dårleg stand med 12 kubåsplassar, 57.000 l mjølkekvote. Dette er einaste bruka som driv kumjølkeproduksjon i Geiranger. Det meste av jordbruksarealet er flatt og lettdrive, men noko er i dårleg hevd. Ingen jordbruksareal på Ørjasæter og Opplenskedal vart innhausta i 2006.

Ørjasæter og Opplenskedal har beiteområde i fjellsidene på begge sider av dalføret, på Kvanndalsætra og i Kvanndalen. Flydal har beiteområde i fjellsidene mot sør-vest og på Flydalsætra. 30 storfe på beite.

2.1.4 Gjørva

Liene fra Gjørva inn mot Homlong er tidligere slåtteliet som spiller en viktig rolle i landskapsbildet og for inntrykket av Geiranger. En stor frukthage ved gården utgjør et vakkert innslag i landskapet når trærne står i blomst. I lia innerst i bukta er kulturmarken nærmest terrassert med bakkemurer, men dette området trues av gjengroing. Liene holdes ellers fortsatt ganske åpne ved beite. Her finnes flere rødlistearter og et stort biologisk mangfold. Av kulturminner kan nevnes steingarder, rydningsrøyser og spor etter en plass ovenfor gården.

Landbruk:

4 bruk. 2 har heilårsbusetnad. 1 bruk har selt jordbruksareala som tilleggsjord. 1 bruk driv med hytter og jordbruk. Jordbruksareala ved sjøen er flate og lettdrevne, oppover fjellsida er areala brattlendt med dårleg arrondering.

Gjørva har sitt beiteområde i fjellsida vest for sentrum, framover mot Flydalsnakken, på Kvanndalssetra og i Kvanndalen. 17 storfe, 51 sauer og 84 lam på beite.

Geiranger med Gjørva og Homlong (foto Per Kristian Frøysa)

2.1.5 Homlong

Innmarka ved Homlong karakteriseres av mange bakkemurer og steingarder. De er imidlertid i ferd med å forsvinne på grunn av gjengroing. Hvis landskapet skal beholde sin karakter vil det være nødvendig å slå eller beite disse arealene. Det vil også være viktig å stelle frukthagen. Fra Homlong slynger det seg en bratt sti oppover til Homlongsetra 540 moh. Setervollen er fortsatt ganske åpen og kan sees fra Ørnesvingen. Fra Homlongsetra går det sti videre til Skagedalsetra og til hyllegården Skageflå. Det er flere kulturminner som sel, stihus, løer, tufter, og hvilesteiner knyttet til stiene og stølsområdene. Homlongsetra er mye besøkt av turister. Også for

landskapsopplevelsen fra Ørnesvingen på andre siden av fjorden spiller Homlong og Homlongsetra en viktig rolle og gir utsikten et tydelig historisk innhold.

Landbruk:

4 bruk. 1 har heilårsbusetnad. Alle bruka har campingplass, hytter eller leilegheiter. Ingen driv jordbruk. Ingen jordbruksareal vert innhausta eller beita. Jordbruksareala er brattlendt, dårleg arrondert, og ber sterk preg av attgroing.

Homlong har sitt beiteområde i Skagedalen. Ingen beitedyr.

2.1.6 Herdalen

Herdalen er en særpreget seterdal med en åpen, treløs dalbunn som dekker mer enn 1 km². Setergrenda er delvis ordnet i rekker langs bekkene som renner gjennom området. Mange av de 35 selene og fjøsene er registrert som verdifulle kulturminner (SEFRAC). De eldste er over 200 år gamle. Kombinerte naust/løer finnes ved utløpet av Herdalsvatnet. Herdalen er rikt også på andre kulturminner knyttet både til tidligere bosetting, setervirksomheten, jakt og fangst. I tillegg til de fulldyrka arealene finnes her artsrik beitemark med sjeldne arter, beita rasmærker, myr og fjellbjørkeskog.

Landbruk:

Herdalen hadde truleg fast busetnad frå vikingtida og fram til 1700 talet. Sidan har Herdalen vore brukt til seter og beiteområde for bruk i Norddal og Valldal. Minst 15 gardsbruk har dreve aktiv setring i Herdalen, og skapt eit unikt setermiljø.

I 1960 etablerte 14 bruk partslaget Herdal Beitelag, og bygde moderne fellesfjøs med rørmjølkeanlegg for 50 kyr og 160 geit. I 1989 vart talet på aktive eigarar redusert til 7, fjøsen modernisert og dyretalet auka til 460 mjølkegeit. Dette er den største fellesfjøsen for geit i landet. I 2006 var det 3 bruk med til saman 277 mjølkegeit som hadde aktiv seterdrift i Herdalen, og beitelaget hadde totalt 71 storfe og 512 småfe på beite. Alle bruka har sitt driftssenter i Norddal, utanfor verdsarvområdet.

Herdal førdyrkarlag er skipa av 9 bruk, og leiger 162 da fulldyrka jord av Herdal Gard Grunneigarlag.

Ferdsel og turisme i Herdalen har lange tradisjonar, og det er utvikla mange gode reiselivsprodukt innan geoturisme, med basis i naturopplevingar, kulturarv og sætermiljø.

Herdalseter i Norddal (Fotograf ukjent)

2.1.7 Fjord- og fjellgardane

Hyllegårdene og de dramatiske historiene som er knyttet til de fleste av dem, er en av de største opplevelsesverdiene i verdensarvområdet. Det er derfor av stor betydning for turismen at bygningene blir holdt ved like og at i hvert fall arealene nærmest husene skjøttes, slik at de fortsatt er synlige i landskapet. Også på hyllegårdene finnes det mange kulturminner som gamle bygninger, naust, kvernhus, tufter, løypestrenger, taubaner, fint oppmurte stier og trapper, bakkemurer og rydningsrøyser. Mange har også en meget artsrik engflora, styvingstrær og frukttrær.

Landbruk:

I verdsarvområdet ligg ei rekkje gardsbruk langs strendene og i fjellsida på begge sider av Geirangerfjorden og Sunnylvsfjorden, og på sørsida av Tafjorden.

Sunnylvsfjorden vestsida:	Ljøen, Timbjørgane, Åkernes
Sunnylvsfjorden austsida:	Smoge, Smogeli, Isflå, Oaldsbygda, Furnes, Lundanes
Geirangerfjorden nordsida:	Matvik, Horvadrage, Knivsflå, Bringa, Gomsdalen
Geirangerfjorden sørsida:	Skageflå, Blomberg, Syltevik
Tafjorden sørsida:	Skrednakken, Verpesdal, Ospahjellen, Kvennhusneset, Osvik, Kaste, Korsnes

Alle desse gardane, med unntak av Ljøen, er fråflytta i løpet av dei siste 100 åra, dei fleste i åra etter siste verdskrigen. Fjord- og fjellgardane hadde lite dyrka jord, men utnytta fjellsidene og dalføra til slåttemark og beite for store husdyrflokkar. Kulturlandskapet pregar området frå fjord til fjell. Det meste av det gamle kulturlandskapet er no tilvaks med skog. Viktige område vert framleis haldne opne med

aktiv beiting av beitedyr frå randsonene, og ein del areal i tunområda vert slått av eigarane, eller den ideelle organisasjonen Storfjordens Venner.

På Ljøen er det 2 bruk i aktiv drift, og 1 bruk delvis ute av drift. Driftssentra ligg utanfor verdsarvområdet, men deler av jordbruksareala og beiteområda ligg innanfor. Bruka er svært brattlendt, med dårleg arrondert jord, sundskore av fjellparti.

2.1.8 Randsonene til verdsarvområdet Geirangerfjorden og Herdalen

¹Randsonene er svært viktig for verdsarvområdet, både for å halde vedlike kulturlandskapet i innfallsportane, og direkte skjøtsel av kulturlandskapet med beitedyr inn i verdsarvområdet. Dette gjeld spesielt bruk i Norddal, som tek seg av all slått og beiting i Herdalen. Indreeide i Eidsdal har alle sine beitedyr til å halde kulturlandskapet i Indreeidsdalen. Tryggjestad i Sunnylven har sine beitedyr i Oaldsbygda, og ikkje minst Ljøen tek vare på det unike kulturlandskapet ved inngangen til Geirangerfjorden. Ei rekkje andre gardsbruk har husdyr som i deler av beitesesongen beiter inn i verdsarvområdet.

I randsonene Norddal, Eidsdal, Stranda og Sunnylven er det framleis eit aktivt landbruk, men det økonomiske fundamentet for vidare drift er svakt, noko som gjev seg utslag i rekrutteringsproblem og manglande økonomisk evne til fornying av driftsapparatet.

Beitedyr i Indreeidsdalen (foto Per Kristian Frøysa)

¹ Kap 2.1.8 Per Kristian Frøysa, Møre og Romsdal fylke

2.2 Tilstandsrapport Nærøyfjorden

¹Det aktive landbruket og faste busetnaden i Nærøyfjorden verdsarvområdet er hovudsakeleg knytt til bygdene Undredal, Nærøydalen m/Gudvangen og Bakka. I tillegg er det landbruksaktivitet på Styvi, Dyrdal, Stigen og Breisnes. Det er tre hovudtypar av gardar i området som representerer ulike ressurstilhøve: 1.Gardsbruk i dalføra. 2.Gardsbruk langs fjorden. 3. Gardsbruk på fjellhyller.

I alt 56 gardsbruk har heile, eller hovuddelen av garden innanfor verdsarvområdet. Av desse er i dag berre 15 i drift. Mange bruk er fråflytta og bygningsmassen er i varierende grad prega av forfall. Tre område med busetnad gjer at kulturpreget på fjorden er mest like framtrедande som det inntrykket av dei mektige naturfenomena ein slik fjord rommar.

Utsikt mot Undredal (Foto Tom Dybvad)

2.2.1 Undredal

Bygda Undredal er ein intakt strandstad med eit særprega bygningsmiljø med små trehus tett i tett. 91 fast busette i dag mot 127 i 1999. Den vesle, kvitmåla stavkyrkja ligg sentralt i bygda og er framleis i bruk. Landskapsrommet mellom Undredal, Stigen og Nedbergo er prega av gammalt kulturlandskap med slåtteteigar, åkrar, utløer, stolar og lauvingslier. Dette kulturlandskapet er i raskt forfall og naturpreget er etter kvart dominerande.

Det er 22 større og mindre landbrukseigedomar registrert i dalføret. I dag er det 5 aktive brukarar att som i tillegg til eige bruk leiger hjå andre. Alder på brukarane er mellom 37

¹ Kap 2.2 Roar Werner Vangsnes, Fylkesmannen i Sogn og Fjordane

og 47år. Jordbruksareala er brattlendt, sær arbeidskrevjande og urasjonelt. Ein god del av dette arealet vert slått med ljà og tohjuls slåmaskiner. Ein del av innhaustinga skjer også ved bruk av båt langs fjorden. Bygda har eige stølsysteri kor store delar av geitemjølka vert ysta til kvit og brun geitost. Tradisjonell stølsdrift og stølskultur vert og halde i hevd. Sterk satsing på dyrehelse med deltaking i helsesaneringsprosjektet "Friskare Geit". Ombygging og utbetring av driftsbygningar vil vera ein viktig del av den fornyinga som må skje for å tilpasse nye krav, og med ynskje om å kunne auke dyretalet.

Pr. 1. januar 2007 hadde bygda eit dyretal på 346 dyr, hovudsakeleg mjølkegeit (257 dyr). 639 vart sleppt på beite i utmarka i ein periode på 8 veker, og 93 % av desse dyra var geit.

2.2.2 Gudvangen og Nærøydalen

Landbruket i Nærøydalen ligg hovudsakeleg langs E 16 som går midt gjennom heile Nærøydalen. Folketalet i Nærøy (Styvi, Bakka, Gudvangen og Nærøydalen) er i dag på 105 mot 114 i 1999. Dei viktigaste gardstuna finn ein ved Stalheimsøyni, Hylland, Skjerpi og Gudvangen. Gardane og dyrkamarka vert skilt frå kvarandre av store raskjegler som snevvar inn dalføret fleire stader. Ved Gudvangen møter dalføret fjorden. Av totalt 18 gardsbruk er det i dag 7 brukarar i aldersspennet 39-67 år som held oppe med aktiv drift. 5 av desse ligg i Sogn og Fjordane og 2 av bruka ligg i Hordaland. Jordbruksarealet er i motsetnad til andre områder rimeleg lettdrive og rasjonelt. Areal vert nytta til slått og beite. Bygningsmassen er av vekslende alder og kvalitet. Driftsbygningar frå 80-talet med trong for utbetring og nybygg. Samdrift vert vurdert men og signal om redusert aktivitet og avvikling. Eit par av bruka vil redusera drifta kraftig i løpet av 2007, og tel på knappane om å leggja ned om kort tid. 3 bruk har storfehold og 3 bruk sauehold medan eitt har hatt mjølkegeit fram til i år.

Pr. 1. januar 2007 var det registert 324 dyr i Nærøydalen, medan 453 dyr vart sleppt på beite.

2.2.3 Bakka

Grenda Bakka ligg om lag 5 kilometer frå Gudvangen langs vestsida av Nærøyfjorden. På Bakka er det fast busetnad og heilårsdrift på 2 gardsbruk. Brukarane er i aldersspennet 45-54 år. Husdyrhaldet er i hovudsak basert på mjølkegeit og sau som viktigaste dyreslag men og med innslag av storfe og hest. Jordbruksarealet er vekslende lettdrive/tungdrive. Små arbeidskrevjande teigar innimellom meir rasjonelt areal. Ein del av areala er utsett for snøras. Beitebruken og sambeitinga er sær viktig for å halde landskapet ope og i hevd som kulturlandskap. Bakka har heilårs vegsamband til Gudvangen.

Pr. 1. januar 2007 var det registert 379 dyr på Bakka, og i beitesesongen 2006 var dyretalet oppe i 645. Av desse utgjorde hovudtyngda mjølkegeiter.

Nærøydalen (foto Roar W. Vangsnes)

2.2.4 Dyrdal

Den veglause bygda ved Nærøyfjorden er utan fast busetnad, men det bur folk der i samband med ferie og fritid. I fylgje landbruksregisteret er det 8 bruk i Dyrdal som alle pr. dato er ute av aktiv landbruksdrift. Jordbrukarealet er framifrå teigdelt og urasjonelt. Noko av jordbruksarealet er bortleigd som beite medan noko av arealet vert skjøtta maskinelt. Attgroing og vidare forfall er likevel største utfordringa. Bygningsmassen er i bra stand, spesielt bustadhusa. Tilkomst med skyssbåt eller ferje.

Naust i Dyrdal (foto Tom Dybvad)

2.2.5 Styvi

Styvi ligg omtrent på motsett side av Dyrdal og har 2 fast busette på eit av to gardsbruk. Bruka er utan aktiv landbruksdrift men jordbruksareala vert nytta til beite for sau. Strekninga Styvi - Holmo vart etablert som eige landskapsvernområde alt i 1991. I særskild grad var vernet motivert ut frå ynskje om å halde ved like eit særprega kulturlandskap med viktige kulturminne, opplevingsverdiar og kulturbetinga biologisk mangfald. Det er difor utarbeidd eigen skjøtelsesplan for å ta vare på det særeigne kulturlandskapet i området (Fylkesmannen i Sogn og Fjordane 1994). På Styvi har grunneigarane ein avtale med Fylkesmannen om å utføre særskilde tilsyns- og skjøtelsesoppgåver. Store delar av det tradisjonelle slåttengsystemet vert såleis framleis hausta. Tilkomst med ferje og skyssbåt.

2.2.6 Nedbergo, Stigen og Breisnes

På Høgdegarden Nedbergo er det 2 bruk som utgjer eit viktig kulturmiljø og blikkfang i fjorden, men attgroinga og bygningsforfallet er aukande. Utan fast busetnad. På Stigen er det 2 bruk, på Breisnes 1. Både på Stigen og Breisnes bur det folk gjennom store delar av året. Stigen gard er ei turistverksemd som satsar på fot- og fjordturisten. Både Stigen og Nedbergo har til dels mykje jordbruksareal som står i fare for å gro att.

2.2.7 Randsonene til Nærøyfjorden verdsarvområdet

Randsonene er svært viktige for verdsarvområdet, både for å halde vedlike kulturlandskapet ved innfallsportane, og med direkte skjøtsel av kulturlandskapet med beitedyr inne i verdsarvområdet.

Det vert ført inn dyr i området frå mange gardsbruk spesielt frå Aurland kommune og Vik kommune, men også frå Voss og Lærdal kommunar. I tillegg kjem det dyr frå Radøy kommune til området kvar sommar. Totalt vert det registrert 3813 beitande dyr inne i Nærøyfjorden verdsarvområde som hovudsakeleg kjem frå bruk i randsonene.

Tufto i Nærøyfjorden (foto Tom Dybvad)

3. Eksisterande virkemiddel

¹Eksisterande virkemiddel omfattar både økonomiske, juridiske og administrative virkemiddel.

I dette avsnittet ser vi på dei viktigaste økonomiske virkemidlane som er knytt til landbruket sitt kulturlandskap, og gir ei vurdering av desse. Hovedvurderinga vert lagt på virkemidlane i landbruket. Vi kommenterer også kort viktigaste virkemidlane i miljøvern- og kultursektoren.

3.1 Landbrukspolitiske virkemiddel

Dei landbrukspolitiske virkemidla kan grovt delast inn i tre kategoriar; driftstilskot, investeringsvirkemidlar og prosjekt/tiltaksretta virkemiddel.

3.1.1 Driftstilskot

Produksjonstilskot

Produksjonstilskot i jordbruket omfattar dei viktigaste økonomiske virkemidla retta mot drift i landbruket. I verdsarvområdet Vestnorsk fjordlandskap er det dei grovførbaserte husdyrproduksjonane som i størst grad påverkar kulturlandskapet, men frukt- og bærproduksjonane skaper òg markerte innslag i kulturlandskapet i delar av området.

Dei viktigaste tilskotsordningane for landbruksproduksjonen i verdsarvområde Vestnorsk fjordlandskap er sett opp i følgjande tabell:

Tilskotsordning	Formål	Virkeområde/tiltak
Areal- og kulturlandskapstilskot	Skjømte, vedlikehalde og utvikle kulturlandskapet gjennom aktiv drift.	Fulldyrka, overflatedyrka jord og innmarksbeite Arealtilskot differensiert på produksjonar.
Tilskot til dyr på utmarksbeite	Auka utnytting av utmarksressursane	Utmark
Tilskot til dyr på beite	Stimulere til auka beiting	Innmark og utmark
Husdyrtilskot	Styrke og jamne ut inntekter mellom ulike produksjonar og bruksstørrelsar i husdyrhaldet.	Berekna ut frå antal husdyr
Driftstilskot mjølkeproduksjon	Styrke økonomien i mjølkeproduksjonen, jamne ut forskjellar mellom ulike størrelsar på foretak og distrikt.	Tilskot pr. foretak med ku- og geitmjølkeproduksjon
Driftstilskot spesialisert storfeproduksjon	Stimulere storfekjøttproduksjonen og styrke økonomien i spesialisert storfekjøttproduksjon.	Berekna ut frå antal ammekyr i foretaket

Areal- og kulturlandskapstilskotet samt beitetilskota rettar seg direkte mot kulturlandskapspleien og skjøtsel av areal. Vilkår for å motta kulturlandskapstilskotet er

¹ Kap 3: Anne Berit Løset, Møre og Romsdal fylke

også at det ikkje vert gjort inngrep som er av betydning for kulturlandskapet sine verdiar. Husdyrtilskota og driftstilskot til mjølkeproduksjon og storfeproduksjon er tilskot som indirekte rettar seg mot skjøtsel av areal fordi dei stimulerer til dyrehald gjennom året, og såleis dannar viktig grunnlag for beiting og slått av jordbruksareala.

Regionalt miljøprogram

Gjennom tilskotsordninga med regionalt miljøprogram har alle fylke etablert tilskotsordningar som rettar seg mot dei viktigaste miljøutfordringane for jordbruket i sitt område.

Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal sine regionale miljøprogram har svært mange tilnærma like tilskotsordningar, men med noko ulike satsar. I tillegg har begge fylka nokre ordningar som ein ikkje finn hjå det andre.

Følgjande RMP-tilskot har både Møre og Romsdal og Sogn og Fjordane:

- Tilskot til seterdrift med mjølkeproduksjon
- Tilskot til beitelag/organisert beitebruk
- Ekstra tilskot til husdyr på utmarksbeite
- Tilskot til drift av bratt areal brattare enn 1:5 (S&F tillegg ved brattare enn 1:3)
- Tilskot til stell av automatisk freda kulturminne
- Tilskot til sau og geit som beiter ute heile året

RMP-ordningar berre i Sogn og Fjordane:

- Tilskot til styrt beiting innmark
- Tilskot til beitedyr i verneområde
- Tilskot til steingardar og bakkemurar
- Tilskot til styvingstre
- Tilskot til artsrik eng og beite

RMP-ordningar berre i Møre og Romsdal:

- Tilskot til areal i soner med særleg verdifullt kulturlandskap
- Tilskot til dyrking av fôr i fjellet
- Tilskot til utsett jordarbeiding kornareal

Felles for begge fylka er at nesten alle tilskotsordningane rettar seg mot tiltak som motverkar den store utfordringa som knyter seg til attgroing og fokuserer på kulturlandskapsverdiar i landskapet.

I 2006 disponerte Møre og Romsdal 17 mill. til regionalt miljøprogram. Av dette var det berre 5% som ikkje var direkte retta mot attgroingsproblemet og skjøtsel av kulturminne.

Felles for både dei sentrale produksjonstilskota og tilskota gjennom regionalt miljøprogram er at dei berre rettar seg mot aktive landbrukseigedomar som er registrerte foretak i Einingsregisteret, eller har ei årleg omsetning over 30.000 kr. Dei som ikkje har registrerte foretak, og som skjøttar mindre areal gjennom slått og hald av få beitedyr, blir ikkje nådd av desse tilskotsordningane.

3.1.2 Investeringsstilskot

Virkemiddel som rettar seg mot investeringar er knytt opp til forskrift om bygdeutvikling, og dei viktigaste er:

- Tilskot til investeringar i faste anlegg og tilhøyrande produsjonsutstyr av varig karakter. Tilskot kan utgjere inntil 30% av kostnadsoverslag, avgrensa oppover til 600.000 kr pr søknad.

- Tilskot i form av reduksjon i avtalt rentenivå på lån til investeringsformål.

Næringsstrategien i M&R avgrensar tilskotet til 20% ved investeringar. Sogn og Fjordane har tilsvarande avgrensing av tilskotssats.

Formålet med BU-midlane er å legge til rette for næringsutvikling som danner grunnlag for langsiktig, lønnsam verdiskaping og desentralisert busetting med utgangspunkt i landbrukets ressursar generelt og landbrukseigedommen spesielt.

Det er Innovasjon Norge som forvaltar BU-midlane til investeringar. Når Innovasjon Norge vurderer prosjektsøknader vert det lagt til grunn at midlane skal brukast til å utvikle robust, lønnsamt og omstillingsdyktig landbruksrelatert næring. Det er ein føresetnad for finansiering at tiltak er bedriftsøkonomisk og samfunnsmessig lønnsame målt over prosjekta si totale levetid. Dette er også understreka i den nasjonale strategien for bruk av midlane: *"Lønnsomhet skal både vurderes i et samfunnsøkonomisk og i et bedriftsøkonomisk perspektiv. Dette innebærer at prosjekter som kan gi en samfunnsøkonomisk gevinst kan være støtteverdige selv om de på kort sikt ikke er bedriftsøkonomisk lønnsomme. Det må også tas hensyn til at landbruk er en langsiktig næring."*

3.1.3 Prosjekt-/tiltaksretta virkemiddel landbruk

Innanfor denne kategorien er det særleg tilskotsordninga Spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL) som er aktuell.

Tilskotsordninga SMIL har til formål å fremme natur og kulturminneverdiar ut over det som kan forventast gjennom ordinær drift.

I motsetning til produksjonstilskot og tilskot gjennom RMP, er ikkje SMIL-ordninga eit tilskot som er rettighetsbasert. Tiltak som ein ønskjer tilskot til må prosjekterast og søkjast på i kvart enkelt tilfelle. Kor vidt ein får tilskot gjennom denne ordninga er avhengig av løyvingane som kommunane rår over, og om tiltaket vert prioritert for løyving i konkurranse med andre søknader.

Kvandalseter, Geiranger (Foto Per Kristian Frøysa)

3.1.4 Vurdering av eksisterande landbrukspolitiske virkemiddel

Dei ordinære tilskotsordningane til drift, produksjonstilskot og RMP-tilskot, har formål som strekkjer seg mot dei same utfordringane som ein ser i verdsarvområdet: stell av kulturlandskapet og motvirke attgroing. I begge fylka er så godt som heile potten til regionalt miljøprogram retta inn mot dette. Samstundes ser vi at det ikkje er tilstrekkelege med økonomi i desse ordningane for å møte dei problema som vi ser i verdsarvområdet.

Landbruksforetaka innanfor verdsarvområdet Vestnorsk Fjordlandskap representerer i stor grad små foretak, der driftsapparatet i stor grad er slite og umoderne. Samstundes er dette foretak som har svak ryggrad til å bere investeringar. Mange av desse foretaka vil ha problem med å handtere auka kapitalkostnader i samband med investeringar. Dei fleste av desse små foretaka vil vanskeleg kunne få bedriftsøkonomisk lønnsemd både på kort og lang sikt ved kapitalkrevjande investeringar på vanlege vilkår.

For investeringar i landbruk i verdsarvområdet Vestnorsk fjorlandskap er det to hovedutfordringar:

- Vanleg brukt tilskotssats er for lav
- Foretaka har vanskar med å møte kravet om lønnsemd både på kort og lang sikt

Den viktigaste utfordringa for vidare aktiv landbruksdrift innanfor verdsarvområdet Vestnorsk fjordlandskap er å oppretthalde ein tilfredstillande økonomi i drifta.

Oppsummert ser vi at dei tradisjonelle virkemidla som er utforma for landbruket både på drift og investering ikkje er tilpassa behova som bruka i verdsarvområdet har.

3.2 Virkemiddel i miljø- og kulturminneforvaltninga

Virkemidlane som miljøvernforvaltninga disponerer knyter seg til definerte område, og kan ha betydning for årleg skjøtsel av avgrensa areal der det er gode og detaljerte registreringar av miljøverdiar og som det er utarbeidd skjøtelsesplanar for.

Kulturminneforvaltninga disponerer òg ein del tilskotsordningar. Få av desse rettar seg mot driftstilskot, men er gjerne retta mot enkelttiltak. Tilskota rettar seg i hovudsak mot vern, sikring og vedlikehald av freda og særlig verdifulle kulturmiljø og landskap. Kulturminnefondet kan òg gi tilskot til eigarar av bevaringsverdige kulturminne og kulturmiljø for å stimulere til bevaring av desse.

Nedbergo, Aurlandsfjorden (foto Erling Opheim)

4. Målsettingar for landbruket og kulturlandskapet i verdsarvområda 2008-2012.

4.1 Geirangerfjorden og Nærøyfjorden

¹Det overordna målet for tiltaksplanen er å ta vare på, og vidareutvikle dei unike kulturlandskapsverdiane i verdsarvområda.

Kulturlandskapet er noko langt meir enn eit ope landskap. Kulturlandskapet skal ein både kunne sjå, høyre, lukte og smake. Det er berre beitedyr og aktive bønder som kan skape eit levande kulturlandskap. Det ville kanskje vere rimelegare å stille deler av verdsarven som parkområder, med bruk av rimeleg arbeidskraft. Parkar er storbyen sitt kulturlandskap. Verdsarven sitt kulturlandskap er skapt av bøndene si utnytting av naturressursane gjennom generasjonar, i stor grad foredla gjennom husdyrhald. Naturressursane i verdsarvområdet er lite egna til moderne, volumnbasert og kostnadseffektivt husdyrhald. For å ta vare på kulturlandskapet må vi difor etablere eit landbruk med ei anna overordna målsetting enn kostnadseffektiv produksjon av husdyrprodukt. Dette landbruket har vi kalla kulturlandbruket.

Målsettingar for kulturlandbruket:

- pleie kulturlandskapet med slått og beiting
- bruke moderne utstyr og driftsmetodar, men også vise tradisjonelle driftsformer
- ta vare på biologisk mangfald og kulturminne
- utvikle eit småskala husdyrhald, som tek vare på framtidsbøndene sine krav til arbeidsmiljø og fritid
- legge til rette for opplevingar, og utvikle gode reiselivsprodukt
- tilby lokalt foredla matvarer
- skape grunnlag for heilårsbusetnad
- ta vare på og formidle kunnskap om natur, kultur og driftsmåtar

4.1.1 Mål for kulturlandbruket i Geiranger

- utarbeide temakart kulturlandskap for heile Geiranger
- utarbeide skjøtselsplanar for spesielt verdifulle område
- ta i bruk alt prioritert kulturareal
- auke areal i drift frå 967 da til 1780 da
- doble talet på beitedyr frå 859 til 1720 dyr
- etablere berekraftige driftseiningar
- utvikle kulturbaserte reiselivsprodukt

4.1.2 Mål for kulturlandbruket i Herdalen

- oppretthalde seterdrifta og vidareutvikle fellesfjøset i tråd med behovet for kulturlandskapsskjøtsel
- oppretthalde drift av jordbruksarealet
- auke talet på mjølkegeit frå 277 til 400
- auke talet på beitedyr frå 583 til 800
- vidareutvikle dei kulturbaserte reiselivsprodukta

¹

Kap 4.1-4.1.4 Per Kristian Frøysa, Møre og Romsdal fylke

Kap 4.2.1-4.2.7 Roar Werner Vangsnes, Fylkesmannen i Sogn og Fjordane

4.1.3 Mål for kulturlandbruket på dei nedlagde fjord- og fjellgardane

- utarbeide skjøtselsplanar basert på tidlegare kartlegging av verdifulle areal (Storfjordprosjektet)
- etablere avtaler om kulturlandskapspleie med grunneigarar og Storfjordens Venner
- oppretthalde tal beitedyr i Oaldsbygda
- få inn beitedyr på fleire av fjord- og fjellgardane

4.1.4 Mål for kulturlandbruket i randsona

- oppretthalde drift av alt jordbruksareal i Norddal, Eidsdal, Stranda og Sunnylven
- oppretthalde talet på beitedyr

4.2 Generell målsetjing for kulturlandbruket i Nærøyfjordområdet

- Stoppe nedgangen i landbruksdrifta og deretter auke tal sau, geit og ku og areal i drift med ca 10%

4.2.1 Mål for kulturlandbruket i Undredal

- utarbeide temakart kulturlandskap for heile Undredalen
- utarbeide skjøtselsplaner for spesielt verdifulle område
- ta i bruk alt prioritert kulturareal
- oppretthalde seterdrifta og vidareutvikle fellesfjøset
- reetablere minst 1 berekraftig driftseining
- vidareutvikle kulturbaserte reiselivsprodukt

4.2.2 Mål for kulturlandbruket i Nærøydalen

- utarbeide temakart kulturlandskap for heile Nærøydalen
- utarbeide skjøtselsplaner for spesielt verdifulle område
- oppretthalde drift av jordbruksarealet
- oppretthalde talet på storfe i området
- vidareutvikle dei kulturbaserte reiselivsprodukt

4.2.3 Mål for kulturlandbruket på Bakka

- kartlegge dei mest verdifulle kulturareala
- utarbeide skjøtselsplaner
- reetablere minst 1 driftseining
- utvikle kulturbaserte reiselivsprodukt i grenda

Bakka i Nærøyfjorden (Foto Tom Dybvad)

4.2.4 Mål for kulturlandbruket i Dyrdal

- kartlegge dei mest verdifulle kulturareala
- utarbeide skjøtselsplanar
- etablere aktiv landbruksdrift på minst ein av dei nedlagte gardane i grenda

4.2.5 Mål for kulturlandbruket på Styvi

- vidareføre etablerte avtalar om kulturlandskapspleie med grunneigarar på Styvi
- vidareutvikla skjøtselplanane som ein har i dag
- kartlegge dei mest verdifulle kulturareala
- vidareutvikle det kulturbaserte reiselivsproduktet

4.2.6 Mål for kulturlandbruket på Stigen, Nedbergo og Breisnes

- kartlegge dei mest verdifulle kulturareala
- utarbeide skjøtselsplanar
- vidareutvikle det kulturbaserte reiselivsproduktet på Stigen

4.2.7 Mål for kulturlandbruket i randsona

- oppretthalde drift av alt jordbruksareal i Vik, Voss, Aurland og Lærdal

5. Tiltaksplan for kulturlandskapet

Kulturlandskap har vorte eit populært begrep som vert brukt i mange forskjellige samanhengar. I vidaste forstand omfattar det alt landskap som er påverka av menneske, men i dag blir begrepet kulturlandskap først og fremst brukt om landbruket sitt kulturlandskap. Det er ei slik avgrensing denne rapporten tek utgangspunkt i.

5.1 Geirangerfjorden og Nærøyfjorden

¹Dei aktive bøndene i verdsarvområdet rundt Geiranger- og Nærøyfjorden har alle same krav til å halde fram med sitt husdyrhald. Det må skapast ein økonomi i kulturlandbruket, som er konkurransedyktig med satsing på reiseliv, og arbeid utanom bruket. I tillegg legg dei fleste vekt på at det må leggjast til rette for samarbeid mellom fleire bruk for å få skape eit fellesskap, og praktiske forhold for avløyning og fritid. Dette blir i endå sterkare grad vektlagt av yngre grunneigarar, som vurderer å vere med i nyetableringar for husdyrhald.

Det aller viktigaste tiltaket for å nå oppsette mål er difor å skaffe eit økonomisk fundament for vidare drift, og grunnlag for nyetableringar. Tiltaksplanen legg til grunn at det økonomiske fundamentet blir lagt ved løyvingar over statsbudsjettet. Det blir foreslått eit kulturlandskapsbidrag, som skal stimulere direkte til å oppnå måla for kulturlandbruket.

For å stimulere til heilårsbusetnad, og utnytting av alt kulturarealet i dei to områda, er det viktig å framleis ha ein bruksstruktur med relativt små husdyreiningar. Det er sjølvstekt heilt urealistisk å få tilbake aktiv drift på alle landbrukseigedomane i området. Det ville krevje altfor store økonomiske og menneskelege ressursar, og gjere det umogeleg å etablere tilfredsstillande ferie og fritidsordningar.

Nedre Stigen gard i Aurlandsfjorden (foto Tom Dybvad)

¹ Kap 5.1-5.1.4 Per Kristian Frøysa, Møre og Romsdal fylke

5.1.1 Tiltaksplan for Geiranger

I Geiranger er landbruket så sterkt redusert gjennom dei siste 20 åra, at vi må gjennom ein fase med reetablering for å få aktivitetsnivå og dyretal opp på eit nivå som gjer landbruket i stand til å ivareta kulturlandskapet i verdsarvområdet. Det er berre ein aktiv bonde under 40 år. Eigedomsstrukturen er uendra sidan krigen, og det er ikkje investert i driftsbygningar siste 25 år. Alle investeringar på landbrukseigedomar i perioden har gått til oppbygging av reiselivsverksemdar.

Skal vi oppnå måla for kulturlandbruket i Geiranger, må ein både oppretthalde og utvide drifta på eksisterande bruk, og i tillegg få tilbake drift på bruk som har lagt ned drifta siste åra. Dette blir eit tungt løft, både med omsyn til økonomi og motivasjon. Økonomien har vore så dårleg i landbruket, at alle brukarane er svært skeptisk til å satse midlar til investering i husdyrhald, i konkurranse med reiseliv. Dei er skeptisk til eit inntektsgrunnlag basert på politisk vilje til satsing på kulturlandskapet i framtida. Difor er dei også redd for å gjere tunge langsiktige investeringar. Den økonomiske risikoen må difor reduserast med spesielle investeringstilskot til driftsbygningar.

Med bakgrunn i signal frå grunneigarane, ser vi det som realistisk med fylgjande investeringar i driftsbygningar:

- 1-2 nye driftsbygningar i Flydal-Ørjaseter-Opplenskedal, for mjølkeproduksjon, gjerne basert på gamle kuraser.
- 1 ny driftsbygning på Vinje for Meråk, Vinje, deler av Hole og Vesterås, for sau og ammegeit .
- 1 ombygging av eksisterande driftsbygning på Hole for deler av Hole og Vesterås, for sau.
- 1 ny eller ombygging av driftsbygning på Gjørva, for sau og ammeku.

2-3 av bygningane vil det vere mest aktuelt å byggje basert på eit fellesskap mellom fleire bruk, med meir og mindre aktive grunneigarar.

Driftsbygningane må dimensjonerast for det dyretalet som ligg i målsettingane for tiltaksplanen og tilpassast det landskapet som skal takast vare på.

Skjøtselsplanar

Det er utarbeidd skjøtselsplan for Møllstunet og kulturareala på Møll og Grande. Grunneigarane på Grande og forpaktaren på Møll er viljuge til å gjennomføre planen, dersom økonomien blir sikra gjennom kulturlandskapsbidrag.

Skogrydding

Skog som i dag er til hinder for utsikt langs vegar og andre ferdselsårer, eller som står på verdifulle kulturmark må fjernast. Etter rydding må areala pleiast ved slått eller beiting for å halde gjenveksten nede. Arealane skal kartleggjast i temakartet for kulturlandskapet, og ryddinga finansierast over kulturlandskapsbidraget.

Kulturminne

Kulturlandskapet omfattar eit vidt spekter av menneskeleg påverknad, frå jegerkulturar med lite kulturpåverka område, via beitelandskap og jordbrukslandskap til tettstader og bylandskap som nesten heilt er menneska sitt verk.

Kulturminne i verdsarvområdet finn vi såleis både i utmark, innmark, i tun og tettstader. I tillegg til alle kulturminne som finst i landbrukets kulturlandskap vil vi i tun og tettstadene finne kulturminne som våningshus, driftsbygningar, naust, kyrkje, bygningar og anlegg for reiseliv og handel, eldre kraftstasjon for å nemne nokre.

Det vart gjennomført SEFRAX-registreringar i området på 1980-talet. Desse registreringane er til dels gamle og gir ikkje oversikt over tilstanden på dei kulturminna som finst. Vi har difor ikkje grunnlag for å vurdere og anslå kva midlar som trengst for

istandsetting og vedlikehald av kulturminne generelt. Vi vurderer likevel at dette vil vere betydelege summar.

Gjennom arbeid med tettstadanalyse for Geiranger sentrum har ein nyleg gjort nyregistreringar av kulturminne (delvis basert på tidlegare kulturminneregistreringar som SEFRAK) innan tettstodområdet. I dette arbeidet legg ein no grunnlag for å seie noko om verneverdi og vedlikehaldstilstand. Dette arbeidet danner vidare grunnlag for seinare vurderingar av behov for vedlikehald og kostnader knytt til dette.

Når ein i denne tiltaksplanen snakkar om kulturbidrag, har vi kome til at dette i denne omgang må gjelde tiltak i landbruket sitt kulturlandskap utanom tun og tettstader. Grunnlaget for å seie noko om behovet for midlar til kulturminne generelt er for svakt, og vil krevje registreringar som ein ikkje har funne rom for i ein kort og svært avgrensa forprosjektperiode.

Det er likevel gjort eit anslag over behovet for midlar til kulturminne i landbrukets kulturlandskap. Vi har mellom anna teke utgangspunkt i søknaden som Møre og Romsdal fylke sende til Riksantikvaren for 2007 for å anslå behovet for kulturbidrag.

5.1.2 Tiltaksplan for Herdalen

Eit aktivt setermiljø er heilt avgjerande for å ivareta det unike kulturlandskapet i Herdalen. Det er igjen berre 3 aktive seterbruk med mjølkegeit, og 3 andre bruk med storfe, hest og sau som bruker stølsområdet. Framtida på alle bruka er utrygg på grunn av dårleg driftsøkonomi, og manglande økonomisk evne til nødvendig fornying av driftsapparatet.

For å nå måla for kulturlandbruket i Herdalen, må driftsøkonomien styrkjast gjennom kulturlandskapsbidrag. Det må investerast i modernisering og utviding av driftsbygningane på alle geitebruka, eller byggjast ein felles geitfjøs nede i Dalsbygda.

Fellesfjøsene i Herdalen treng nytt tak, tilrettelegging for besøkande, og det må byggjast røktarbustad. Alle tiltak må tilpassast kulturmiljøet og landskapet.

5.1.3 Tiltaksplan for dei nedlagde fjord- og fjellgardane langs Storfjorden

Fjord- og fjellgardane representerer det aller mest særmerkte kulturlandskapet i verdsarvområdet. Då gardane var i aktiv drift strekte kulturlandskapet seg frå fjord til fjell. Det meste av utmarksareala er no attrodd med skog, som det er urealistisk å pleie som kulturlandskap. I tunområda og på andre sentrale innmarksareal er det viktig å stoppe gjengroinga, og gjenskape deler av kulturlandskapet.

Det er under utarbeiding ein skjøtelsplan for Skageflå, og det bør lagast skjøtelsplanar for kulturlandskapet på alle dei andre fjord- og fjellgardane. Med bakgrunn i desse planane bør det opprettast skjøtelsavtale med grunneigarane eller Storfjordens Venner for slått og beiting av dei viktigaste kulturareala, finansiert over kulturminnebidraget.

5.1.4 Tiltaksplan for randsonene rundt Geirangerfjorden

For å nå måla for kulturlandbruket i randsonene må driftsøkonomien betrast gjennom beitebidrag til alle beitedyr som beiter inn i verdsarvområdet.

Det må også inn investeringsbidrag for å skape økonomisk grunnlag for naudsynt fornying av driftsapparatet, og gjenskape optimismen hos unge brukarar.

For å sikre kulturlandskapet i Indreeidsdalen, må to driftsbygningar for småfe på Indreeide ombyggjast og moderniserast.

5.1.5 Tiltaksplan for Undredal

¹Landbruket i Undredal har dei seinare åra minka ved at fleire bruk er lagt ned. På same tid har det vore eit felles krafttak gjennom bygging av fellesysteri og fokus på saneringsarbeidet innan mjølkegeitproduksjonen. Difor har det vorte investert større summar inn i nokre av bruka. Det er likevel eit behov for å sikre at den livskraftige landbruksproduksjonen held fram med nyinvesteringar både til bygningar og i høve auka dyretal som er med å sikre produksjonen i framtida.

Undredal har svært mange bratte teigar som framleis vert slått med ljà. Gardbrukarane vil gjerne halde fram med halde desse teigane i hevd, men "mangel på hender" er den største utfordringa. Ein verdifull ressurs er også dyrkingsareala langs fjorden som ligg eksponert mot den store trafikkstraumen av turistar. Her vert foret frakta attende med båt.

For å nå måla for kulturlandbruket i Undredal må driftsøkonomien styrkjast gjennom kulturlandskapsbidrag, og det må investerast i modernisering og utviding av driftsbygningane på geitebruka. Det vil også vera viktig i samband med reetablering av bruk som er gått ut av drift, men som lett kan kome attende i ny aktivitet.

5.1.6 Tiltaksplan for Nærøydalen

Nærøydalen er inne i ei tid der fleire av bruka er i ferd med å legge ned drifta. Her trengst det større investeringar for å kunne oppretthalde storfehaldet som har vore den viktigaste landbruksproduksjonen fram til i dag. Dette vil også vera viktig i høve til å kunne gi motivasjon og eit økonomisk fundament for å kunne ta over desse forholdsvis lettdrive gardane i Nærøydalen. Målet er å kunne få til reetablering av bruk som nyleg er lagde ned. Då vil det vera viktig å sjå på korleis gode investeringsordningar kan vera med å redde gardbruka som ligg innanfor verdsarvområdet.

5.1.7 Tiltaksplan for Bakka

På Bakka er det i dag 2 forholdsvis store mjølkegeitproduksjonsbruk. Eit ynskjemål er å få lov til å auke produksjonen gjennom auka dyretal og ikkje minst auka mjølkekvote. Det er samstundes eit behov for nyinvesteringar på bygningane, og gjennom gode ordningar vil målet om reetablering av minst ei aktiv driftseinig kunne realiserast. Bakka ligg også godt til rette for å starta opp med kulturbasert reiseliv, noko som vil vera med å styrke økonomien på bruka.

5.1.8 Tiltaksplan for strand- og høgdegardane i Nærøyfjorden

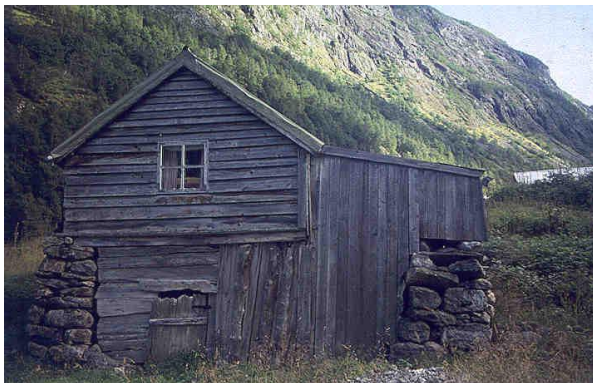
På Styvi har det vore gjennomført ein partnarskapsavtale mellom fylkesmannen og grunneigar sidan 2003 om skjøtsel av kulturlandskapet i området frå Styvi til Holmo. Denne har fungert bra, og må fornyast og vidareførast.

I Dyrdal som ikkje har fast landbruksdrift i dag, vil ein jobbe for reetablering av minst ei landbrukseining. Det vil også vera aktuelt å stimulere til å auka beitetrykket ved at andre bruk slepp dyr på beite i området.

På same måten som på Styvi må det utarbeidast skjøtelsplanar for Dyrdal, Breisnes, Stigen og Nedbergo. Med bakgrunn i denne kartlegginga bør det opprettast

¹ Kap 5.1.5-5.1.8 Roar Werner Vangsnes, fylkesmannen i Sogn og Fjordane

skjøtselsavtale med grunneigarane for slått og beiting av dei viktigaste kulturareala, finansiert over kulturminnebidraget.

Stølshus på Hjølmo i Dyrdal (Foto Tom Dybvad)

Tun på Skageflå, Geirangerfjorden (Foto Per Kristian Frøysa)

5.2 Skjøtsel av kulturminner, biologisk mangfold og eldre driftsformer i Geirangerfjorden og Nærøyfjorden

¹Opprettholdelse av et levende landskap og ivaretagelse av landskapskvalitetene i verdensarvområdet Geiranger og Nærøyfjorden, er en krevende oppgave. En god forvaltning av et slikt innholdsrikt småskalalandskap innebærer ikke bare sikring av bosettingen og skjøtsel av noen enkeltelementer som et naturbeite eller en gammel bygning, men av *helheten*, det vil si av mangfoldet av kulturminner og verdifulle kulturmarker inklusive sammenhenger og nettverk av bl.a. vei- og åkerkanter. Dette forutsetter at skjøtselen ikke blir kulissepreget, men virkelig tar vare på kulturlandskapets dimensjoner i tid og rom. Det er derfor bonden er den viktigste forvalteren av det norske kulturlandskapet. Å ivareta småskalapreget, kulturminnene, det biologiske mangfoldet, de estetiske kvalitetene og opplevelsesverdiene i dette landskapet uten husdyrbruket som har formet det, vil være en umulig oppgave.

En vellykket forvaltning av verdifulle kulturlandskap forutsetter god planlegging, en betydelig ekstra arbeidsinnsats særlig i landbruket og samarbeid i bygda. Man må kjenne verdiene som man forvalter, hvor i landskapet de finnes og hva som skal til for å ivareta dem. Både kulturminneskjøtsel og skjøtsel av gamle kulturmarker og biologisk mangfold krever fagkunnskap, kunnskap om lokale tradisjoner, interesse og kontinuerlig oppfølging.

For å opprettholde Geirangerfjorden og Nærøyfjorden's kvaliteter vil det være nødvendig med en helhetlig planlegging av forvaltningen. Den bør omfatte generelle tiltak som

- slått av veikanter, åker- og engkanter, knauser m.v. til "riktig" tid
- skjøtsel av en del elve- og bekkeløp/kanter
- vedlikehold av bakkemurer, steingarder, rydningsrøyser og andre tekniske kulturminner
- styving av gamle styvingstrær som har spesiell betydning for landskapsbildet
- ivaretagelse av gamle frukttrær
- vedlikehold av gamle ferdselsårer

I tillegg bør planleggingen omfatte driftsplaner/miljøplaner/skjøtselsplaner for de enkelte gårdene med mer detaljert planlegging av ivaretagelse av kulturminner som gamle

¹ Kap 5.2 Ann Norderhaug, Bioforsk

bygninger og kulturmarker med stort biologisk mangfold m.v. Ved for eksempel skjøtsel av artsrik, gammel beitemark må både husdyrslag, beitetidspunkt og beitetrykk vurderes i forhold til de verdier som skal ivaretas.

6. Forslag til nye økonomiske virkemidler

6.1 Kulturlandskapsbidrag

¹Dei virkemidlane vi rår over innan landbruk, miljø og kultur er ikkje tilstrekkeleg til halde kulturlandskapet i verdsarvområda i hevd.

Tiltaksplanen legg difor til grunn at det må til ei ekstra overføring av midlar frå samfunnet til dei som skal pleie kulturlandskapet, for å få ei samfunnsmessig forsvarleg forvaltning av kulturlandskapsverdiane.

Det blir foreslått å opprette ei eiga ordning med kulturlandskapsbidrag for verdsarvområda. Kulturlandbruksbidraget skal gje eit økonomisk fundament som gjer det interessant for bønder og grunneigarar å satse på ei framtid som landskapspleiar. Det skal løfte eigedomar som ikkje lenger er økonomisk drivverdige opp på eit nivå som gjer det interessant å drive eit kulturlandbruk, der tilrettelegging for eit mangfald av opplevingar knytt til kulturlandskapet er det overordna målet.

For å kunne innrette bidraget direkte mot samfunnet sine mål for kulturlandskapet, blir det foreslått kanalisert gjennom fire ordningar.

6.1.1 Arealbidrag

Med bakgrunn i overordna forvaltningsplanar, og faglege kriterium for skjøtsel av verdifullt kulturlandskap, skal det utarbeidast temakart over verdsarvområda. Kulturlandskapskartet skal basere seg på ortofoto, og kartfeste alle kulturareal som samfunnet ynskjer å ta vare på.

Drift og skjøtsel av desse areala skal sikrast gjennom eit arealbidrag. Landbruksareala får dermed ein auka avkastingsverdi som kulturareal, i tillegg til den tradisjonelle produksjonsverdien for matproduksjon. Bidraget skal vere ei samfunnslønn for å pleie landskapet i samsvar med dei målsettingar som blir vedtekne for kulturlandbruket.

Det må utarbeidast eit regelverk for pleie av kulturlandskapet, etter same mal som for økologisk landbruk, der det blir stilt klare krav til drifta av kulturareala for å få arealbidraget. For å gjere det økonomisk lønsamt å pleie dei mest arbeidskrevjande areala, må arealbidraget graderast etter arbeidsmengde med slått, innhausting og beiting. Det blir difor foreslått tre bidragsklasser:

- K1: Lettdrive kulturareal som kan haustast maskinelt med moderne slåtteutstyr som skiveslåmaskin og rundballepresse.
- K2: Tungdrive kulturareal som kan haustast med spesialutstyr for brattlendte bruk.
- K3: Svært tungdrive areal som på grunn av hellingsgrad og/eller arrondering berre kan haustast manuelt med motorslåmaskin og ljà

Arealbidraget blir foreslått utbetalt til grunneigaren eller brukaren av arealet.

¹ Kap 6 Per Kristian Frøysa, Møre og Romsdal fylke

Hole i Geiranger (Foto Per Kristian Frøysa)

6.1.2 Beitebidrag

Kulturlandskapet i området er skapt av husdyrbruk, og det er ingen tobeinte som kan konkurrere med dei firbeinte i landskapspleie. Beitedyr skaper liv i kulturlandskapet, og er heilt nødvendig for å unngå total gjengroing av utmarka. Tiltaksplanen tilrår difor eit beitebidrag som skal sikre nok beitedyr til å ta vare på dei viktigaste kulturlandskapsområda. Beitebidraget kan nyttast målretta for å styre beitedyr til dei område der det gjer mest nytte for seg i kulturlandskapet.

Ein kan til dømes stimulere til at det skal gå ein del småfe på beitemark nede i Møllsbygda i Geiranger midt på sommaren. Det gjev liv i landskapet, turistane får høyre bjelleklangen, og det blir skapt ei flott ramme rundt tilbod om lokalt foredla husdyrprodukt.

Beitebidraget blir foreslått utbetalt til husdyreigaren.

6.1.3 Kulturbidrag

For å kunne ta vare på spesielle kulturlandskapselement og kulturlandskapsverdiar blir det foreslått å innføre eit eige kulturbidrag.

Kulturbidraget skal gjere det økonomisk interessant å ta vare på samfunnsverdiar som er viktige for heilskapen og mangfaldet i kulturlandskapet, og vil omfatte:

- restaurering og vedlikehald av bygningar som kvernhus, utløer og gardfjøsar
- restaurering av viktige kulturlandskapselement som steingardar og bakkemurar
- restaurering og vedlikehald eldre ferdslårer
- spesiell skjøtsel for å ivareta biologisk mangfald og trua arter
- spesiell drift for å vise historiske driftsmåtar, ta vare på styvingstre og frukthagar

- skogrydding for å få fram igjen viktige kulturareal, kulturelement og utsikt

Kulturbidraget blir foreslått utbetalt til grunneigaren, basert på spesielle avtaler, miljø- og skjøtelsesplanar.

6.1.4 Investeringsbidrag til kulturlandbruket

I deler av verdsarvområda, særleg Geiranger, må det til betydelege investeringar i driftsbygningar og maskiner for å få landbruksproduksjonen opp att på eit nivå som gjer det mogeleg å ta vare på kulturlandskapet. Grunneigarane er skeptiske til å gå inn i tunge langsiktige investeringar basert på årlege statlege løyvingar. Tiltaksplanen tilrår difor eit spesielt investeringsbidrag til kulturlandbruket.

Investeringsbidraget bør innrettast slik at ein også oppnår andre viktige mål for verdsarvområda knytt til bruksstruktur og fast busetnad.

Lauvingstre som treng lauving på Holmo (Foto Tom Dybvad)

6.2 Finansiering

Målsettinga med bidraga til kulturlandbruket er landskapspleie, der matproduksjonen i økonomisk forstand er eit biprodukt, som berre delvis kan vere med å betale for landskapspleia. Det er det norske samfunn og reiselivet som tek ut gevinsten av den samfunnsverdien som blir skapt gjennom eit velstelt kulturlandskap. Bidraga til kulturlandbruket må difor finansierast gjennom ei særskilt statleg løyving til verdsarvområda. Det er naturleg at alle departement med forvaltnings- og næringsinteresser knytt til kulturlandskapet blir med på eit spleiselag for å skaffe det økonomiske fundamentet, og gje føringar for å oppnå sine mål i kulturlandskapet.

Kulturlandskapet i verdsarvområda, særleg i Geiranger, er i sterk attgroing. Dei tilrådde ordningane må difor etablerast raskt, og dei må vere forutsigbare og langsiktige.

6.3 Andre virkemiddel

For alle med driftseiningar som tilfredsstiller krava til gjeldande landbrukspolitiske virkemiddel, skal desse virkemidla kunne brukast uavkorta i tillegg til kulturlandbruksbidraga.

6.4 Geografisk område

Kulturlandbruksbidraget blir foreslått for verdsarvområda Vestnorske Fjordlandskap og Vegaøyan. Areal- og kulturbidraga kan utbetalast til kartlagde areal og registrerte kulturverdiar innanfor verdsarvgrensene. Beitebidraget skal utbetalast for alle husdyr som beiter i verdsarvområda, også for dyr frå bruk som ligg utanfor verdsarvgrensene. Investeringsbidraget er tenkt til driftsbygningar innanfor verdsarvgrensene, og på bruk i randsonene med husdyr som er heilt avgjerande for landskapspleia i verdsarvområda. Dette gjeld t.d. bruk i Norddal og på Indreeide som står for all kulturlandskapspleie i verdsarvområda Herdalen og Indreeidsdalen.

Kulturlandbruksbidraget må seinare vurderast utvida til å gjelde randsonene, og innfallsportane til verdsarven, for å unngå nedbygging av landbruket i desse områda.

6.5 Administrasjon

Regelverk og forskrifter for kulturlandskapsbidraget må fastsetjast i samarbeid mellom dei involverte departementa, slik at alle interessene i kulturlandskapet vert ivaretatt. Administrasjonen av ordninga bør samordnast med administrasjonen av dei landbrukspolitiske virkemidla. Landbruksforvaltninga på fylke- og kommunenivå sit med kompetanse, administrative system og rutinar til raskt å kunne setje i verk ei målretta forvaltning av kulturlandskapsbidraget.

Opplenskedal og Flydal med Møllsbygda i bakgrunn, Geiranger (FotoPer Kristian Frøysa)

7. Økonomiske konsekvensar av tiltaksplanen

¹ Økonomi er viktig for vidare landbruksdrift i verdsarvområda, og eit fundament for god skjøtsel av kulturlandskapet. Dette vert stadfesta gjennom samtalar med brukarane. Mange av dei aktive nemner at det må vere like god økonomi i landbruksdrifta som i andre næringar for at det skal vere interessant å oppretthalde landbruksdrifta i verdsarvområdet. Mange av bruka har andre næringar i tillegg til landbruk. Gardsturisme, maskinkjøring, rekneskapsføring, snekring og muring er døme på næringar bøndene har i tillegg til landbruksdrifta. I tillegg har både bønder og ektefeller i større eller mindre grad løna arbeid. Betaling per time i desse andre næringane ligg 2-4 gonger høgare enn timeløn i jordbruksdrifta. Rekneskapsanalyse blant 5 av dei 7 aktive brukarane i Geiranger viser ein lønsevne per time på om lag kr 50. Betaling for andre næringar viser mellom kr 130 og kr 230 pr time. Målsetjinga med tiltaka for kulturlandbruket, er at det skal verte like lønsamt å nytte arbeidskrafta i jordbruket som i andre næringar som konkurrerer om arbeidskrafta. Utgangspunktet for tiltaka er å heve lønsemda i jordbruket til kr 150 per time. Dei føreslegne tiltaka og storleiken på desse er tilpassa ei lønsemd i jordbruket i tråd med målsetjinga.

7.1 Arealbidrag

Målsetjinga med arealbidraget er å ha eit veldrive landskap i verdsarvområda. Arealbidraget er delt inn 3 klassar etter estimert arbeidsforbruk ved skjøtsel. Arealbidraget rekna ut frå dei føresetnadene omtalt ovanfor, er utrekna til kr 1,1 millionar kroner for verdsarvområdet Geirangerfjorden. Dette er basert på areal som var i drift i 2006, i alt vel 1 100 dekar. Framtidig målsetjing er å ta i bruk alt landbruksareal registrert i landbruksregisteret. Dette utgjer vel 900 dekar, og målsetjing for framtida vert vel 2 000 dekar. Ved å setje i drift det brakklagde arealet, vil arealbidraget auke med 1,1 mill. kroner årleg, til saman 2,2 mill. kroner for verdsarvområde Geirangerfjorden. For verdsarvområde Nærøyfjorden er arealbidraget utrekna til 1,1 mill. kr basert på arealet i 2006. I alt er 1 700 dekar jordbruksareal omfatta av bidragsordninga og det er målsetjing om at dette skal auke med ca 10% med dei planlagte tiltaka fram mot 2012.

7.2 Beitebidraget

Beitebidraget skal sikre eit dyrehald som er tilfredsstillande for å oppnå eit passande beitetrykk i verdsarvområdet. Dette bidraget er todelt. For småfe, sauer og geiter, blir det utbetalt kr 400 per beitedyr. For storfe og hest blir det utbetalt 4 gonger så stort bidrag. Grunngeving for denne inndelinga er gjort ut frå ei skjønnsmessig vurdering av dyra si evne til kulturlandskapspleie basert på fôropptak. Storleiken på beløpet for grunnbidraget er vurdert for å oppnå tilfredsstillande lønsemd i kulturlandbruket. For beitedyr som beitar delvis i randsoneområdet, er det sett halv sats. For beitedyra i 2006 vil beitebidraget for Geirangerfjorden inkludert randsone utgjere kr 1,7 mill. kr basert på 5 500 beitedyr. Framtidig målsetjing er ein auke til 6 700 beitedyr. Beitebidraget vil då auke til 2,3 millionar kroner årleg. For Nærøyfjorden vil beitebidraget utgjere 1,6 millionar kroner årleg basert på 1 900 beitedyr med driftssenter i verdsarvområdet og 3 800 dyr som delvis beitar inne i området. Også her er det målsetjing om å auke dyretalet med ca 10% gjennom dei planlagde tiltaka.

¹ Kapittel 7: Torbjørn Haukås, NILF

7.3 Kulturbidrag

Kulturbidraget vil vere basert på skjøtelsplan for bruka i verdsarvområda. Omsyn til biodiversitet, spesielle biotopar, bygningar og liknande kan vere døme på element i kulturlandskapet som løyser ut kulturbidrag. Det aller meste av skjøtsel er likevel tenkt dekkja gjennom areal- og beitebidrag og skjøtsel av areala gjennom dette.

Kulturbidraget for kvar av dei to verdsarvområda Geirangerfjorden og Nærøyfjorden er stipulert til 1 million kroner årleg for kvart av områda.

7.4 Investeringsbidrag

For å redusere risiko og stimulere til nye fjøs for kulturlandbruket i verdsarvområda, er det føreslege eit investeringsbidrag som er 40 % av investeringskostnad. Eventuelle tilskot frå Innovasjon Noreg eller kommunale næringsfond vert trekte frå. Bidraget er avgrensa til langsiktige investeringar i bygningar.

For Geiranger gjeld dette oppgradering av 3 fjøs og 4 nybygg innafor verdsarvområdet, og eit nybygg og 3 oppgraderingar av fjøs utanfor området. Desse fjøsa er heilt avgjerande for å få nok beitedyr inn i verdsarvområdet. Samla trong for investeringar i bygningar i Geirangerfjorden er utrekna til 28,9 millionar kroner for perioden fram til 2012. Med investeringsbidrag på 40 % fordelt over fem år, vert årleg bidrag 2,3 millionar kroner.

For Nærøyfjorden gjeld bidraget oppgradering av i alt 9 fjøs innafor verdsarvområdet. Dette er kostnadsrekna til 9 millionar kroner. Investeringsbidraget på 40 % over 5 år vert då 0,7 millionar kroner årleg.

7.5 Samla bidrag

Samla bidrag for verdsarvområde Geirangerfjorden vil etter denne planen utgjere 6,15 millionar med aktivitetsnivå på linje med 2006. Ved oppfylling av målsetjingar om auka areal i drift og fleire dyr i området, vert bidraget på 7,8 millionar kroner årleg.

For Nærøyfjorden vert samla bidrag 4,4 millionar kroner. Ved å ta i bruk potensial areal, aukar bidraget til 4,7 millionar kroner årleg.

	Geirangerfjorden		Nærøyfjorden	
	2008	2012	2008	2012
Arealbidrag	1 140 000	2 240 000	1 080 000	1 180 000
Beitebidrag	1 710 000	2 310 000	1 610 000	1 750 000
Kulturbidrag	1 000 000	1 000 000	1 000 000	1 000 000
Investeringsbidrag	2 300 000	2 300 000	700 000	700 000
Sum kulturlandskapsbidrag	6 150 000	7 850 000	4 390 000	4 630 000

For å sikre at målsetjinga vert oppnådd, vil det bli utarbeidd føringar for skjøtsel av areala gjennom skjøtelsplanar for å løyse ut arealbidraget. Det skal sikrast at alt areal vert skjøtta i tråd med intensjonane gjennom forskrifter. Ein vil gjennom dette sikre at vegkantar vert slegne og at det vert pussa inntil gjerde, tre og andre element i terrenget. På grunnlag av dette, er det rekna med eit auka arbeidsforbruk på 15 %.

TEIKNFORKLARING

Legend

- Verdsarvområde
World Heritage Site
- Naturvernområde
Protected Landscape Area
- P Parkering
Parking
- i Turistinformasjon
Tourist Information
- ✈ Flyplass
Airport
- ☺ Servering
Café/restaurant
- 🛏 Overnatting
Accommodation
- 🏕 Campingplass
Camping
- 🛖 Utleiehytter
Cabins for rent
- 🛖 Sjølvbetjent turisthytte
Tourist Cabin, self service
- 📍 Utsiktspunkt
Viewpoint
- 🎡 Attraksjon
Attraction
- 🏠 Fjordgard
Fjord farm
- 🌊 Foss
Waterfall

Formgiving og digital kartografi:
Gleivstø kart-tenester, www.kart-tenester.no
Digitale kartdata: Statens kartverk N250
Tilskudd nr. MAD12002-R125240

TEIKNFORKLARING

Legend

- Verdsarvområde
World Heritage Site
- Naturvernområde
Protected Landscape Area
- Verdsarvsenter
World Heritage information Center
- Turistinformasjon
Tourist information
- Flyplass
Airport
- Servering
Café/restaurant
- Overnatting
Accommodation
- Campingplass
Camping
- Utleiehytter
Cabins for rent
- Betjent turisthytte
Tourist Cabin, staffed
- Utsiktspunkt
Viewpoint
- Attraksjon
Attraction
- Fjordgard
Fjord farm
- Foss
Waterfall

Formgiving og digital kartografi:
Gisveth kart- og tjenester, www.kart-og-tjenester.no
Digitale kartdata: Statens kartverk N250
Tilskudd nr. MAD12002-R125240

VESTNORSK FJORDLANDSKAP GEIRANGERFJORDEN

Kulturlandskapsbidrag

Per Kristian Frøysa

AREAL OG DYRETAL 2006

	Jordbr.a.	Dyretal	Beitedyr
GEIRANGER	967	497	859
HERDALEN	162		583
RANDSONENE			3 607
VESTNORSK FJORDLANDSKAP NORD	1129	497	5049

AREAL OG HUSDYRTILSKOT 2006

	Arealtilskot kr/år	Husdyrtilskot kr/år	Beitetilskot kr/år	SUM AHB kr/år
GEIRANGER	557 646	323 157	119 163	999 966
HERDALEN	61 236		93 588	154 824
RANDSONENE			456 049	456 049
VESTNORSK FJORDLANDSKAP NORD				1 610 839

NYE AREAL OG BEITEBIDRAG 2008

AREALBIDRAG

	kr/da/år
K1 Lettdreve kulturareal	400
K2 Tungdreve kulturareal	800
K3 Svært tungdreve kulturareal	2000

Kan haustast maskinelt med moderne utstyr
 Kan haustast maskinelt med spesialutstyr for bratt lende
 Må haustast manuelt med ljà eller motorslåmaskin

BEITEBIDRAG

	Storfè kr/dyr/år	Småfè kr/dyr/år
Alt beiteareal i verdsarvområdet	1 600	400
Deler av beitearealet i verdsarvområdet	800	200

KULTURLANDSKAPSBIDRAG	Areal- bidrag kr/år	Beite- bidrag kr/år	SUM AB kr/år	Kultur- bidrag kr/år	Investerings- bidrag kr/år	KULTURLANDSKAPS- BIDRAG	
VERDSARVOMRÅDE						2008	2012
GEIRANGER	1 078 000	406 000	1 484 000				
HERDALEN	64 800	318 400	383 200				
RANDSONENE		988 950	988 950				
VF NORD NY PRODUKSJON	1 098 000	600 400	1 698 400				
VESTNORSK FJORDLANDSKAP NORD	2 240 800	2 313 750	4 554 550	1 000 000	2 300 000	6 156 150	7 854 550

KULTURLANDBRUKET I GEIRANGER

Areal- og beitebidrag til eksisterende produksjon

Per Kristian Frøysa

Brukar	Areal 2006				Dyretal 01 jan 2007										Beitedyr utmark 8 veker, 31 juli 2006						
	F.dyrka	O.dyrka	I.beite	Jordbr.a.	Hest	Mj.kyr	Am.kyr	Ungdyr	Sau	Lam	Mj.geit	Am.geit	Kje	Dyretal	Hest	Kyr	Ungdyr	Sau	Lam	Geit	Beitedyr
Geiranger -bruk 1	53	23		76					32	11				43				34	62		96
Geiranger -bruk 2	45	43	3	91	1				43	5				49	1			43	84		128
Geiranger -bruk 3	56	10	12	78		8		10						18		7	7				14
Geiranger -bruk 4	88	40	30	158		11		12						23		8	8				16
Geiranger -bruk 5	78	51	64	193	3		6	1	33	10				53	3	6	8	51	84		152
Geiranger -bruk 6	42	61	5	108	2			2	25	9		20	34	92			2	26	41	47	116
Geiranger -bruk 7	173	90	0	263	2				36	29	122	6	24	219	2			49	100	186	337
GEIRANGER	535	318	114	967	8	19	6	25	169	64	122	26	58	497	6	21	25	203	371	233	859

Arealklasser	K1	K2	K3	
Eksisterende areal	382	204	381	967

EKSISTERANDE TILSKOTSORDNINGAR		Arealtilskot kr/daa			Husdyrtilskot kr/dyr/år						Beitetilskot kr/dyr/år								
Produksjonstilskot	Husdyrtilskot				1000	3120	787	787	624	0	900	624	0						
	Beitetilskot													100	100	100	20	20	20
	Utmarksbeitetilskot													250	250	250	84	84	84
	Arealtilskot	191	191	191															
	Kulturlandskapstilskot	187	187	187															
Regionalt miljøprogr	Særleg verdifulle kulturlandska	100	100	60															
Møre og Romsadl	Arealtilskot, 1:5 eller brattare	200	200																
	Utmarksbeitetilskot													50	50	50	15	15	25

EKSISTERANDE TILSKOTSORDNINGAR		Arealtilskot		Husdyrtilskot					Beitetilskot					SUM AHB						
GEIRANGER		kr/år		kr/år					kr/år					kr/år						
Produksjonstilskot	Husdyrtilskot			8 000	#####	4 722	19 675	105 456	0	109 800	16 224	0	323 157			790 811				
	Beitetilskot												600	2 100	2 500		4 060	7 420	4 660	21 340
	Utmarksbeitetilskot												1 500	5 250	6 250		17 052	31 164	19 572	80 788
	Arealtilskot	102 185	60 738	21 774		184 697														
	Kulturlandskapstilskot	100 045	59 466	21 318		180 829														
Regionalt miljøprograr	Særleg verdifulle kulturlandskap			95 400		9 120		104 520												
Møre og Romsadl	Arealtilskot, 1:5 eller brattare			87 600				87 600												
	Utmarksbeitetilskot												300	1 050	1 250	3 045	5 565	5 825	17 035	
GEIRANGER				557 646					323 157					119 163					999 966	

VERDSARV		Kulturarealbidrag				Beitebidrag						
KULTURLANDSKAPSBIDRAG		kr/daa				kr/dyr/år						
Beitebidrag						1 600	1 600	1 600	400		400	400
Arealbidrag		400	800	2 000								
VERDSARV KULTURLANDSKAP		Kulturarealbidrag				Beitebidrag				SUM KB		
GEIRANGER		kr/år				kr/år				kr/år		
Beitebidrag						9 600	33 600	40 000	81 200	148 400	93 200	406 000
Arealbidrag		152 800	163 200	762 000	1 078 000							
GEIRANGER		1 078 000								406 000	1 484 000	

KULTURLANDBRUKET I HERDALEN

Areal- og beitebidrag

Per Kristian Frøysa

Brukar	Areal 2006			SUM Jordbr.a.	Dyretal 31. juli 2006												Beitedyr utmark 8 veker, 31 juli 2006							
	Norddal med Herdalen				Hest	Mj.kyr	Am.kyr	Ungdyr	Sau	Lam	Mj.geit	Am.geit	Kje	Dyretal	450	410	420	431	432	440	Beitedyr			
	F.dyrka	O.dyrka	I.beite												Hest	Kyr	Ungdyr	Sau	Lam	Geit				
Norddal - bruk 1	54	9		112	1						96		51	148	1						147	148		
Herdalen	49					14		30						44										
Norddal - bruk 2	118	2	34	171												14	30					44		
Herdalen	17											93	68	161										
Norddal - bruk 3	40		6	88																				
Herdalen	42																				136	136		
Norddal - bruk 4	89	20		133	17																			
Herdalen	24													17								17		
Norddal - bruk 5	47		80	147								88	55	143										
Herdalen	20																				143	143		
Norddal - bruk 6	46	5		61					9	33	54			96										
Herdalen	10																9	32	54			95		
Norddal med Herdalen	556	36	120	712	18	14	0	39	33	54	277	0	174	609	18	14	39	32	54	426		583		
HERDALEN	162														18	14	39	32	54	426		583		

EKSISTERANDE TILSKOTSORDNINGAR		Arealtilskot kr/daa			Husdyrtilskot kr/dyr/år								Beitetilskot kr/dyr/år						
Produksjonstilskot	Husdyrtilskot				1000	3120	787	787	624	0	900	624	0						
	Beitetilskot													100	100	100	20	20	20
	Utmarksbeitetilskot													250	250	250	84	84	84
	Arealtilskot	191	191	191															
	Kulturlandskapstilskot	187	187	187															
Regionalt miljøprogra	Særleg verdifulle kulturlandska	100	100	60															
Møre og Romsadl	Arealtilskot, 1:5 eller brattare	200	200																
	Utmarksbeitetilskot													50	50	50	15	15	25

EKSISTERANDE TILSKOTSORDNINGAR		Arealtilskot kr/år			Husdyrtilskot kr/år								Beitetilskot kr/år							SUM AHB kr/år	
Produksjonstilskot	Husdyrtilskot				0	0	0	0	0	0	0	0	0								
	Beitetilskot													1 800	1 400	3 900	640	1 080	8 520	17 340	
	Utmarksbeitetilskot													4 500	3 500	9 750	2 688	4 536	35 784	60 758	
	Arealtilskot	30 942	0	0	30 942																
	Kulturlandskapstilskot	30 294	0	0	30 294																
Regionalt miljøprogram																					
Møre og Romsadl	Arealtilskot, 1:5 eller brattare																				
	Utmarksbeitetilskot													900	700	1 950	480	810	10 650	15 490	15 490
HERDALEN					61 236								0							93 588	154 824

VERDSARV		Kulturarealbidrag			Beitebidrag						
KULTURLANDSKAPSBIDRAG		kr/daa			kr/dyr/år						
Beitebidrag					1 600	1 600	1 600	400	400	400	
Arealbidrag		400	800	2 000							
VERDSARV											
KULTURLANDSKAPSBIDRAG		Kulturarealbidrag			Beitebidrag						
		kr/år			kr/år						
Beitebidrag					28 800	22 400	62 400	12 800	21 600	170 400	318 400
Arealbidrag		64 800	0	0	64 800						
HERDALEN				64 800						318 400	383 200

KULTURLANDBRUKET I RANDSONENE VF NORD

Beitebidrag

Per Kristian Frøysa

Beitelag		Beiteareal	Beitedyr utmark								
Medlemstal	Verdsarvområde		Hest	Kyr	Ungdyr	Sau	Lam	Geit	Beitedyr		
Norddal / Eidsdal Beitelag		1			42	939	1 435	1 023	3 439		
23	Verdsarvområdet, utanom Herdalen og Indreeidsdalen				40	600	900	500	2 040		
	Verdsarvområdet Indreeidsdalen			4	22	77	123	145	371		
Stranda Beitelag		120 000			31	840	1 530	108	2 509		
40	Verdsarvområdet					0	0	0	0		
Opshaug og Lie Sankelag		12 000				144	248	83	475		
3	Verdsarvområdet Sunnylvsfjorden vestsida					80	120	53	253		
Langeland Sankelag		20 000			6	254	460		720		
3	Verdsarvområdet Oaldsbygda					173	328		501		
Sunnylvfbygda Beitelag		8 000			628	308	543	30	1 509		
36	Verdsarvområdet Geirangerfjorden sørsida					80	140		220		
Ljøen	Verdsarvområdet Sunnylvsfjorden vestsida					40	53	129	222		
BREITEDYR I VERDSARVOMRÅDET DELER AV BEITEPERIODEN						40	740	1 123	642	2 545	
BREITEDYR I VERDSARVOMRÅDET HEILE BEITEPERIODEN					0	4	22	310	541	185	1 062

EKSISTERANDE TILSKOTSORDNINGAR 2006			Beitetilskot kr/dyr/år							
Produksjonstilskot	Beitetilskot		100	100	100	20	20	20		
	Utmarksbeitetilskot		250	250	250	84	84	84		
Regionalt miljøprogram Møre og Romsdal			50	50	50	15	15	25		
EKSISTERANDE TILSKOTSORDNINGAR RANDSONENE 2006			Beitetilskot kr/år							
Produksjonstilskot	Beitetilskot		0	400	6 200	21 000	33 280	16 540	77 420	
	Utmarksbeitetilskot		0	1 000	15 500	88 200	139 776	69 468	313 944	
Regionalt miljøprogram Møre og Romsdal			0	200	3 100	15 750	24 960	20 675	64 685	
RANDSONENE 2006			456 049							

VERDSARV KULTURLANDSKAPSBIDRAG			Beitebidrag kr/dyr/år							
Beitebidrag til dyr som går deler av beitesesongen i verdsarvområdet			800	800	800	200	200	200		
Beitebidrag til dyr som går heile beitesesongen i verdsarvområdet			1 600	1 600	1 600	400	400	400		
VERDSARV KULTURLANDSKAPSBIDRAG			Beitebidrag kr/år							
Beitebidrag til dyr som går deler av beitesesongen i verdsarvområdet			0	0	32 000	148 000	224 600	128 450	533 050	
Beitebidrag til dyr som går heile beitesesongen i verdsarvområdet			0	6 400	35 200	124 000	216 400	73 900	455 900	
RANDSONENE 2006			988 950							

KULTURLANDBRUKET I VERDSARVOMRÅDET VF NORD

Areal- og beitebidrag til ny produksjon

Per Kristian Frøysa

Ny prosuysksjon		Kulturareal 2008				Beitedyr kulturlandskap							
		F.dyrka	O.dyrka	I.beite	Jordbr.a.	Hest	Kyr	Ungdyr	Sau	Lam	Geit	Beitedyr	
GEIRANGER	PRODUKSJONSMÅL 2012				1 780	10	70	80	460	700	400	1 720	
	PRODUKSJON 2006				967	6	21	25	203	371	233	859	
HERDALEN	PRODUKSJONSMÅL 2012				162	18	14	39	32	54	643	800	
	PRODUKSJON 2006				162	18	14	39	32	54	426	583	
FJORD- OG FJELLGARDANE	PRODUKSJONSMÅL 2012				100				230	370		600	
	PRODUKSJON 2006				0				173	328		501	
RANDSONENE	PRODUKSJONSMÅL 2012											3 607	
	PRODUKSJON 2006											3 607	
VF NORD	PRODUKSJONSMÅL 2012				2 042							6 727	
	PRODUKSJON 2006				1 129							5 550	

AREAL OG BEITEDYR		K1 daa	K2 daa	K3 daa	SUM daa	Beitedyr kulturlandskap							
						Hest	Kyr	Ungdyr	Sau	Lam	Geit	Beitedyr	
VF NORD	NY PRODUKSJON	350	140	423	913	4	49	55	314	371	384	1 177	

VERDSARV		Arealbidrag			Beitebidrag							
		K1	K2	K3								
KULTURLANDSKAPSBIDRAG		kr/daa			kr/dyr/år							
Husdyrbidrag					1 600	1 600	1 600	400	400	400		
Arealbidrag		400	800	2 000								
VERDSARV KULTURLANDSKAP		Arealbidrag			Beitebidrag						SUM KB	
VF NORD	NY PRODUKSJON	kr/år			kr/år						kr/år	
Husdyrbidrag					6 400	78 400	88 000	125 600	148 400	153 600	600 400	
Arealbidrag		140 000	112 000	846 000	1 098 000							
VF NORD	NY PRODUKSJON				1 098 000						600 400	1 698 400

Kulturlandbruket i Nærøyfjordområdet
Kulturlandskapsbidrag

Erling Oppheim

Året 2008

VERDSARV NÆRØYFJORDOMRÅDET							Beitebidrag						Sum bidrag
BEITEBIDRAG							kr/dyr/år						
Husdyrbidrag - innanfor							1 600	1 600	1 600	400	400	400	
Husdyrbidrag - delvis innanfor							800	800	800	200	200	200	
Husdyrbidrag - innanfor							12 800	57 600	64 000	86 800	136 400	438 000	795 600
Husdyrbidrag - delvis innanfor								24 000	64 000	724 600	0	4 400	817 000
Delsum													1 612 600
VERDSARV NÆRØYFJORDOMRÅDET													
AREALBIDRAG		pr.da.	pr.da.	pr.da.									
		1 til 3	1 til 5	Anna areal									
Arealbidrag		2 000	800	400									
Areal		169	320	1212									
Diff. L.Reg.				861									
Arealbidrag		338 000	256 000	484 800									
Delsum													1 078 800
KULTURLANDSKAPSBIDRAG NÆRØYFJORDOMRÅDET													
2 691 400													

Året 2012

VERDSARV NÆRØYFJORDOMRÅDET							Beitebidrag							Sum bidrag
BEITEBIDRAG							kr/dyr/år							
Husdyrbidrag - innanfor							1 600	1 600	1 600	400	400	400		
Husdyrbidrag - delvis innanfor							800	800	800	200	200	200		
Husdyrbidrag - innanfor							14 080	63 360	64 000	95 480	136 400	481 800	855 120	
Husdyrbidrag - delvis innanfor							0	26 400	64 000	797 060	0	4 840	892 300	
Delsum														1 747 420
VERDSARV NÆRØYFJORDOMRÅDET														
AREALBIDRAG				pr.da.	pr.da.	pr.da.								
				1 til 3	1 til 5	Anna areal								
Arealbidrag				2 000	800	400								
Areal, aukar med 10 %				186	352	1333								
Arealbidrag				371 800	281 600	533 280								
Delsum												1 186 680		
KULTURLANDSKAPSBIDRAG NÆRØYFJORDOMRÅDET													2 934 100	

Kulturlandbruket i Nærøyfjordområdet

Areal og tal dyr

Erling Oppheim

Kommune/ grend/ brukarar	Areal 31.07.06.				Dyretal 01.01.07.										Beitedyr utmark 8 veker, 31 aug 2006							
	F.dyrka	O.dyrka	I.beite	Jordbr.a.	Hest	Mj.kyr	Am.kyr	Ungdyr	Sau	Lam	Mj.geit	Am.geit	Kje	Dyretal	Hest	Kyr	Ungdyr	Sau	Lam	Geit	Beitedyr	
Driftssenter i verdsarvområdet																						
Aurland kommune																						
Underdal																						
Pascale Baudonnel (47)	28	32	0	60	3							57	2	62	3					122	125	
Stig Arne Borlaug (47)	59	21	0	80								105	33	138						197	197	
Nils Hjellum (37)	34	11	0	45				12						12			6				6	
Erna U. Skarsbø (45)	49	41	9	99								52	3	55						127	127	
Magne Underdal (47)	45	21	0	66	1							75	3	79	1			12	20	151	184	
Kjell Arne Stigen (54)	35	15	0	50																		
Dyrdal																						
Ingen aktive bruk																						
Styvi																						
Ingen aktive bruk																						
Bakka																						
Svein Tufte (53)	54	15	6	75	2			4	11		125	10	36	188	1		4	10	18	229	262	
Olav Stalheim (54)	167	22	19	208							125		66	191				67	118	198	383	
Dyrdal Gard ANS ?	45	5	0	50																		
Gudvangen/ Nærøydalen																						
Trond Aadnekvam (52)	128	0	4	132	8	17		17						42	3	18	16				37	
Sigmund Gudvangen (39)	61	1	30	92		6		11						17		6	7				13	
Magni Hylland (60)	94	15	17	126					149					149				104	142		246	
Nils Gulleik Hylland (42)	137	75	25	237		12		19						31		12	7				19	
Tore Teigen (67)	66	0	17	83					31		70			101				24	43	71	138	
Voss Kommune																						
Nærøydalen																						
2 bruk (55 og 49 år)	114		15	129	2	15		26	73					116	2	14	17	44	82		159	
Sum	1116	274	142	1532	16	50	0	89	264	0	609	10	143	1181	8	36	40	217	341	1095	1896	
	(2264 - LREG)																					
Driftssenter utanfor verdsarvområdet																						
Beitedyr inn																						
(RMP 31.07.06)																						
Lærdal kommune																						
2 bruk															213 213							
Vik kommune															213 213							
12 bruk															29 1769 1798							
Aurland kommune															29 1769 1798							
6 bruk															12 749 22 783							
Voss kommune															12 749 22 783							
5 bruk															30 39 790 859							
Andre															30 39 790 859							
1 bruk															102 102							
Sum dyr inn															0 30 80 3623 22 3755							
Samla tal beitedyr i Verdsarvområdet 2008															8 66 120 4181 1117 5651							
Auke i fylgje målsetjing - driftssenter innanfor, auke med 10 % for ku, sau og geit															1 4 22 110 136							
Auke i fylgje målsetjing - driftssenter utanfor, auke med 10 % for ku, sau og geit															0 3 0 362 0 2 368							
Samla tal beitedyr i Verdsarvområdet 2012															9 73 120 4565 0 1229 6154							

Kulturlandbruket i Nærøyfjordområdet
Eksisterende tilskotsordninger

Erling Oppheim

Kommune/ grend	Produksjonstilskot pr. 31.07.06.								Regionalt miljøprogram (RMP)										Sum		RMP
	Husdyr	M.prod.	Areal	K.landsk.	Ø. landbr.	Dyr u.beite	Dyr beite	Frådrag	Dyr.u.beite	Dyr v.omr.	Areal 1:3	Areal 1:5	Støl 6v.	Støl 4v.	Styvingstr.	Steing./murar	Beit. Innm.	Artsrik eng			
Driftssenter i verdsarvområdet																					
Aurland kommune																					
Underdal																					
6 Bruk	27 996	29 800	11 460	11 220	3 190	10 998	3 151	-5 000	1 240	6 100	1 600	6 510	20 000						128 265	35 450	
	45 000	29 800	14 707	14 399	0	16 548	4 531	-5 000	2 000	9 850	2 500	10 500	20 000						164 835	44 850	
	2 358	0	6 303	6 171	0	1 500	690	-5 000	270	600	0	0	0						12 892	870	
	31 050	29 800	18 221	17 840	0	10 668	2 921	-5 000	1 380	6 350	5 400	12 600	20 000						151 230	45 730	
	37 350	29 800	12 606	12 342	0	15 622	4 324	-5 000	1 945	9 250	1 500	10 710	20 000			4 656	3 400		158 505	51 461	
	10 350	25 386	8 786	8 602	0	1 932	529	-5 000	460	1 150	1 200	3 150	20 000						76 545	25 960	
Delsum	154 104	144 586	72 083	70 574	3 190	57 268	16 146	-30 000	7 295	33 300	12 200	43 470	100 000	0	0	4 656	3 400	0	692 272	204 321	
Dyrdal																					
Styvi																					
Bakka																					
3 bruk	50 622	29 800	13 867	13 576	0	22 838	6 486	-5 000	2 605	13 350	1 200	7 980	0	0	8 740	9 080	0	4 410	179 554	47 365	
	56 250	29 800	38 220	37 475	0	32 172	8 809	-5 000	3 840	19 150	3 500	12 600	20 000	0	0	0	3 650	0	260 466	62 740	
	0	0	4 508	4 413	0	0	0	-5 000	0	0	0	3 150	0	0	5 890	4 472	0	0	17 433	13 512	
Delsum	106 872	59 600	56 595	55 464	0	55 010	15 295	-15 000	6 445	32 500	4 700	23 730	20 000	0	14 630	13 552	3 650	4 410	457 453	123 617	
Gudvangen																					
5 bruk	32 832	26 900	24 906	24 385	0	9 250	4 255	-5 000	1 665	3 700	0	0	0	0	0	0	0	0	122 893	5 365	
	1 211	26 900	15 280	14 960	0	3 250	0	-5 000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0			
	0	0	22 767	22 290	0	20 664	5 681	-5 000	2 100	12 350	0	0	0	0	0	0	0	0	80 852	14 450	
	26 187	26 900	39 550	42 449	0	4 750	2 185	-5 000	855	1 900	0	0	0	0	0	0	0	0	139 776	2 755	
	31 950	29 800	14 554	14 249	0	11 592	3 174	-5 000	1 900	6 900	0	0	0	0	0	0	0	0	109 119	8 800	
Delsum	92 180	110 500	117 057	118 333	0	49 506	15 295	-25 000	6 520	24 850	0	0	0	0	0	0	0	0	509 241	31 370	
Voss kommune																					
Nærøydalen																					
2 bruk	28 521	26 900	27 504	26 928	0	8 250	0	-5 000													
Delsum	28 521	26 900	39 133	37 961	0	18 834	2 921	-10 000													
Sum (16 bruk)	381 677	341 586	284 868	282 332	3 190	180 618	49 657	-80 000	20 260	90 650	16 900	67 200	120 000	0	14 630	18 208	7 050	4 410	1 658 966	359 308	
Driftssenter utanfor verdsarvområdet																					
Beitedyr inn (RMP 31.07.06)																					
Lærdal kommune																					
2 bruk									15 000											15 000	
Vik kommune																					
12 bruk									91 350											91 350	
Aurland kommune																					
6 bruk									42 050											42 050	
Voss kommune																					
5 bruk									46 400											46 400	
Andre																					
1 bruk									5 100											5 100	
Sum (26 bruk)									199 900												
Sum tilskot pr. 31.07.06	381 677	341 586	284 868	282 332	3 190	180 618	49 657	-80 000	20 260	290 550	16 900	67 200	120 000	0	14 630	18 208	7 050	4 410	2 003 136	559 208	

Tiltaksplan for kulturlandskapet i verdsarvområda Vestnorsk Fjordlandskap og Vegaøyen Verdensarv

Del 2: Vegaøyen Verdensarv

Forsidefoto:

Villsaubukker på øybeite (Foto Lise Hatten)

Ærfuglhus som påbygg til uthus (Foto Lise Hatten)

Bakkesøte (Foto Lise Hatten)

Frakting av baitedyr med pramme (Foto Lise Hatten)

Forord

På møte i Oslo 27.11.2006 med flere departement (MD, LMD, KRD og NHD) representert ved statssekretærene, ble det fra departementene bedt om at de to verdensarvområdene, Vegaøyan verdensarv og Vestlandske Fjordlandskap, utarbeidet en rapport om utfordringene i verdensarvområdene som grunnlag for en tiltaksplan for områdene.

På grunn av store ulikheter i utfordringer og ulikt oppstart av arbeidet med tiltaksplan ble representanter for de to verdensarvområdene i et møte i Molde 23.05.2007 enige om å levere hver sin rapport for de to verdensarvområdene. Samtidig ble de enige om å bruke samme prinsipp, beregningsgrunnlag og rapportdisposisjon i de to rapportene. Foreliggende rapport er Vegaøyan verdensarv sin del av bestillingen fra departementene.

Til nå har det blitt lagt ned mye arbeid i å skaffe midler til de mest presserende oppgaver for å ivareta verdensarven. Dette har medført stor ressursbruk i innhenting av midler, og ført til en fragmentert, kortvarig og usikker finansiering av tiltak, samt at en del nødvendige og viktige tiltak har falt utenfor. Tiltaksplanen er et ledd i å få en mer helhetlig tilnærming til utfordringene, og få sett behovene for verdensarven i sammenheng. Ikke minst er det viktig å få langsiktighet og forutsigbarhet inn i arbeidet med å sikre verdiene i verdensarvområdet.

Vega kommune er oppdragsgiver for rapporten som er utført av Bioforsk som oppdragstaker. Rapporten er skrevet av Lise Hatten og Ronald Bjøru ved Bioforsk Nord Tjøtta i samarbeid med leder av Stiftelsen for Vegaøyan verdensarv, Rita Johansen.

På grunn av at prosessen for utarbeiding av rapporten for Vega av ulike årsaker kom sent i gang, har ikke prosessen inkludert private og offentlige aktører samt forvaltning i så sterk grad som ønskelig.

Vi vil takke de som har bidratt med skriftlige innspill til rapporten: Rita Johansen, Jens Einar Johansen, Arnstein Hansen og Audhild Bang. Samtidig vil vi takke *arbeidsgruppen for beiting i verdensarvområdet* for møter og verdifulle innspill til rapporten. Arbeidsgruppen er sammensatt av representanter for grunneiere, aktive beitedyrholdere, Vegaøyenes venner og Vega kommune, og er representert ved Turid Næss, Arnstein Hansen, Per Anton Nesjan, Inger Toppen Pedersen, Øystein Ludviksen og Ove Horpestad.

Innhold

Forord	5
Sammendrag	9
1. Innledning	11
2. Tilstandsrapport for landbruket og kulturlandskapet	13
2.1 Bosetting og landbruk	13
2.1.1 Bruksstruktur og bosetting	13
2.1.2 Dagens landbruksdrift i verdensarvområdet	13
2.1.3 Dagens landbruk i buffer-/randsonen	14
2.2 Egg- og dunvær i verdensarvområdet	14
2.3 Biologiske verdier i kulturlandskapet	15
2.4 Kulturminner og bygningsvern	16
2.5 Trusler mot verdensarvverdiene	18
2.5.1 Duntradisjonen	18
2.5.2 Biologiske verdier	19
2.5.3 Kulturminner og bygningsvern	20
2.6 Dokumentasjon og planarbeid	21
2.6.1 Duntradisjonen	21
2.6.2 Biologiske verdier	21
2.6.3 Kulturminner og bygningsarven	22
3. utfordringer	24
4. Mål for landbruket og kulturlandskapet i verdensarvområdet 2008-2012	26
4.1 Mål for landbrukets kulturlandskap med biologisk mangfold og kulturminner	26
4.2 Mål for dundriften	26
4.3 Mål for fiskerienes, kystens og havets kulturlandskap	26
4.4 Immaterielle verdier knyttet til kulturlandskapet	26
5. Tiltaksplan for landbruket og kulturlandskapet	27
5.1 Dundriften	27
5.2 Biologiske verdier	28
5.2.1 Skjøtselsplaner og kartlegginger	28
5.2.2 Etablering og oppfølging av aktiv landskapsskjøtsel	28
5.3 Kulturminner og bygningsarv	29
5.4 Overvåking av verdensarvverdiene	30
6. Administrasjon, næringsutvikling og kunnskapsbehov	31
6.1 Vega kommune	31
6.1.1 Kommuneplan	31
6.1.2 Driftsmessige konsekvenser av verdensarven for Vega kommune	31
6.1.3 Oppsummering	32
6.2 Vega Næringssselskap	33
6.2.1 Geoturisme og småskala reiseliv – utviklingsprosjekt	33
6.2 Stiftelsen Vegaøyan Verdensarv	33
6.3.1 Arbeid med forvaltningsplan og innskrivingsverdier	33
6.3.2 Formidling	33
6.3.3 Naturveiledning	34
6.3.4 Marint miljø med taeskog og fugleliv	34

7. Forslag til nye virkemidler	35
7.1 Eksisterende virkemidler	35
7.2 Kulturlandskapsbidrag	35
7.2.1 Arealbidrag	35
7.2.2 Beitebidrag	36
7.2.3 Kulturbidrag	36
7.2.4 Investeringer	37
7.2.5 Utarbeiding av skjøtselsplaner og etablering av beite og slått	37
7.3 Finansiering og administrasjon	38
8 Oppsummering og økonomiske konsekvenser av tiltaksplanen	39
8.1. Kulturlandskapet	39
8.1.1 Arealbidrag	39
8.1.2 Beitebidrag	39
8.1.3 Kulturbidrag	39
8.1.4 Investeringer	40
8.1.5 Skjøtselsplaner og etablering av beiting	40
8.2 Vega kommune	41
8.3 Aktører og organisering	41
8.4 Avslutning	41
Vedleggsoversikt	43

Sammendrag

Kulturlandskapet som er skapt i Vegaøyan på grunn av den særegne levemåten med landbruk, fiske og ærfugldrift er unik i verdensmålestokk og lå til grunn for UNESCOs innlemming av Vegaøyan verdenarvområde som det første i Norge som har kulturlandskapet som verdi og hovedmål.

I løpet av de siste 30 år har det vært drastiske endringer i bosetting og virksomhet i øyene, og det er i siste liten en klarer å ivareta disse verdiene. En skjøtsel av kulturlandskapet i øyene er avhengig av et livskraftig jordbruk i buffersonen i Vega kommune og randsonen i nabokommunene. I dag er det lettere å ta i bruk annet tilgjengelig beiteareal enn øyene, og det vil derfor være nødvendig med særskilte bidrag for å få sikret kulturlandskapet i verdensarvområdet. Det er av avgjørende betydning å se i sammenheng arbeidet med kommuneplan og kulturlandskap i verdensarvområdet og på hovedøya. Se eget vedlegg.

Tiltaksplanen tar opp tilstanden i Vegaøyan verdensarv, viser de utfordringer som området har for å ivareta kulturlandskapet, og setter klare mål og tiltak for å sikre verdiene. Det viktigste er etablering av en bidragsordning for kulturlandskapet som kan føre til økt beiting og skjøtsel, og bevaring av både landbrukets og kystens kulturminner. I dette ligger også sikring av tradisjonell drift av egg- og dunvær.

Kulturlandskapsbidraget har fire hovedelement:

- Arealbidrag som skal sikre slått det dette er nødvendig for å sikre mosaikken i landskapet, og der det nødvendig for å bevare det biologiske mangfoldet.
- Beitebidrag for skjøtsel gjennom beiting av sau eller storfe
- Kulturbidrag som skal sikre og videreutvikle ærfugltradisjonen, bevare kulturminner, finne tiltak i forhold til sitkagran og tangskjæring, og sikre de immaterielle verdier knyttet til kulturlandskapet
- Investeringer som er nødvendig for å få videreutviklet skjøtsel og drift i verdensarvområdet

Utover dette er det nødvendig med faglig funderte skjøtselplaner, og overvåking og evaluering av skjøtselen. Også den praktiske etablering av skjøtelsarbeidet må være på plass. Kostnadene med å ivareta kulturlandskapet vil ligge i størrelsesorden 4,8 million i 2008, økende til 5,7 million i 2012.

Oversikt over kostnadene med sikring kulturlandskapet i Vegaøyan for årene 2008-2012. Beløpene er i 1000 kr.

	2008	2009	2010	2011	2012
Arealbidrag	300	500	700	900	1000
Beitebidrag	600	1200	1800	2400	2800
Kulturbidrag	2500	2600	2800	3000	3100
Investeringer	500	500	500	500	500
Sum	3900	4800	5800	6800	7400
Skjøtelsplaner og etablering	600	600	600	300	300
Kulturlandskapet, sum totalt	4500	5400	6900	7100	7700

Som vertskommune har Vega også andre utfordringer knyttet til verdensarven, ikke minst forvaltning, men også informasjon og vertskapsrollen. Dette er også synliggjort i rapporten og har en årlig ramme på 4,2 million. Utfordringene knyttet til utvikling av reiselivet i verdensarvområdet har en årlig kostnad over en treårsperiode på 2,7 million.

I 2013 vil UNESCO ha en evaluering av Vegaøyen verdensarv for å se om verdiene i verdensarvområde er ivaretatt i henhold til innskrivingsteksten, og om Vegaøyen fortsatt skal ha verdensarvstatus. Ansvar er klart lagt på nasjonalstaten som også i sin tid var søker, og det er i første rekke nasjonalstaten som må sikre at statusen blir sikret. Vega kommune er en liten utkantkommune med 1300 innbyggere, og har begrensede ressurser til å få dette arbeidet gjort.

1 Innledning

Verdensarvområdet Vegaøyen ligger i Vega kommune og er en del av Helgelandskysten, i den sørlige delen av Nordland fylke. Vegaøyen består av mer enn 6500 små øyer, holmer og skjær, men også deler av hovedøya, Vega, er med i verdensarvområdet. Verdensarvområdet er på 1037 km². Av dette er 69 km² landareal. Innskrivingsteksten er konsis, og framhever grunnlaget for verdensarvstatusen som ligger i kulturlandskapet som er skapt av fiskerbondens mangesysleri med landbruk, fiske og ærfugl. Det er få verdensarvområder som har kulturlandskapet som grunnlag for statusen, og sannsynligvis ingen andre som har samspillet mellom mennesker og ville fugler som grunnlag. Kvinnenes innsats til livsoppholdet i øyene er særskilt vektlagt.

UNESCOs innskrivingstekst for Vegaøyen verdensarv:

*Vedtatt på verdensarvkomiteens 28. sesjon
(ref- WHC-04/28 COM/26, p. 42. Suzhou, 2004)*

Vedtak 28COM 14B.45

Verdensarvkomiteen:

1. *Fører opp Vegaøyen – The Vega Archipelago, Norge på verdensarvlisten som kulturlandskap på grunnlag av kulturkriterium (v):*

Kriterium (v): Vegaøyen viser hvordan generasjoner av fiskere og bønder gjennom de siste 1500 år har opprettholdt en bærekraftig levemåte i et værhardt havområde nær Polarsirkelen, basert på den nå enestående tradisjonen med ærfugldrift, noe som også er en hyllest til kvinnenes bidrag til dunarbeidet;

2. *Anmoder myndighetene om å utvikle en egen strategisk plan for området som inngår i verdens kultur- og naturarv, som et bidrag til kommuneplanen for øyområdet. Planen bør omhandle:*
 - a. *tiltak som støtter tradisjonelle driftsformer innen landbruket, særlig sauebeiting på øyene,*
 - b. *opprettholdelse av mosaikken i landskapet,*
 - c. *grensen mellom bevaring og bærekraftig utvikling med hensyn til havbruket,*
 - d. *dokumentasjon,*
 - e. *hvordan private grunneiere kan bli engasjert i forvaltningen;*
3. *Anbefaler at myndighetene registrerer ærfuglhusene på øyene og utarbeider en bevaringsplan for å sikre at disse enestående byggverkene blir bevart;*
4. *Oppmuntrer myndighetene til å formalisere innsamlingen av tradisjonell immateriell kunnskap om tradisjoner og gjøremål på øyene for å kunne overvåke at de består;*
5. *Oppmuntrer videre statsparten til å utrede måter å redusere den visuelle virkningen i landskapet av den store radiomasten på Vega;*
6. *Anbefaler også at statsparten vurderer å utvide verdensarvområdet – eller buffersonen – slik at det også omfatter øyer og sjøområder i nord og nordøst;*

7. *Anbefaler videre at statsparten, der det er hensiktsmessig, vurderer å erverve forlatte øyer slik at disse kommer under offentlig eiendomsrett for å opprettholde kulturlandskapet og beskytte det biologiske mangfoldet på disse øyene.*

Den delen av kommunen som ikke er innenfor verdensarvområdet er definert som buffersone (randsone). Dette utgjør et areal på 280 km² hvorav 94 km² er landareal. UNESCO legger også vekt på bruk og utvikling av buffersonen, betydningen av skjøtselen av denne sett i sammenheng med verdensarvområdet, og som innfallsport til verdensarven. Ved innskriving av Vegaøyen som verdensarvområde er det i søknadsdokumentet sagt følgende:

De deler av hovedøya Vega som ikke inngår i det foreslåtte Verdensarvområdet, samt øya Ylvingen, defineres som buffersone. Områdets framtidige bruk og utvikling vil ha stor betydning for forvaltningen av Vegaøyene. Opprettholdelse av et aktivt jordbruk med dyrehold på Vega vil være en forutsetning for skjøtsel og beite av kulturlandskapet i øyene. Innenfor buffersonen er det avgjørende at arealbruken ikke forringer opplevelsen av det historiske landskapet (steinalderboplasser) som inngår i det fremtidige verdensarvområdet. Buffersonen vil være det naturlige utgangspunkt for besøk i verdensarvområdet. Funksjoner som offentlig kommunikasjon, overnatting, turistbåter og informasjon vil være lokalisert innenfor buffersonen. En utvikling som gir en attraktiv innfallsport til verdensarvområdet, mulighet for besøkskontroll og en samordnet turistutvikling, der hensynet til verdiene i området er premissgivende, tilsier at området defineres som buffersone.

2 Tilstandsrapport for landbruket og kulturlandskapet

2.1 Bosetning og landbruk

2.1.1 Bruksstruktur og bosetning

Med unntak av arealene på hovedøya Vega, består Vegaøyan verdensarvområde av et øyområde med i alt 6500 øyer, der øyene stort sett er samlet i grupper, eller "vær", til sammen 16-17 i tallet. Avhengig av værenes størrelse kunne det være ett eller flere bruk i de ulike værene. Livet i værene var i hovedsak tuftet på tre næringer: fiske, jordbruk samt egg- og dunsanking. De tre næringenes betydning varierte noe fra vær til vær, men i alle vær var det i hvert fall *noe* jordbruk. For å bedre et mange steder magert produksjonsgrunnlag, ble jorda møysommelig bygd opp over årtier ved å legge tang på marka. Senere har man bortimot årlig fortsatt med å legge tang og fiskehoder på marka som jordforbedring. I løpet av 1900-tallet, og særlig på 50-, 60- og 70-tallet, ble alle værene fraflyttet og brakklagt, med unntak av et par vær der enkeltpersoner har vært bosatt frem til i dag. I dag er det 2 personer og 1 helårs bebodd bruk innen verdensarvområdet.

2.1.2 Dagens landbruksdrift i verdensarvområdet

Det er i dag tre aktive driftsenheter inne i verdensarvområdet, men en del av verdensarvområdet brukes som utmarksbeiter. I inneværende år er det ca. 400 vinterfóra sau (Gammel Norsk Sau og Norsk Kvit Sau) og 16 ungdyr på beite i verdensarvområdet. Sauene fordeler seg på ca. 40-50 øyer og storfeet på to, se kart i vedlegg.

I ett vær har det vært drevet tradisjonell slått til fór på ca. 30 dekar inntil i år, 2007, men der blir det nå sauebeiting. På et bruk i et annet vær er den tradisjonelle slåtten gjenopptatt de siste årene. Der slås det nå ca. 30 dekar. I flere andre vær slås en del areal i tilknytning til bebyggelsen. Denne slåtten skjer ikke nødvendigvis til tradisjonelle tidspunkt, da det i første rekke er tilgjengelighet rundt dagens fritidsbebyggelse som er hovedmålet med slåtten.

På hovedøya Vega er det ca. 350 dekar moderne eng med grasproduksjon innenfor verdensarvområdet i Moen-området.

Skjøtsel i form av beiting i verdensarvområdet er i dag helt avhengig av et oppegående landbruk i buffersonen og andre randområder til verdensarvområdet, særlig Herøy og Alstahaug kommuner.

Ungdyr på sommerbeite i Skogsholmen

2.1.3 Dagens landbruk i buffer-/randsonen (Vega og Herøy/Alstahaug)

Buffersonen til verdensarvområdet består av resten av Vega kommune. Landbruket på Vega er profesjonelt og inne i en positiv utvikling. Det investeres i nye bygninger, og flere unge har de siste årene tatt over bruk og satser på en fremtid i næringa. Av totalt 77 bruk i drift er 52 melkebruk som til sammen produserer 5,7 mill. kg melk årlig. I alt 9 bruk er reine sauebruk, og 7 driver kombinasjon sau og ku eller gris. I 2006 var det 900 melkekyr, 2000 ungdyr, 120 ammekyr og 700 vinterfóra sau i kommunen. Det er god tilgang til beiteareal inne på hovedøya Vega. Det må derfor en ekstra motivasjon til for å få brukerne til å beite i verdensarvområdet.

Enkelte øyer i verdensarvområdet, særlig den nordlige/nordøstlige delen, beites av dyr fra bruk i nabokommunene. Disse vil også være aktuelle til å bistå i oppgaven med å få en større beiteaktivitet i verdensarvområdet. I første rekke gjelder dette Alstahaug og Herøy kommuner, men også andre kan være aktuelle. I Alstahaug er det 99 bruk i drift. Årlig melkekvote i kommunen er ca. 5,3 mill. kg, fordelt på 45 melkebruk. Det er produksjon av storfé på ytterligere ca. 16 bruk. Dyretallene er som følger: 848 melkekyr, 270 ammekyr, 2510 ungdyr/okser og ca. 1800 vinterfóra sau. I tillegg kommer et betydelig antall gris og høns. I Herøy kommune er det om lag 30 bruk i drift. Av disse er det 11 melkebruk, hvorav 5 har kombinasjon melkeproduksjon/sau. Det produseres drøyt 1 mill. kg melk i året. Dyretallene er som følger: 160 melkekyr, 40 ammekyr, 400 ungdyr/okser og ca. 1100 vinterfóra sau. I tillegg er det om lag 200 dyr av rasen Gammel Norsk sau i kommunen.

For de aller fleste besøkende til Vega vil deres første møte med kommunen og verdensarven være i buffersonen, og det er her de fleste vil oppholde seg mest under sitt besøk. Den landskapsmessige forvaltningen av buffersonen er derfor svært viktig for utvikling av turistbaserte næringer i tilknytning til verdensarvstatusen. Dette er nærmere omtalt i Kapittel 6. Et eget pilotprosjekt for forvaltning og skjøtsel av buffersonen er også viktig for å sikre den lokale jordbruksnæringen økt merverdi. Se vedlegg 5.

2.2 Egg- og dunvær i verdensarvområdet

Den mer enn 1000 årige dunværsdriften er et unikt innslag i Vegaøyens kulturlandskap, og blir av UNESCO framholdt som områdets "Outstanding Universal Value". Derfor anmodes også nasjonalstaten om å lage en oversikt over ærfuglhusene på øyene og forvaltningsplan for å sikre at disse enestående byggverkene blir bevart. Videre anmodes Norge om å formalisere innsamlingen av den immaterielle kulturhistorien og de tradisjonelle gjøremålene i øyene for å kunne overvåke at de består.

Noen tiår tilbake lå 10 000 ærfugl på reir hos fuglevokterne i Vegaøyan. 17 vær (øy-grupper) var fredlyst som egg- og dunvær. Sesongen 2006 var det drift i seks dunvær og de 16 fuglevokterne kunne sanke dun fra 970 reir. Gjennomsnittsalderen på de 17 fuglevokterne som planlegger drift i 2007 er 60 år, mens ærfuglbestanden er under 1/10 av hva den en gang var. Per i dag er derfor dunværstradisjonen i Vegaøyan verdensarvområde marginal og svært sårbar.

Verdensarvstatusen og tilskuddsmidler i 2006 fra DN/Stiftelsen/Fylkesmannen i Nordland har likevel gitt fuglevokterne i Vegaøyan status og ny tro på framtiden. De siste par årene har mengde dun gått opp 15-20 prosent og på to år har antallet fuglevoktere gått opp fra 12 til 17.

Ærfuglhus, såkalte E-baner, i gjengrodd slåttemark på Lånan.

2.3 Biologiske verdier i kulturlandskapet

Fiskerbonden drev en differensiert arealbruk ved at de enkelte øyene hadde sin spesielle bruk – noen var beiteøyer for kyr, andre for sau og atter andre var slåtteøyer. Denne arealbruken har skapt et særegent kulturlandskapet i Vega-øygarden. Den har ført til utvikling av ulike kulturmarkstyper med unike artssammensetninger som vi fortsatt finner i dag. Kunstgjødsel ble i liten grad brukt i øygarden. Dette, sammen med den ekstensive driften og kalkrik berggrunn er viktige årsaker til det store mangfoldet av vegetasjonstyper og plantearter vi finner i verdensarvområdet.

De mest artsrike kulturmarkene er de ugjødslete slåtte- og beiteengene. Disse kulturmarkstypene er særlig artsrike på kalkrik berggrunn. Slike kalkenger finnes i store deler av Vega-øygarden nord for hovedøya, samt nord på selve hovedøya. I kalkengene i Vega vokser arter som er regionalt sjeldne, vi finner en blanding av fjell- og lavlandsplanter, og oseanisk tilknyttede arter kan stå side om side med fjellarter. Dette gir et svært høyt artsmangfold og en uvanlig sammensetning av arter.

Lyngheier er svært utbredt i verdensarvområdet. I Vega er lyngheiene boreale, dvs. nordlige. Norge har et spesielt forvaltningsansvar i Europa for de boreale lyngheiene. I Vega varierer lyngheiene fra de fattigste utformingene til de aller rikeste kalklyngheiene, som er en av de mest universelle verdiene i verdensarvområdet i Vega. I kalklyngheiene finner vi omtrent det samme artsinventaret som kalkengene, men en del lyngarter kommer i tillegg.

Kulturlandskapet er også viktig for fuglelivet. Den grasrike, kulturbetingete vegetasjonen er ettertraktet beiteområde for gjess. I Vega beiter kvitkinngjess i flere øygrupper under vårtrekket i

Orkidéen brudespore i artsrik kalkeng i Holandsosen naturreservat.

mai, og grågjess hekker og myter i rikt monn i verdensarvområdet. Kulturlandskap i veksling med våtmarker gjør mange områder ettertraktet for en del våtmarksfugl, for eksempel vipe, storspove og rødstilk.

I tillegg finnes verdier knyttet til myrer, sumper og våtmarker, strandvegetasjon, og edellauvskog.

2.4 Kulturminner og bygningsvern

Det har vært kontinuerlig bosetting på Vega i mer enn 10 000 år. Gjennom kartlegging er det gjort betydelige funn fra både eldre og yngre steinalder. Funnene er spesielt rikholdige fra eldre steinalder. Landhevingen, sammen med beliggenheten til boplassene, gjør at sporene er godt bevart.

Verdensarvområdet Vegaøyan kom først opp av havet for 5000 til 2000 år siden. I disse områdene er det derfor bare yngre arkeologiske spor. Med bruken av værene kom bygningene. Bolighus, rorbuer, naust, redskapshus osv. I dag bor to personer fast i værene, men takket være lang sesongbruk og fritidsbruken er mye av bygningsmassen holdt i hevd. I dag er det ca 200 bygninger.

Fiskeværet Skjærvær ble fredet i 1995. Formålet med fredningen er å bevare et kulturhistorisk og arkitektonisk verdifullt bygningsanlegg knyttet til kystkultur, egg- og dunsanking og fiske. Fredningen omfatter 29 bygninger som Nordland Fylkeskommune har laget en fullstendig tilstandsanalyse for. Bremstein fyr med 3 bygninger ble fredet i 1999. Fredningen omfatter hele øya som fyret står på.

Verdensarvområdet på 1037 kvadratkilometer rommer også et vell av andre maritime kulturminner – seilingsmerker, steinvarder, fortøyningspåler og moloer som er svært viktige å få sikret. Se nærmere omtale av disse i Vedlegg 1.

Et spesielt kulturminne i Vegaøyen er den særegne ærfuglarkitekturen – ulike typer små hus i stein, rakved, gamle båter og annet gjenbruksmaterialer som fuglevokterne har bygd som skjul for den hekkende ærfuglen. Per i dag lages det cirka 2100 ærfuglhus i Vegaøyen. Målsettingen er at antallet skal fordobles i løpet av de nærmeste årene.

I tilknytning til ærfugldriften og øvrige tradisjoner i Vegaøyen er det en stor immateriell kulturarv som Norge både i henhold til UNESCOs innskrivingstekst og forvaltningsplanen blir anmodet om å ta vare på.

I buffersonen er det minimum 70 – 80 bygg som bør sikres for å beholde autentisiteten i deler av det tradisjonelle fiskarbondelandskapet som finnes særlig nord på hovedøya Vega: Nordlandsstuer, uthus, fjøs og sommerfjøs, flere kilometer steingjerder og 8 - 10 jordkjellere.

Man er i gang med å restaurere flere bygninger i verdensarvområdet. I hovedsak skjer dette i Skjærvær, Tåvær og Bremstein.

I Skjærvær har man kommet langt i arbeidet med bygningsvern.

Detalj fra restaureringen i Skjærvær. Et viktig prinsipp er at det skal se ekte ut. Da kan kun de råtne bordene skiftes.

Gjenbruk av ressurser til ærfuglhus, Skjærvær.

Ulike utforminger av ærfuglhus, Lånan. Bak ser vi en "E-bane", og foran til høyre ser vi et "overbygg" av takplate, stein og gammelt materiale.

2.5 Trusler mot verdensarverdiene

2.5.1 Duntradisjonen

For noen tiår siden var sytten dunvær i drift i Vegaøyen. En undersøkelse i 1986 tilsa at det da var drift i tolv dunvær, mens det nå er drift i sju vær. Det viser at dunværstradisjonen er marginalisert i forhold til hva den var, og den opprettholdes i dag med stort engasjement av enkeltpersoner med en gjennomsnittsalder på 60 år.

Dunproduksjon basert på tradisjonelle driftsmetoder er i dag ikke lønnsomt. Det er derfor viktig å bedre det økonomiske fundamentet for næringen og kulturtradisjonen. Tradisjonen må også sikres gjennom rekrutteringsordninger som legger grunnlaget for generasjonsskifte.

Videre er predasjon en utfordring, særlig fra den innførte arten villmink, men også fra stedlige arter som kråke, ravn, svartbak, gråmåke, havørn og oter.

Tangskjæring foregår i verdensarvområdet. Det må avklares hvordan tangskjæringen påvirker matsøkområdene for ærfuglen. Tareskogdød gir redusert biomasse og mindre mattilgang for fuglene i området. Det må undersøkes hvordan tareskogdøden har virket inn på fuglelivet.

Økt fritidsbruk av kysten gjør at ærfuglen er mer utsatt for forstyrrelse. Området må merkes skikkelig og informasjon via aviser o.a. formidlingsformer må prioriteres.

Økt oljeletingsaktivitet og transport av olje langs norskekysten gjør at faren for oljeutslipp øker.

Videre vanskeliggjør eiendomssituasjonen i enkelte av værene drift. Eierne i et av de største værene - Floværet - avsluttet sin drift i 2002 og har nå en avtale med to eldre ektepar om fortsatt drift. Det er uvisst hva som skjer når de ikke lenger ser seg i stand til å drive. Det er en liknende situasjon i flere dunvær der eierne nærmer seg pensjonsalderen og ikke har noen til å overta etter seg.

I dag er de største kunnskapsmanglene knyttet til marked, predatorproblematikk, og til økologien og bestandssituasjonen for ærfuglen. Videre er det manglede kunnskap om virkningen av tangskjæring og tareskogdøden på ærfuglen.

Driftsforholdene må også sikres i de prioriterte områdene gjennom en aktiv arealforvaltning. I den reviderte kommuneplanen skal det settes av arealer med retningslinjer som sikrer forholdene for ærfugldriften.

Isa, Aud og E'a

2.5.2 Biologiske verdier

Tidligere brakklegging med påfølgende gjengroing er i dag en akutt trussel mot de biologiske verdiene i kulturlandskapet i verdensarvområdet. I mange områder haster det med å få igangsatt skjøtsel i form av beiting og slått. Mange områder er allerede så gjengrodd at de må restaureres før de kan skjøttes. I et slikt arbeid er det viktig at det blir satt i gang med *rett type skjøtsel*. I Vega er for eksempel enkelte områder svært rike på orkidéer og andre urter. Her kan ensidig sauebeiting skade floraen.

På 1950- og 60-tallet var det en stedvis massiv, statsfinansiert skogplanting på Ytre Helgeland. Hoveddelen av det som ble plantet var sitkagran. Det siste tiåret har det vært flere gode kongleår i sitkaplantingene, noe som har resultert i at vi i dag ser en sterk spredning av sitka inn i tidligere kulturmark. Mange steder er det tett i tett med halvmeterhøye trær. Dette vil komme til å bli en stor trussel mot både kulturlandskapsverdier lokalt og hele landskapsbilder de nærmeste årene. Det er et stort behov for å ta tak i denne problemstillingen snarest. Vi ser allerede i dag en spredning av sitka inn i verdensarvområdet på Vega.

I enkelte vær har invasjon av vånd ført til at marka har blitt gjennomboret av ganger og hull, noe som videre har ført til erosjonsproblemer etter fraflyttingen. Særlig i Bremstein, Lånan og Skjærvær er dette problemet stort og utgjør en stor trussel mot kulturlandskapsverdier, da jorda forsvinner på havet. Man må finne en måte å få kontroll med våndbestanden på for å sikre verdiene. Vi ser at berget begynner å stikke opp også i vær som ikke har hatt spesielt stort problem med vånd. Denne utviklingen skyldes trolig at det ikke lenger bæres tang, fiskehoder og stedvis annen gjødsel på marka, slik man tidligere gjorde bortimot årlig. Begge disse faktorene gjør at det flere steder er behov for igjen å bygge opp jordsmonnet.

Gjengroing av ulike årsaker i Skogsholmen: i de produktive søkkene gror vegetasjonen igjen med høgvokste urter – her mjøddurt. I artsrike kalkbakker er kalkenga plantet til med gran, som etterhvert vil skygge ut engvegetasjonen og forsure jorda.

2.5.3 Kulturminner og bygningsvern

Manglende og feilaktig vedlikehold, ulovlig bygging og en tidligere uheldig dispensasjonspraksis er i henhold til forvaltningsplanen de største utfordringene i verdensarvområdet.

I tiårene etter at Vegaøyen ble fraflyttet, har de fleste våningshus blitt renovert, mens det aller meste av sjøhus og uthus har forfalt eller er tatt ned og flyttet. Med unntak av det fredete fiskeværer Skjærvær er derfor mye av den opprinnelige bygningsmassen på de tradisjonelle fiskarbond-gårdene borte. Tilsvarende har skjedd med ærfuglhusene, der en per i dag har bare cirka 20 prosent igjen av den opprinnelige ærfuglarkitekturen. Det vil derfor være av stor betydning for områdets autenticitet å få tatt vare på mest mulig av resterende bygningsmasse.

Også i buffersonen er det skjedd en utvikling der bygningsarven er renovert og der sommerfjøsene, steingjerdene, jordkjellerne og andre kulturminner er ødelagt eller i forfall. Buffersonen er innfartsområde til verdensarvområdet der flertallet av de besøkende vil få første og eneste møte med verdensarvverdiene. Det vil derfor være av stor betydning at deler av buffersonen også gir eksempler på "beste praksis" for kulturminneforvaltningen i verdensarvområdene. Dette har norske myndigheter forpliktet seg til gjennom Stortingsmelding nr. 16 "Leve med kulturminner".

I Nordland fylkeskommune foreligger det forslag om å utarbeide en kulturminneplan for Sør-Helgeland der arbeidet skal starte ved Vegaøyen verdensarvområde og buffersonen på Vega. Det er av største betydning at dette arbeidet igangsettes, slik at det kan bli utviklet handlingsplaner og en prioritering av hvilke kulturminner som må tas vare først. Særlig gjelder dette for den immaterielle kulturarven der viktig informasjon og dokumentasjon forsvinner raskt med den eldre generasjon.

Den falleferdige Øversundstua i Tåvær reddes nå i tolvte time takket være frivillig innsats fra vegaøyens venner og tilskudd fra kulturminnemyndighetene.

2.6 Dokumentasjon og planarbeid

2.6.1 Duntradisjonen

Det er god oversikt over driftsmetoder og dagens drift i de tradisjonelle dunværene. Arbeidet må intensiveres med å etablere miljømål for området i henhold til EUs rammedirektiv for vann, samt overvåke og eventuelt gjennomføre tiltak i henhold til dette.

Spesielt viktig vil det være å avklare hvordan tangskjæringen påvirker matsøkområdene for ærfuglen, og det må utarbeides skjøtselsplaner for høsting av tang i verdensarvområdet. I disse planene må forholdet mellom dunværsdriften og tangnæringen bli avklart. Årets fugletelling må følges opp for å få kartlagt økologi og bestandssituasjon for ærfuglen i hele verdensarvområdet og buffersonen. Dunmengde per i dag er en brøkdel av hva som ble levert fra området tidligere. Det tyder på en dramatisk nedgang i bestanden.

UNESCO påpekte behovet for en kartlegging og dokumentasjon av ærfuglarkitekturen. Dette arbeidet er i gang i regi av Nordland Fylkeskommune.

Verdiskaping i tilknytning til dunværsdriften er et annet område som bør utredes, slik at tradisjonen kan få en bærekraftig utvikling på lang sikt. Stiftelsen Vegaøyan Verdensarv vil utvikle et langvarig prosjekt som skal gi fuglevokterne en forutsigbar økonomisk ordning. Prosjektet vil også ha bestandsoppbygging, predatorbekjempelse og produktutvikling som viktige tema. Prosjektet vil bli rettet inn mot de tradisjonelle dunværene, men med oppstart i kjerneområdet Lånan, Flovær, Hysvær, Skjærvær, Halmøy, Kilvær og Muddvær. Det gamle fiskeværet Bremstein der buene og fiskebruket nå er satt i stand, er aktuelt som utprøvingsområde for nyetablering av ærfugldriften. Ingen har drevet med dunværsdrift der siden 60-tallet.

Nedbeitingen av tareskogen i verdensarvområdet reduserer bunnproduksjonen og ga per 2002 et årlig innteksttap for lokal fiskerinæring på 15 mill. kroner. Samtidig er det uvisst hvilke konsekvenser tareskogdøden har for fuglebestanden. Det er behov for kunnskap omkring årsakssammenhengene som ligger nedbeitingen av tareskogen og hvilke konsekvenser den gir for økologien i verdensarvområdet.

Det bør også settes i gang et pilotprosjekt for å få reetablert tareskogen. Prosjektet må utvikles i nært samarbeid mellom Fiskeri- og Miljøverndepartement, samt fiskerinæring. De viktigste tiltakene kan være:

- a. Høsting, videreforedling og eksport av kråkeboller fra verdensarvområdet. Aktørene kan få et oppstartstilskudd for å høste langt flere kråkeboller enn hva det i første omgang vil være marked for å eksportere.
- b. Utsett av falske "rev" som kan fungere som skjul for yngel og småfisk.
- c. Følgeforskning for å få kunnskap om hvordan de ulike tiltakene virker.

Taredød og endring av økosystemet i grunnhavsområdene rundt Vega har medført en betydelig reduksjon av fiskeressursene, og dermed også en dramatisk tilbakegang i antall fiskere og lokalfiskerinæring.

Pr dags dato er det store kunnskapsmangler knyttet til predasjon. Villmink utgjør en stor trussel mot duntradisjonen. Oter, kråker, måker og havørn er andre predatorer. Lokalt er det igangsatt et prosjekt for å få bort villmink både i verdensarvområdet og buffersonen. Det blir også forsøkt tiltak mot kråker. Prosjektet må følges opp. Mink vil på lengre sikt oppsøke området på nytt, og en eneste mink er nok til å ødelegge hekkesesongen for en hel ærfuglkoloni i løpet av få timer.

2.6.2 Biologiske verdier

Økoforsk, nå NINA, har kartlagt verdier knyttet til strandvegetasjon på en del lokaliteter i verdensarvområdet på 1980-tallet. Universitetet i Oslo har kartlagt en del øyer i Lånan-området, samt innhentet kunnskap om vegetasjonsdynamikk og skjøtselsmetoder gjennom to

hovedfagsoppgaver på 1990-tallet. Samme tiår ble det også foretatt en del kartlegginger av grunneierforhold, tidligere bruk og vegetasjonsforhold samt forslag til skjøtsel i Skjærvær, i regi av Norges Landbrukshøyskole (i dag UMB). Høgskulen i Sogn og Fjordane i samarbeid med Universitetet i Oslo kartla i 1998 gjengroingsstatusen i flere deler av verdensarvområdet. NIJOS har utgitt vegetasjonskart (2006) som dekker hovedøya Vega samt Søla og noen av øyene nærmest hovedøya. Mesteparten av det kartlagte området i dette arbeidet ligger utenfor verdensarvområdet. Planteforsk, nå Bioforsk, har kartlagt en del av øyene i forbindelse med utarbeiding av skjøtelsplaner, samt i tilknytning til tidligere forskningsprosjekter i perioden 1999-2005.

I 2006- 2008 arbeider Bioforsk Nord Tjøtta med å utarbeide skjøtelsplaner for prioriterte vær i verdensarvområdet, basert på forvaltningsplanen utarbeidet av Fylkesmannen i Nordland. Arbeidet sammenstiller tidligere innhentet informasjon nevnt ovenfor, og foretar tilleggsregistreringer der dette er nødvendig.

Arealet innenfor verdensarvområdet i Vega innehar så unike og viktige kulturlandskapsverdier at det bør foreligge faglig baserte skjøtelsplaner for flere vær og områder. Bioforsk Nord Tjøtta er i disse dager i ferd med å ferdigstille utkast til skjøtelsplaner for områdene Holandsosen naturreservat, Søla, Skogsholmen og Skjærvær. Utkastene skal så på høring. Videre er arbeidet påbegynt i Kjellerhaugvatnet naturreservat, øyrekken umiddelbart utenfor hovedøya Vegas nordre kystlinje, Hysvær, Tåvær og Lånan. For disse områdene samt Muddvær, Kilvær og Omnøyområdet, skal skjøtelsplaner ferdigstilles i løpet av 2008, forutsatt tilstrekkelig finansiering. I tillegg kommer noen mindre områder som ikke er prioritert i denne første omgangen med skjøtelsplaner, men som det er behov for nærmere undersøkelser av for å vurdere verdiene opp mot de man allerede har kartlagt, og få dem inkludert i en praktisk skjøtels-/driftsplan for hele verdensarvområdet. Ikke minst er dette viktig for å beregne et riktig dyretall, slag beitedyr og skjøtelsmåte.

2.6.3 Kulturminner og bygningsarven

Gjennom kartlegging er det gjort betydelige funn fra både eldre og yngre steinalder. Funnene er spesielt rikholdige fra eldre steinalder. Landhevingen, sammen med beliggenheten til boplassene gjør at sporene er godt bevart.

Alle kulturminner fra før år 1537 er automatisk fredet etter kulturminneloven. Skjærvær og Bremstein fyr er vedtaksfredet. Videre er alle skipsvrak mer enn 100 år gamle i statens eie og regnes derfor som fredet.

22 % av verdensarvområdet er vernet etter naturvernloven. Dette vernet sikrer også kulturminnene. De resterende landarealene er LNF-sone 1 og 2 i kommuneplanen.

I det fredete fiskeværer Skjærvær har Riksantikvaren initiert et prosjekt for å restaurere bebyggelsen med 29 bygg. Oversikt over tilstanden her er god. SEFRAK-registeret inneholder oversikt over alle bygninger og bygningsrester i verdensarvområdet, eldre enn 1900. Totalt er det snakk om 200 bygninger.

Norsk Institutt for Kulturminneforskning har gjennomført en grundig overflateanalyse av bygninger i verdensarvområdet som vil være klar i løpet av 2007/2008.

Oversikten og tilstandsvurdering av øvrige kulturminner i skjærgården er mer mangelfull. Her kan nevnes moloer i Bremstein og Skjærvær, mevarer, båtstøer og steinvorner (liten steinmolo), varder og jernstaker (farledsmerker), fortøyningsbolter, statsbrønner, andre brønner og jordkjellere.

Skal man sikre at disse viktige sporene i kulturlandskapet ikke skal gå tapt, må det settes i verk tiltak for registrering og sikring. Dette kan skje gjennom arbeidet med kulturminneplan for Sør-Helgeland.

I UNESCOs innskrivingstekst anmodes nasjonalstaten om å dokumentere verdiene i området, lage en bevaringsplan for å sikre ærfuglhusene, formalisere innsamlingen av tradisjonell immateriell kunnskap om tradisjoner og gjøremål på øyene for å kunne overvåke at de består.

Riksantikvaren og Nordland fylkeskommune har bidratt med 1,6 mill i 2006 og 2,1 mill i 2007 til bygningsvernprosjekt i verdensarvområdet og buffersonen. Gjennom verdiskapingsprogrammet er det bevilget 750.000 til verdiskapingsprosjekt med basis i kulturarven. Bevilgningene må følges opp i årene framover for å sikre bygningsmasse og kulturminner.

Det vil også være svært viktig at det blir igangsatt tiltak for å utvikle og sikre håndverkerkompetanse lokalt.

Harping av dun

1. Utfordringer

Utifra den beskrevne situasjonen i Kapittel 2 samt kunnskap om en del av de faktiske forholdene ser vi en rekke utfordringer knyttet til forvaltningen og skjøtselen av verdensarvverdiene. Noen av de meste sentrale utfordringene kan summeres i følgende punkter:

- 1) **Grunneierforholdene.** Det har i liten grad vært utskifting av eiendommene innenfor verdensarvområdet. I dag har vi derfor en situasjon med til dels svært komplekse grunneierforhold, der det ofte er et større antall personer som eier eiendommer sammen, de bor ofte helt andre steder i landet eller i utlandet, de er selv ikke aktive gårdbrukere og har varierende forståelse for landskapsverdiene og behovet for skjøtsel.
- 2) **Tungvint skjøtsel av landskapet.** Geografien i verdensarvområdet gir en rekke utfordringer for beitedyrdriften og annen form for skjøtsel:
 - a) **Arbeidskrevende beitedrift.** Selv om man gjennom skjøtselsplanene må gjøre en del prioriteringer, der også beitets produktivitet er en faktor, må øybeitene i Vega anses som produktivitetmessig utfordrende av flere årsaker:
 - i) **Avstand.** Det faktum at du **må ut i båt** gjør at både dyretransporten og det ukentlige tilsynet blir både væravhengig og kostbart, og dyretransporten krever en del organisering ved at eksterne hjelpere må leies inn. Det er også en viss *risiko* ved transport i pramme.
 - ii) **Øyene er små,** og det er beite kun for et svært begrenset antall dyr på de enkelte øyer. Dette gjør både dyretransport og tilsyn tungvint, da den enkelte beitedyrholder må forholde seg til et stort antall øyer.
 - iii) **Jordsmonnet er grunt,** og i tørre perioder og tørkeår kan man risikere at vegetasjonstilveksten stopper helt opp, og dyr må flyttes til nye beiter.
 - iv) **Ferskvannstilgangen** kan være dårlig eller helt fraværende på enkelte viktige øyer. Ferskvannskildene kan tørke ut i tørre perioder og føre til behov for flytting av dyr.
 - v) Uforutsigbare årsvariasjoner i klima fører til at punktene ii)-iv) skaper en beitesituasjon der du får svært **forskjellige forhold mellom år** når det gjelder beitenes kapasitet. Beitedyrholderen må alltid ha ekstra beiter tilgjengelige.
 - b) Av kulturlandskapsmessige hensyn er det flere steder ønskelig med **storfébeiting**. Øybeiting med storfé fører til merarbeid, blant annet i form av tilvenning av dyra til utelivet. I tillegg vil alle de praktiske utfordringene nevnt i punktene over forsterkes når det er storfé som skal beite. Ekstra motivasjon for beitedyrholderen er nødvendig.
 - c) Av praktiske, kulturlandskapsmessige, historiske og/eller formidlingsmessige hensyn vil det enkelte steder være ønskelig at skjøtselen skjer ved **slått**. På grunn av ulendt mark er det mange steder vanskelig å mekanisere denne skjøtselen i særlig grad, og den må skje i form av tidkrevende ljaslått eller tohjulstraktor der dette går. Vi har også eksempler på områder der gjengroingsarter trolig må tas med ljaslått, noe som vil være i tøffeste laget for utstyret, og man vil få økte kostnader til utstyr.
 - d) På tidligere slåttemarksarealer der man ikke i første rekke anbefaler slått av biologiske hensyn, kan det likevel være behov for slått i tilfeller der grunneier ikke ønsker beitedyr på marka.
 - e) For å få tillatelse til beiting på øyer med fritidsbebyggelse må man regne med til dels store kostnader til gjerdning.
- 3) **Egg- og dunvær.** Fra UNESCO blir dunværsdriften framholdt som områdets "Outstanding Universal Value" og i følge innskrivingsteksten skal tradisjonen dokumenteres og tas vare på.

Dunværsdriften krever at fuglevokterne bor i øyene i fra april til juli for å passe på ærfuglen. Arbeidsoppgavene varierer fra tørking av tang til reir, utgraving av gammel tang og jord fra fjorårets hus, lagning av nye reir, lage nye hus til ærfuglene og vedlikehold av gamle, vokting av fuglene som ligger på reir, rensing av dun og videreforedling til dyner. Se forøvrig vedlegg 6. Men per i dag er det ingen ordninger som kan sikre fuglevokterne et tilskudd til å være ute i øyene gjennom hekkesesongen. Forvaltningsplanen for området forutsetter at fuglevokterne sikres et tilskudd til å dekke noen av kostnadene med å ivareta tradisjonen. I 2006 fikk

fuglevokterne i snitt 35 000 kr i tilskudd gjennom et spleiselag mellom Direktoratet for Naturforvaltning/Stiftelsen Vegaøyan Verdensarv og Fylkesmannen i Nordland. Samtidig viser gjennomgang av tidsbruk at hver fuglevokter i snitt legger ned 1171 t arbeid per sesong, noe som med en timesats på 120 kr tilsvarer 140 520 kr. Selv om det er vanskelig å tidfeste nøyaktig alle gjøremål, gir likevel beløpet en pekepinn om at fuglevokterne gjør en stor arbeidsinnsats som ikke på noen måte dekkes – selv om de både får tilskudd til driften og selger alt de har av dun.

4) Kulturminner og bygningsarven

For bygningsarven er manglende og feilaktig vedlikehold, ulovlig bygging og en tidligere uheldig dispensasjonspraksis de største utfordringene. Skal det sørges for forsvarlig forvaltning og oppsyn med kulturminnene og bygningsarven, vil det kreve store summer. En stor ekstrakostnad er de lange avstandene og mangel på rutegående kommunikasjoner. Det innebærer store transportkostnader og tidsforbruk på alt arbeid som skal gjøres.

På bakgrunn av de skisserte utfordringene ser vi et stort behov for årlige stimulerings tiltak til beitedyreiere, kulturlandskapsskøttere og fuglevoktere. Vår erfaring hittil er at eksisterende tilskuddsordninger ikke er tilstrekkelig for en skjøtsel av verdensarvområdet som ivaretar de verdiene UNESCO fremhevet i innskrivingsteksten. I tillegg er det et stort behov for midler til å ivareta kulturminner av ulike slag samt til kartlegginger og oppfølging og organisering av arbeidet på flere nivå.

Detalj fra kalkklynghei, med bl.a. blåstarr, loppestarr, villin med flere.

4. Mål for landbruket og kulturlandskapet i verdensarvområdet 2008-2012.

Det overordna målet med tiltaksplanen er å ta vare på og videreutvikle de unike kulturlandskapsverdiene i verdensarvområdet.

Som innskrivingsteksten til UNESCO viser, er kulturlandskapet som er oppstått gjennom øyboernes mangesysleri, dvs. jordbruk, fiske og ærfugldrif, det som er grunnlaget for verdiene og statusen som verdensarvområde. For noen øyvær har dette vært en kontinuerlig virksomhet i noen tusen år, for andre øyvær opphørte drift og bosetting i perioden 1970 til 1990. Dette kulturlandskapet lar seg imidlertid ennå gjenskape og skjøtte så nært som mulig den tradisjonelle driftsmåten som en kan i dagens samfunn. Immaterielle verdier er spesifikt nevnt i UNESCOs innskrivingstekst.

4.1 Mål for landbrukets kulturlandskap med biologisk mangfold og kulturminner:

- Ta vare på biologisk mangfold og kulturminner på land
- Ut fra planverktøy og etablering av tiltak få et aktivt og levende kulturlandskap i heile verdensarvområdet
- Utarbeide vegetasjonskart og skjøtselsplaner for beiting og slått i verdensarvområdet
- Etablere beiting gjennom kopling og avtaler mellom beitedyreiere og grunneiere, og investeringer i egne fraktefartøy
- Dette medfører en økning i areal til slått fra i dag rundt 100 daa til rundt 500 daa, og en økning av dyretallet på beite fra rundt 400 sau og 20 storfe, til rundt 2 000 sau og 60 storfe
- Etablere en velfungerende ordning for gjennomføring og oppfølging av alt arbeidet med kartlegginger og skjøtsel, samt for overvåking av utviklingen av verdensarvverdiene.
- Ta vare på og formidle kunnskap om natur, kultur og driftsmåter
- Tilrettelegging for opplevelser, styring av ferdsel og utvikle gode reiselivsprodukt
- Det arbeides med å få en oversikt over kulturminnearbeidet i kulturminneplanen som Fylkeskommunen arbeider med. Mål for kulturminner er derfor ikke nærmere formulert her.

4.2 Mål for dundriften:

- Sikre og videreutvikle tradisjonen med ærfugl som husdyr
- Gjennomføre tiltak som bygger opp bestanden av ærfugl til et nivå som ligger betydelig nærmere bestanden for noen ti-år tilbake
- Vedlikehold og etablering av e-hus og e-baner ut fra registreringer av tradisjonelle hus for ærfugl
- Sikre rekruttering til ærfugldriften gjennom opplæring og støtte
- Øk antallet hus med 10% pr år i 2007-09.
- Få reetablert dundriften i Bremstein i 2008 og i Tåvær og på Emårsøya innen 2010.
- Evaluere arbeidet og avgjøre videre satsing i 2010

4.3 Mål for fiskerienes, kystens og havets kulturlandskap

- Kartlegge, sikre og skjøtte faste kulturminner knyttet til fiske og virksomhet på havet, som steinvører, klippfiskberg, fortøyningsbolter, mevarder mm.

4.4 Immaterielle verdier knyttet til kulturlandskapet

- Innsamling av tradisjonell immateriell kunnskap om tradisjoner og gjøremål på øyene i henhold til innskrivingsteksten skal være utført innen 2012 innen feltene
 - o Dundrift
 - o Landbruk
 - o Fiskarbondens liv og virke
 - o Viktige meer ("holdepunkter" for krysspeiling) for bl.a. viktige fiskeplasser

5. Tiltaksplan for landbruket og kulturlandskapet

For Vegaøyen Verdensarvområde er **ikke** de ulike tiltakene spesifisert for de ulike værene/arealene i verdensarvområdet. Dette presiseres nærmere i kommende forvaltnings- og skjøtselsplaner.

5.1 Dundriften

Forvaltningsplanen og fuglevokterne i Vegaøyen forutsetter forutsigbare ordninger for å sikre dunværstradisjonen. Stiftelsen Vegaøyen Verdensarv og Vega kommune har i lengre tid arbeidet med å informere både denne og forrige regjering om utfordringene knyttet til duntradisjonene, med en egen post på statsbudsjettet som mål.

De skisserte utfordringene i Kapittel 3 krever en overordnet organisering og sikring av arbeidet med bl.a. nyrekruttering, bestandsoppbygging, predatorbekjempelse og arbeid med nye prosjekter for nødvendig kunnskapsoppbygging. Andre nødvendige oppgaver er etablering og oppfølging av en registrerings- og godkjenningsordning der dokumentasjon og formidling er viktige elementer.

Andre tema vil være distribusjons- og markedsføringstiltak, samt mulige samarbeidsprosjekt. Ærfuglfarmerne i Breidafjorden på Island har allerede uttrykt ønske om samarbeid med fuglevokterne i Vegaøyen.

Tiltakene summeres i følgende punkter:

- a) **Drift av dunværene** forutsetter at det er fuglevoktere tilstede i hekketiden. Det er behov for en **generell støtteordning** til fuglevokterne. Totalt er det snakk om to måneder per år de må søke permisjon fra sine vanlige jobber. I tillegg er det knyttet en del ekstraavgifter til driften. Dagens fuglevoktere etter spør en forutsigbar ordning som gjør at både de selv og deres etterkommere ser mulighet for å opprettholde tradisjonen. For å oppfylle intensjonene i forvaltningsplanen bør cirka 25 fuglevoktere være virksomhet i Vegaøyen.
- b) **Sette i verk rekrutterings- og stimulerings tiltak** Dagens fuglevoktere har en gjennomsnittsalder på 60 år. I løpet av få år må det foregå et generasjonsskifte i de gamle dunværene. Et slikt skifte innebærer nødvendigheten av at rekrutterings- og stimulerings tiltak settes i gang overfor neste generasjon og andre som vil være hjelpere gjennom sesongen. Ved siden av økonomiske stimulerings tiltak vil kurs og produktutvikling være viktige deltiltak.
- c) **Tiltak for bestandsutvikling for ærfuglen.** Ærfugltradisjonen er per i dag **marginal** med bare 1/10 av tidligere tiders ærfugl på reir. Et eneste oljeutslipp nord for Vega kan radere ut 80 prosent av ærfuglbestanden. Det er derfor nødvendig å sikre tradisjonen gjennom at det foregår fuglevokting i fleste mulig av de tidligere fredlyste værene. En slik utvikling forutsetter økt bestand av fugl. Det kan skje gjennom bevisst arbeid med bestandsutvikling, som utsett av blåskjellfangere og lokkefugl.
- d) **Utføre nødvendig predatorbekjempelse.** Ærfuglen er truet av flere predatorer, der mink, kråke og svartbak utgjør den største trusselen. I enkelte av værene utgjør også oter og havørn et problem. Det er nødvendig med **predatorbekjempelse** av jaktbare arter, i spesielle tilfeller også av enkeltindivider av fredet vilt.
- e) **Det skal utarbeides skjøtselsplaner for tangskjæring** i verdensarvområdet. Maskinell tangskjæring foregår flere steder i verdensarvområdet. I henhold til fuglevokternes observasjoner oppstår det matmangel hos ærfuglungene i de områdene det er skåret tang. Tangen er også et viktig skjulested for ungene. Fuglevokterne krever stopp i all skjæring. Forvaltningsplanen forutsetter at det utarbeides en plan for tangskjæringen.
- f) **Ulike kunnskapsbehov må dekkes.** For eksempel har kråkebolleinvasjon og påfølgende tareskogdød i deler av verdensarvområdet ført til en våt ørken og stor tilbakegang i algebiomasse og kysttorskbestanden. Dette gir også matmangel for ærfuglen og øvrig fugleliv. Det er i dag liten kunnskap om sammenhengen mellom økosystemer og kulturverdier på land med de marine

økosystemene. Vi har ikke tatt med utgifter til dette i foreliggende rapport, da det her er snakk om en del forskningsmidler som må til.

5.2 Biologiske verdier

5.2.1 Skjøtselsplaner og kartlegginger

Arealet innenfor verdensarvområdet i Vega innehar så unike og viktige kulturlandskapsverdier at det bør foreligge faglig baserte skjøtselsplaner for flere vær og områder. I 2006-2008 pågår det et arbeid med å utarbeide skjøtselsplaner for prioriterte vær i verdensarvområdet, basert på forvaltningsplanen utarbeidet av Fylkesmannen i Nordland. Arbeidet sammenstiller tidligere innhentet informasjon, og foretar tilleggsregistreringer der dette er nødvendig. I dette arbeidet inngår en overordnet vegetasjonskartlegging som skal bidra til å

- få en oversikt over de ulike områdenes kulturlandskapsverdier. Slik kan områdene ses i sammenheng og en omforent prioritering av områder for igangsetting av tiltak muliggjøres slik at man får en mest mulig effektiv bruk av midler.
- få en oversikt over status og trusselbilde for kulturlandskapsverdiene.
- få en vurdering av rett skjøtselsform; slått eller beiting, og hvilke type beitedyr
- få en estimering av antall beitedyr på de ulike øyene.
- få et grunnlag for å lage en god metode for måling og oppfølging av utvikling av verdensarvverdiene.

Skjøtselsplanarbeidet består i korte trekk av feltarbeid med kartlegging av vegetasjon og biologisk mangfold, innhenting av kunnskap om historisk bruk, utarbeiding av kortfattede og konkrete skjøtselsplaner basert på verdiene, historisk bruk og hva som er mulig å få til i dag, høring blant grunneiere og beitedyrholdere og til slutt en eventuell revidering av foreslått plan. Bioforsk Nord Tjøtta er i disse dager i ferd med å ferdigstille utkast til skjøtselsplaner for fire områder. Videre er fem områder påbegynt. To områder er ikke påbegynt, men prioritert for skjøtselsplanarbeid, muligens i 2007 og 2008, avhengig av finansieringssituasjon. I tillegg kommer noen mindre områder som ikke er prioritert i denne første omgangen med skjøtselsplaner, men som det er behov for nærmere undersøkelser av for å vurdere verdiene opp mot de man allerede har kartlagt, og få dem inkludert i en praktisk skjøtsels-/driftsplan for hele verdensarvområdet.

5.2.2 Etablering og oppfølging av aktiv landskapsskjøtsel

Når skjøtselsplanene foreligger, kan man begynne arbeidet med å få igangsatt skjøtsel der det ikke allerede skjøttes, eventuelt justere eksisterende skjøtsel. Som nevnt i Kapittel 3 er grunneierforholdene komplekse, og mange grunneiere forstår ikke betydningen av skjøtsel på sin eiendom. Det er derfor et stort og tidkrevende arbeid som må til for å få en oversikt over eiendomsforholdene på de enkelte øyene, ta kontakt med grunneierne og forsøke å få til avtaler mellom grunneierne og beitedyrholderne. Fra å ha en situasjon der mange grunneiere tidligere var skeptiske til å leie ut sin eiendom til beiteland, høstet vi i 2006 gode erfaringer med bruk av ekstern konsulent til arbeidet med å etablere kontakt mellom grunneiere og beitedyrholdere. Arbeidet var imidlertid svært tidkrevende.

På en god del av øyene er det bebyggelse som i dag brukes som sommerhus. En helt sentral oppgave for å få tillatelse til beiting vil være gjerding rundt hus/fritidsbebyggelse. Dette vil være en større investering som senere vil trenge årlig vedlikehold. Andre former for nødvendige investeringer i starten vil være godt fungerende føringsutstyr (en pramme er allerede kjøpt inn, i tillegg kan det

være behov for mindre føringsbåter), mobile samlingskveer/-gjerder, anlegg for ombord-/ilandsetting av dyr, vanningsystemer og lignende.

Et sentralt arbeid, særlig de første årene, vil være å følge opp beitepresset på de enkelte øyene, inntil man har høstet en del erfaringer. Mange øyer har ikke vært beitet på mange tiår, og kunnskap om de enkelte øyenes bæreevne vil mangle helt. I dette arbeidet må man også inkludere registrering av tilvekst på dyra.

I et slikt beitesystem man vil få i Vegaøyene – med mange øyer, mange grunneiere og mange beitedyrholdere involvert – må man forvente at en del forhold vil endre seg fra år til år. Det er derfor helt sentralt at noen har et overordnet ansvar for å holde oversikten over skjøtselen i verdensarvområdet – hvem som beiter hvor med hvor mange dyr, sikre årviss skjøtsel, sikre måling av skjøtselseffekten på verdensarvverdiene osv.

Det må være et mål å gjøre administreringen av tiltakene så enkel som mulig. Men tiltakene vil innebære en del nye oppgaver, og det er helt sentralt for verdensarvstatusen at det finnes ressurser til lokal administrasjon for saksbehandling, etablering og gjennomføring av tiltak og kontroll av tilskuddsordninger for verdensarvområdet og buffersonen. Etter noe tid vil det også være behov for justering av planer og tilskuddssatser, basert på nye utfordringer man ser, og vunnen erfaring.

Tiltakene summeres kort i følgende punkter:

1. **Utarbeiding av skjøtselplaner** og nødvendige vegetasjonskart for prioriterte vær innen utgangen av 2008.
2. **Tilleggsregistreringer** og utarbeiding av driftsplaner og eventuelle skjøtselsplaner for øvrige areal innen utgangen 2010. På basis av dette utarbeides en revidert forvaltningsplan for temaet beite- og slåttelandskapet med mer detaljerte planer enn dagens overordnede forvaltningsplan.
3. **Iverksette foreslåtte tiltak i skjøtsels- og forvaltningsplaner**; beite og slått i prioriterte områder. Arbeidet omfatter kontakt med grunneiere og beitedyrholdere, sikre beiteavtaler mv.
4. **Fortløpende skjøtsel** av beite- og slåttelandskapet.
5. **Årlig oppfølging og evaluering** av situasjonen, iverksette tiltak der det er nødvendig.

5.3 Kulturminner og bygningsarv

Nordland Fylkeskommune planlegger å starte arbeidet med en kulturminneplan for verdensarvområdet. Vi har derfor ikke vektlagt dette temaet i inneværende plan, men avventer det arbeidet Fylkeskommunen utfører. Kun noen få, sentrale punkter nevnes her:

UNESCO anmoder også i innskrivingsteksten nasjonalstaten om:

- *Å lage en oversikt over ærfuglhusene på øyene og forvaltningsplan for å sikre at disse enestående byggverkene blir bevart.*
- *Å formalisere innsamlingen av den immaterielle kulturhistorien og de tradisjonelle gjøremålene i øyene for å kunne overvåke at de består.*

Dokumentasjon og bevaringsplan for ærfuglhusene skal utarbeides. Dette vil bli en viktig del av arbeidet med den kommende kulturminneplanen for verdensarvområdet.

Skal man sikre at viktige spor i kulturlandskapet ikke skal gå tapt, må det settes i verk tiltak for registrering og sikring. Per i dag har man i ingen eller svært liten grad tatt tak i utfordringene knyttet til den marine siden av kulturminnearbeidet: de som er knyttet til fiske og ferdsel på sjøen, se for øvrig vedlegg 1. Her ligger et stort og ikke påbegynt arbeid det per i dag er umulig å estimere

omfanget av, da man helt mangler kartlegging og oversikter over disse kulturminnene. Arbeidet må starte med å skaffe oversikt over disse kulturminnene i verdensarvområdet. I tillegg er det gjort lite når det gjelder elementer i kulturlandskapet som broer, brønner, steingjerder og lignende. Dette bør det også lages en oversikt over.

Den immaterielle kulturarven skal kartlegges, og etter hvert implementeres.

Det vil være svært viktig at det blir igangsatt tiltak for å utvikle og sikre håndverkerkompetanse for restaurering av Vegas kulturminner lokalt.

5.4 Overvåking av verdensarvverdiene

Hvert 6. år skal alle statsparter rapportere til UNESCO om utviklingen i egne verdsarvområder. Neste rapporteringsrunde, som også vil omfatte Vegaøyan, skjer etter planen i 2013.

Den periodiske rapporteringa har som hovedmål å vise at de universelle verdiene som lå til grunn for listeføring, fremdeles er til stede. For Vegasøyans del vil dette i hovedsak si kulturlandskapet med duntradisjonen. I tilfelle det blir påvist en negativ utvikling vil rapporteringen gi grunnlag for iverksetting av nødvendige tiltak. Gjennom arbeidet med rapporteringen får statsparten også et godt grunnlag for å vurdere om det er nødvendig å endre prioriteringer av tiltak i forvaltningen.

For å være godt forberedt og for å sikre verdensarvstatusen på sikt, må det etableres årlige rutiner og et godt system for overvåking av verdensarvverdiene. Dette vil blant annet innebære evaluering av tiltak og planer, og justeringer av disse etter hvert som erfaringer høstes. I samarbeid med ansvarlige for den aktive skjøtselen innen duntradisjonen, kulturlandskapsskjøtsel og kulturminne- og bygningsvern vil arbeidet med overvåkingen være viktig for innspill til justering av tilskuddssatser og behov for finansiering utifra faktiske behov og høstede erfaringer. Bruk av fagkompetanse som kjenner området er viktig.

Allerede i dag er det avdekket fremtidig behov for mer kunnskap om ulike tema. Ett eksempel er behov for en oversikt over utfordringene knyttet til spredning av Sitkagran inn i verdensarvområdet. Dette er inkludert i arbeidet som er prioritert i denne omgang. Det kan påregnes et løpende behov for kunnskapsinnhenting innen ulike tema, og oppgaver knyttet til dette må være finansiert.

I tillegg må det rapporteres i forhold til oppfølging av de konkrete anbefalingene som verdensarvkomiteen vedtok i forbindelse med innskrivningen av Vegaøyan i Suzhou:

- hvordan den reviderte kommuneplanen samt del- eller temaplaner møter utfordringene knyttet til skjøtsel av kulturlandskapet, bevaring av mosaikken i landskapet, bærekraftig havbruk, dokumentasjon og involvering av grunneiere i arbeidet med å ta vare på området.
- registrering av e-hus og utvikling av en bevaringsplan
- dokumentasjon av tradisjoner og unik lokal kunnskap

6. Administrasjon, næringsutvikling og kunnskapsbehov

Lokalt drives arbeidet med å ta vare på, forvalte, formidle og skape utvikling med basis i verdensarvverdiene i et samspill mellom Vega kommune, Stiftelsen Vegaøyan Verdensarv og Vega Næringsselskap. De tre aktørene samarbeider i Team Verdensarv Vega. De tre aktørene har ulike roller og statusen og forvaltningsplanens formuleringer gir også ulike driftsmessige konsekvenser og kostnader.

Kapittel 6 er utarbeidet av Team Verdensarv Vega, og redegjøre for Vega kommunes arbeid med kommuneplanen og de driftsmessige konsekvenser av verdensarvstatusen, Vega Næringsselskaps reiselivsstrategi med satsningsområder, og de områdene av forvaltningsplanen som ikke er behandlet i rapporten for øvrig som formidling, havmiljø og fugleliv.

6.1 Vega kommune

Forvaltningsplanens vektlegging av buffersonen som innfallsport til verdensarvområdet har konsekvenser for kommunens langsiktige arbeid gjennom kommuneplanen og den løpende virksomhet gjennom driftsmessige konsekvenser.

6.1.1 Kommuneplan

Kommunestyret vedtok kommuneplanens samfunnsdel 19. april 2007 med følgende fire hovedsatsninger:

1. Helse, pleie- og omsorg
2. Oppvekst, livsutfoldelse og kultur
3. Næringsutvikling og bosetting
4. Verdensarv, natur og kulturarv

Arealplanen er under utarbeidelse og et utkast vil bli fremstilt i løpet av høsten. Allerede våren 2006 gjorde formannskapet vedtak om at reguleringsplanarbeide for definerte områder og arbeide med kulturlandskapet skulle prioriteres. En rekke innspill til kommuneplanen har fokusert på nødvendigheten av nettopp dette. Fokus på kulturlandskapet i hele Vega kommune har dermed en politisk, faglig og generell forankring. Arbeidet med den bestilte tiltaksplanen for Vegaøyan spesielt vil utgjøre en del av dette arbeidet og senere integreres i et mer helhetlig opplegg med kommuneplan for Vega Kommune.

6.1.2 Driftsmessige konsekvenser av verdensarven for Vega Kommune

I arbeidet med søknaden om verdensarvstatus og senere med forvaltningsplanen ble det ikke gjort noen analyse av de driftsmessige konsekvensene dette ville få for Vega kommune. En forstudie i reiseliv ble et godt hjelpemiddel for å ta hånd om den første perioden og innebar viktige innspill til kommuneplanen. Erfaringene de første 3 år viser at en vanskelig kommunaløkonomi har synliggjort kommunens begrensede muligheter for å møte de nye utfordringene. Dette presenteres i det følgende slik:

1. Stabsfunksjoner og behov for egenandeler til reguleringsplaner.

Økt aktivitet for politisk og administrativ ledelse har ført til økt reisevirksomhet, økte antall henvendelser og oppgaver generelt. Merarbeidet for ordfører, rådmann, økonomi, stab og miljøvernssjef er kalkulert til kr 650 000 årlig.

Videre forutsetter verdiskapingsprogrammet "Den verdifulle kystkulturen i Nordland" og andre finansieringsordninger at kommunen i tillegg har egne ressurser for å kunne finansiere tiltak. Vi ser behov for å ha tilgang på kr 350 000 for å kunne gjøre nytte av disse ordningene.

Kravet til kommunen som vert og deltakelse ved møter eksternt har sprengt de tidligere rammer vi har hatt tilgjengelig for både reiser og representasjon som beregnes til kr 250 000 årlig utfra erfaringene i 2006.

2. Planlegging

Hensynene som forventes ivaretatt gjennom kommuneplan i form av kommunedelplaner og reguleringsplaner tilsier at dette arbeidet må forseres for flere områder, blant annet Vallsjøen, Kilvær, Skogsholmen, Igerøy og Gladstad. Dette tilsier et behov for årlige økt ressursbehov for kr 450 000 utover kommunens egeninnsats i form av administrative tiltak.

3. Byggesaksbehandling og bygningsvern

Ut fra innspill til kommuneplanen og økningen i antall delingssaker de siste 2 år forventes økt byggeaktivitet og dermed et større behov for saksbehandling i de nærmeste år. Kommunestyret satte av kr 300 000 for kjøp av tilleggskapasitet i 2007. For å kunne påregne dette nivået i fortsettelsen er vi avhengig av en høy tildeling av skjønnsmidler.

Videre ser vi at restaurering av gamle bygninger tiltar både lokalt og regionalt. Utfra dette fremmer vi følgende forslag: Det etableres en 50 % stilling for saksbehandling og veiledning til bygningsråd på Helgeland. Stillingen kommer i tillegg til en lokal stilling til sammen 100 %. Etter en 3 årsperiode bør stillingen kunne gebyrfinansieres.

4. Stiftelse og ærfugldrift

For å drifte stiftelsen, bevilges det årlig kr 1 050 000, som gir mulighet for å ha en hel stilling i verdensarvstiftelsen, mens det kapasitetsmessig burde vært minimum 1 ½ stilling og en bevilging på 1.2 mill. For å bygge opp ei varig ordning for tradisjonell ærfugldrift er beregnet en årlig kostnad på kr 1 200 000,- i forvaltningsplanen for 2005 - 2010. Ærfugldriften anbefales integrert i tiltaksplanen for kulturlandskap.

5. Økt turisme/formidling

Økt turisme er et positiv incitament hvor næringsliv og kommune til sammen har økt ressursbruken med ca kr 250.000,- årlig. Behovet forventes å øke tilsvarende slik at samla behov årlig vil ligge på kr 500.000,- for selve basisarbeidet. Dette har til nå vært avhengig av "andre midler" noe kommunen har hentet inn via skjønnsmidler fra fylkesmannen, noe som ikke kan forbli permanent og foreslås derfor brakt inn på permanent basis.

6. Økt internasjonal interesse

Økt internasjonal virksomhet/oppmerksomhet fører til bruk av administrativ og politisk kapasitet tilsvarende 25 % stilling samtidig som det også innebærer behov for ressurser til å utvikle et nært samarbeide. Aktuelle partnere er Neringa kommune i Litauen, Cinque Terre i Italia og Kvarken/Höga Kusten i Finland og Sverige. Direkte kostnader i startfasen er vanskelig å beregne, da dette er aktivitetspreget og avhengig av andre finansieringsmuligheter. For inneværende år vil kostnadene ligge mellom kr 150.000 og kr 200.000 der vesentlige deler av dette er støttet fra fylkeskommunen. Det vurderes slik at vi i en oppstartsfase vil ha behov for kr 150.000 pr år som egenandel for å kunne hente inn eksterne midler til dette formål.

6.1.3 Oppsummering

Forannevnte gir et bilde av hvordan verdensarven har hatt konsekvenser for Vega kommune. Kommunen hadde under forberedelsene til søknaden i samarbeid med MD, DN, fylkesmann og fylkeskommune lagt vekt på å arbeide frem et nominasjonsdokument med begrunnelse, og ikke de driftsmessige konsekvensene.

Parallelt og i etterkant har kommunen opplevd en betydelig forverring av økonomien som konsekvens av reduksjon i folketall og innretning av inntektssystemet, og hadde en periode på Robeklista. Kommunestyret har fulgt opp dette gjennom en betydelig bemanningsreduksjon for å skape balanse i økonomien. Konsekvensene av dette er at en pr i dag har for liten økonomisk og administrativ kapasitet til å møte de utfordringene verdensarven medfører på en forsvarlig måte. Verdensarven har skapt optimisme og fremtidsstro i Vegasamfunnet som viser at mange satser og investerer med tro på en forventet utvikling. Det vil imidlertid gå noen år før dette gir inntekter tilbake til kommunen i vesentlig grad.

6.2 Vega Næringsselskap

6.2.1 Geoturisme og småskala reiseliv - utviklingsprosjekt

Det er nødvendig i utviklingen av Vega som primærreisemål i Nordland å sikre tilstrekkelig administrativ og faglig kapasitet. Vega Næringsselskap BA er i dag pådriver og utviklingsaktør av reiselivet på Vega. Gjennom en forventet økt tilstrømming og interesse for Vega, er kapasiteten i dag for liten til å kunne ivareta denne rollen. Vega Næringsselskap BA er derfor i samarbeid med Innovasjon Norge og Nordland fylkeskommune om en reiselivsstrategi hvor foreløpige tall viser et behov på totalt 2.7 mill kroner.

Vega og Nordland fylkeskommune samarbeider om et Interreg-prosjekt innen geoturisme for programperioden fra 2008 mellom verdensarvområdene Vega, Höga Kusten, Sverige og Kvarken, Finland. Dette prosjektet vil kunne finansiere noen av tilretteleggingstiltakene via både Innovasjon Norges geoturismesatsning og EU-midler.

6.3 Stiftelsen Vegaøyan Verdensarv

6.3.1 Arbeid med forvaltningsplanen og innskrivingskriteriene

Forvaltningsplanen for området er tematisk inndelt i temaene: ærfugldrift, beite-, slåttelandskap og vegetasjon, kulturminner og bygningsvern, havmiljø, fugleliv, formidling og turisme.

Ut fra at hovedfokus i rapporten er satt på kulturlandskapet med dunværsdrift og kulturminner, vil kapittel 6.3 omhandle punktene formidling/turisme, havmiljø med tareskog og fugleliv.

6.3.2 Formidling

Vegaøyan er ikke selvforklarende, og informasjon og formidlingstiltak er avgjørende for å beskytte det sårbare området og for å få formidlet verdiene. Team Verdensarv Vega har derfor utviklet en helhetlig formidlingsstrategi for området. Denne inkluderer en Verdensarvport på Vega og besøkspunkt i Vegaøyan og buffersonen. Verdensarvporten skal være et besøks- og informasjonssenter for verdensarven, med kystkulturskole for barn og unge i regionen, og hvor Helgeland Museum skal lage en ny utstilling om natur- og kulturverdier i området. Senteret er også startpunkt for turer inn i verdensarvområdet og for opplevelsene både i dette området og buffersonen. Senteret skal etableres i en gammel Coop-eiendom med tre bygninger, der to skal restaureres og det tredje – et lagerskur fra 80-tallet – skal tas bort og erstattes med et nybygg. Verdensarvporten har en kostnadsramme på 10 – 15 millioner, og der mye av dette skal finansieres lokalt og regionalt.

Det arbeides nå for å få en nordisk arkitektkonkurranse for tre nye museumsbygg for Helgeland Museum, der Verdensarvporten blir et av disse. De samarbeidende parter vil gjerne komme tilbake med en invitasjon til aktuelle departement for å presentere prosjektet.

6.3.3 Naturveiledning

I siste statsbudsjett fikk Statens Naturoppsyn lagt en oppsynsstilling til Helgeland, og med kontorsted til Vega. Stillingen vil bli brukt både i verdensarvområdet og Lomsdal/Visten nasjonalpark.

Samtidig er det store utfordringer med naturveiledning i et svært sårbart område og viktig å få på plass en naturveilederstilling, slik det også er påpekt av både Direktoratet for Naturforvaltning og Statens Naturoppsyn.

6.3.4 Marint miljø med tareskog og fugleliv

Ca 80 % av verdensarvområdet er hav. Store deler av dette er gruntvannsområder med stort artsmangfold som stedvis produserer over 10 kg plantemateriale og 1 kg smådyr pr m². Dette gir opphav til store biologiske og økonomiske ressurser. Siden 1950 tallet har imidlertid antallet av kråkebollen *Strongylocentrotus droebachiensis* økt betraktelig. Dette har ført til nedbeiting av deler av tareskogen i verdensarvområdet og i resten av Nord-Norge. Dette fører til redusert biodiversitet og redusert produksjon for økonomisk utnyttelse.

EU's rammedirektiv for vann skal implementeres i norsk forvaltning. Hele verdensarvområdet vil bli en del av et forvaltningsområde hvor det skal settes klare miljømål. Videre er deler av verdensarvområdet foreslått som referanseområde for EUs rammedirektiv for vann.

Også fuglelivet i verdensarvområdet er rikt. Det er i alt observert 222 fuglearter, hvorav ca 110 arter hekker i området, noe som er høyt så langt nord. De store gruntvannsområdene gir grunnlag for rik næringstilgang for sjøfugl. Men samtidig er det flere tegn som tyder på matmangel. Fugletellinger som pågår i området nå i 2007 tyder på at ærfuglbestanden er kraftig redusert i forhold til for noen tiår tilbake, bestanden av svartbak er i tilsvarende tilbakegang, en stor andel av svartbak og sildemåke hekker ikke i år. Sannsynligvis skyldes dette nedgang i biomasse på grunn av at tareskogen er nedbeitet i store deler av verdensarvområdet. Det er derfor viktig å få intensivt arbeidet med å få oversikt over årsakssammenhenger og få iverksatt konkrete tiltak for å få reetablert tareskogen i området og få på plass alle ledd i næringskjeden. Dette vil være spesielt viktig i områdene rundt de tradisjonelle dunværene. Fra stiftelsen vil det bli arbeidet med disse problemstillingene når grunnfinansieringen av kulturlandskapsskjøtsel og ærfugldrif er på plass.

Kostnadene til tareskogproblematikken er ikke inkludert i foreliggende rapport.

7 Forslag til nye virkemidler

7.1 Eksisterende virkemidler

De eksisterende økonomiske virkemidlene ligger i første rekke i de statlige tilskuddsordninger gjennom produksjonstilskudd til husdyr og AK-tilskudd til areal. I tillegg har en regionale tilskuddsordninger gjennom Regional miljøprogram (RMP). I all hovedsak ligger det aktive landbruket i buffersonen på Vega og i randsonen i Herøy og Alstahaug. Det er få aktive bruk i verdensarvområdet, og hensikten med nye virkemiddel er å få etablert skjøtsel her. Det er også en spesiell situasjon at en del av den eksisterende skjøtsel med slått ikke fanges opp av eksisterende virkemidler, siden grunneier ikke har en drift som berettiger produksjonstilskudd, AK-tilskudd eller RMP-tilskudd. De nye økonomiske virkemidlene er beregnet å komme i tillegg til de eksisterende tilskudd for i det hele tatt å få skjøtsel i området. Dette vil i første rekke gjelde beitebidraget, mens de fleste som vil motta arealbidraget ikke kommer inn under eksisterende ordninger.

7.2 Kulturlandskapsbidrag

De eksisterende virkemidler i landbruket viser seg ikke å være tilstrekkelig til å opprettholde kulturlandskapet som forutsatt fra UNESCO. Som vist i kapitlet om utfordringer, er det særlig lang og tungvint transport over hav, samt krav om ukentlig tilsyn av beitedyr, som gjør at det er behov for særskilte beitebidrag for å få den nødvendige skjøtsel av kulturlandskapet. Skjøtelsplaner som utarbeides vil vise hvilke områder som bør beites med sau og hvilke som bør beites med storfe, samt der en pga. biologisk mangfold og historisk bruk av området bør ha slått. Det vises også til pkt 2 b i innskrivingsteksten om "opprettholdelse av mosaikken i landskapet". På denne bakgrunn er det foreslått etablert en egen ordning med kulturlandskapsbidrag til verdensarvområda som gjør det økonomisk interessant for beitedyreiere å skjøtte kulturlandskapet i verdensarvområdet. I samråd med Vestlandske fjordlandskap har en valgt å følge samme beregningsmåter og prinsipper i kulturlandskapsbidraga, sjøl om utfordringer og innretning av ordningen er svært ulike. Kulturlandskapsbidraget er foreslått kanalisert gjennom fire ordninger:

7.2.1 Arealbidrag

Forvaltningsplanen og skjøtelsplanene som utarbeides vil vise hvilke områder som bør skjøttes gjennom slått. Drift og skjøtsel av disse områdene sikres gjennom et arealbidrag som går til grunneier, eller eventuelt bruker av arealet. På denne måten blir det økonomisk interessant å skjøtte disse arealene. Hvilke arealer som skal slås og retningslinjer for skjøtselen vil bestemmes av godt faglig funderte planer. Bruk av bidragene og dokumentasjon av skjøtselen skal rapporteres. Arealbidraga er gradert etter tre bidragsklasser avhengig av hvor arbeidskrevende skjøtselen er.

Arealbidragsklassene er definert slik:

- K1: Lettdrevet kulturareal som kan høstes maskinelt med moderne slåtteutstyr som skiveslåmaskin og rundballepresse.
- K2: Tungdreve kulturareal som kan høstes med spesialutstyr for brattlendte bruk.
- K3: Svært tungdreve areal som på grunn av hellingsgrad og/eller arrondering bare kan høstes manuelt med motorslåmaskin og ljà

Innenfor verdensarvområdet er det et areal på ca. 350 daa som er lettdrevet traktorjord og som ligger på hovedøya. Dette eies av Vega kommune, men de har selv inntil videre valgt å ta ut dette

fra den foreslåtte støtteordningen det her legges opp til. Alt øvrig areal som høstes på øyene blir slått med enten ljà eller to-hjuls slåmaskin. Det betyr at all skjøtsel ved slått i Vegaøyen verdensarvområde trolig vil komme i kategori K3. Det *kan* muligens i framtida være aktuelt å slå noen få områder med liten traktor el.lign. med spesialtilpassa utstyr.

I dag er det anslått at rundt 150 daa blir slått, av dette blir ca 60-70 daa høstet som vinterfôr til sauebruk. Framtidig behov for slåttemark ut fra forutsetningene som er nevnt tidligere er estimert til å være rundt 500 daa. Endelig tall for arealet vil ikke være klart før arbeidet med skjøtelsplaner for verdensarvområdet er slutført.

7.2.2 Beitebidrag

Kulturlandskapet på øyene er skapt av husdyra. Tidligere var storfetallet betydelig høyere enn det en kan forvente å oppnå i dag. Hvor det i framtida skal være storfe og hvor det skal være sau vil i stor grad bestemmes gjennom en prioritering av storfebeiting til de områder der det pga. biologisk mangfold og tradisjonell drift er nødvendig å ha storfebeiting. Øvrige områder forutsettes å bli beitet av sau. Det kan bli et lite avvik mellom det som vil være optimal skjøtsel og det som er praktisk mulig å oppnå. Beitebidraget skal brukes til å sikre nødvendig skjøtsel gjennom beiting. Skjøtelsplanene vil bestemme beitedyrtallet på de forskjellige vær og øyer, og styre beiting til prioriterte områder.

Utfordringene for beitedyrdrifta gjør at en må ha en innretning av beitebidraget som gjenspeiler kostnader og arbeidsomfang med beiting. Den viktigste faktor som avspeiler dette er transportavstanden over hav. Ut fra denne er det laget en soneinndeling av verdensarvområdet som differensierer mellom avstand fra ombordlastingssted til beiteområde. Soneinndelingen avspeiler også dekning av kostnadene som ligger i kravet om ukentlig tilsyn av beitedyr, værutsatte strøk m.v. Ut fra dette er det foreslått følgende soner (jfr. kart i vedlegg 2)

- Sone 0: Verdensarvområdene som ligger på Vega hovedøy, og der en på grunn av arrondering og gjerder har beitedyr som beiter både innenfor verdensarvområdet og i randsonen.
 - Sone 1: De nærmeste øyene til Vega, samt Vegdal-området på Vega hovedøy. Det er relativt korte transportavstander, samtidig må beitedyra føres i båt for å komme til disse områdene.
 - Sone 2: Beiteområder med midlere transportavstand, dvs. ca. 5 til ca. 15 km fra utskiping på Vega hovedøy eller fra aktuelle gårdsbruk i Herøy og Alstahaug.
 - Sone 3: De øyer som ligger lengst unna Vega og nabokommunene, og som vil være mest kostnads- og arbeidskrevende å ta i bruk til beiting. Som eksempel kan nevnes at øyværet Lånan ligger vel 20 km fra nærmeste utskipingssted på Vega, over et både værhardt og kronglete farvann med mye grunner og fløskjær. Tallet på beitedyr i sone 3 vil være begrenset.
- Sone 1, 2 og 3 ligger i sin helhet innenfor verdensarvområdet.

I dag beiter det ca. 400 vinterfôra sau, dvs. rundt 1000 sau og lam, og 16 storfe på øyene innenfor verdensarvområdet. Endelig tall på beitedyr, dvs. hvor mange storfe og hvor mange sau som er nødvendig for å få tilstrekkelig beitetrykk vil foreligge når arbeidet med skjøtelsplaner for verdensarvområdet er ferdige. Det vi kan nytte nå er et estimat på nødvendig beitedyrtall. Et estimat for dyretallet i 2012 ligger på 5000 sau og 100 storfe.

7.2.3 Kulturbidrag

For å sikre spesielle kulturlandskapsverdier og kulturlandskapselement blir det foreslått å innføre et eget kulturbidrag. Kulturbidraget skal gjøre det mulig å ta vare på samfunnsverdier som er viktige

for helheten og mangfoldet i kystbefolkningens kulturlandskap, og være i tråd med det nasjonale ansvar for UNESCO verdensarvområde.

Ærfugl:

For Vegaøyan verdensarv er det viktigste element i kulturbidraget sikring av ærfugldriften i værene. Ut fra det som er dokumentert tidligere i forhold til å berge og videreutvikle ærfugltradisjonen, bygge opp bestanden av ærfugl og sikre rekruttering til egg- og dunvernæringen, blir en vesentlig del av kulturbidraget brukt til dette.

Kulturminner og kulturlandskapselement:

Restaurering og vedlikehold av bygninger og kulturlandskapselement som jordkjellere, fjøs, uthus og tunelement, steingjerder mv. Også naust, brygger, steinvorer, mevarder og andre element som viser fiskerienes og havets kulturlandskap må gis muligheter for sikring. I tillegg må det lages en plan for hvordan en håndterer fremmede treslag som sitkagran som forekommer på noen av øyene, og der en i dag ser at frøspredning av sitka truer flere områder. Også våndproblemer og erosjon som følge av dette må kunne håndteres. I kulturbidrag ligger også særlig skjøtsel og drift for å ivareta biologisk mangfold, trua arter, og vise historiske driftsmåter.

Immaterielle kunnskap om tradisjoner og virke i øyene:

UNESCO har påpekt betydningen av den immatrielle kulturarven knyttet til verdensarvområdet. Med dette menes kunnskapen knyttet til liv og virke i verdensarvområdet. I de nærmeste vil det være behov for en god del ressurser til kartlegging av denne kunnskapen, og etter hvert en videreformidling og implementering av denne.

7.2.4 Investeringer

På investeringssida vil det i Vega være mindre aktuelt med investeringer i nye driftsbygg, siden det aktive jordbruket i all hovedsak ligger i buffersonen og randsonen. Det vil være aktuelt med noe mindre investeringer i høyløer for de som tar slått i verdensarvområdet som vinterfôr til sau, spesielt der en har heilårs utegang av sau av den gammelnorske rasen. Vegaøyan verdensarv har imidlertid en del andre utfordringer knyttet til transport av dyr til øyene. Her vil det bli aktuelt med en mindre føringsbåt som tar 20-30 sau, og som lettere kan manøvrere i trange farvann, og der en kun skal ha 2-5 sau med lam på land på mindre øyer. Beitelaget har allerede fått bygget en større flåte som tar storfè og inntil 90-100 sau, der flåten slepes av fiskebåt. Denne er beregnet på de større øyene. I tillegg må en ha kai/rampe for ombordføring av sau, mobile sankegjerdar, inngjerding av områder som ikke skal beites mv. For slått vil det være aktuelt med investeringer i noe mindre slåtteredskap som to-hjuls slåmaskin, ATV med tilhenger for transport mv.

7.2.5 Utarbeiding av skjøtelsesplaner og etablering av beiting og slått

For å få etablert en skjøtsel ut fra faglig godt funderte planer, er det nødvendig med utarbeiding av vegetasjonskart og en vurdering av områdenes bæreevne og sikring av biologisk mangfold. Øyene er lite homogene innbyrdes, fra kalkrik til fattig lyngmark, gras og urtedominerte vegetasjon mv. Også den enkelte øy kan ha mosaikk av ulike vegetasjonstyper som er med å bestemme bæreevne og beitetrykk. Det kreves derfor en gjennomgang av hver enkelt øy for å få en godt fundert skjøtelsesplan. Det er foretatt en prioritering av de værene man per i dag vet har store verdier knyttet til kulturlandskapet, vær der helheten mellom landskap og kulturminner er uvanlig godt bevart og vær som er spesielt viktige av formidlingshensyn. For de andre værene kan arbeidet være noe mer forenklet.

7.3 Finansiering og administrasjon

Målet med bidraga er kulturlandskapspleie for å ivareta verdiene i innskrivingsteksten. Produksjonen i form av mat er et biprodukt, men er med på å betale for landskapspleien. Nasjonalstaten har ansvar for verdensarvområda, og bidraga til verdensarvområda må derfor sikres gjennom ei særskilt statlig bevilgning til verdensarvområda. Dette blir et ansvar for de relevante departement. Det må utarbeides regelverk for bidragsordningene, og administrasjon av tiltak og bidrag må samordnes lokalt med den eksisterende landbruksforvaltning.

Ærfuglhus i gjengrodd landskap, Skjærvær

8 Oppsummering og økonomiske konsekvenser av tiltaksplanen

8.1 Kulturlandskapet

På bakgrunn av utfordringer, tiltaksplan og økonomiske beregninger av nødvendige tiltak (se vedlegg 4) er kostnadene beregnet for de fem bidrag som er nødvendig for å sikre kulturlandskapet etter intensjonene. Prinsipp, satser og beregningsmetoder er i tråd med tilsvarende opplegg fra Vestlandske Fjordlandskap.

8.1.1 Arealbidrag

Arealbidrag er beregnet ut fra en grunnsats på kr 400 pr daa for lettdrevet jord (jfr. kapittel 7.1.1). I verdensarvområdet er all slått gjort med håndredskap, og kommer dermed i kategorien K3 - *Tungdrevet areal*, som har en multiplikasjonsfaktor på 5. Areal til slått er begrenset, og vedlegget viser situasjonen for 2012, etter at estimert aktuelt areal til slått er tatt i bruk.

Areal til slått vil for perioden 2008 til 2012 ha en økning fra dagens nivå til et estimat på rundt 500 daa i 2012. En vesentlig del av skjøtselen ved slått vil ikke ha annen støtte enn denne bidragsordningen.

8.1.2 Beitebidrag

Beitebidraget skal sikre et dyrehold som er tilfredsstillende for å oppnå et tilstrekkelig beitetrykk i verdensarvområdet. Dette bidraget er bygd som en matrise. For å sikre beiting i heile verdensarvområdet må en ta utgangspunkt i kostnadene ved beiting. Avstand for transport og tilsyn av beitedyr er den faktor som betyr mest kostnadmessig. De nærmeste øyene til Vega hovedøy er lettest tilgjengelig, mens de lengst unna er betydelig mer kostnads- og arbeidskrevende. Det er derfor valgt å lage en soneinndeling som avspeiler kostnadene, og som vil ha varierende sats mellom sonene. Soneinndelingen er som vist på kart i vedlegg 2, og kapittel 7.2.2 definerer sonene.

Grunnenheten er kr 400 pr sau på beite i sone 1, mens storfe får en faktor på 4 ganger dette beløpet. For beiting i sone 0 er det satt halv sats på beitebidraget, i sone 2 er faktoren 1,5, og i sone 3 er multiplikasjonsfaktoren 2. Antall beitedyr i verdensarvområdet vil ha en økning fra dagens nivå til et estimat på rundt 5000 sau og 100 storfè i 2012. I beregningene videre og i regnearket er er storfe og sau omgjort til *beitedyr* med sau som enhet, og med storfe omgjort til saue-enhet ut fra faktor 4:1. Omfanget av framtidig nødvendig skjøtsel for å sikre kulturlandskapet vi bestemmes av skjøtselplanene som utarbeides.

8.1.3 Kulturbidrag

De viktigste elementene i denne tilskuddsordningen er sikring av ærfugldrift og ivaretagelse av kulturminner. Med hensyn til samspillet ærfugl-menneske vises det til de tiltak og kostnadsberegninger som ligger i Kap. 6 i rapporten. Utgiftene for å ivareta ærfugldriften vil ha en ramme på kr 1,2 mill. for 2008, stigende til 1,8 mill. for 2012.

For alle øyer og vær innenfor verdensarvområdet vil det bli utarbeidet plan for sikring av viktige kulturminner. Denne planen legges til grunn for bidrag til grunneiere for istandsetting og sikring av kulturminnene, både knyttet til landbrukets og til kystens og havets kulturlandskap. I tillegg må det utarbeides plan og tiltak for sitkagranproblemet, konsekvenser av tangskjæring og klarlegging av de immaterielle verdiene knyttet til kulturlandskapet. Også erosjonsproblemene knyttet til vånd må

finne en løsning. Disse elementene er estimert til kr 1,3 mill. pr år. Beløpene kommer i tillegg i tillegg til det som går til bygningsvern fra kulturminnefondet og Nordland fylkekommune.

8.1.4 Investeringer

Investeringer må pr. i dag estimeres. Behovet for investeringsmidler vil også variere noe fra år til år, med størst behov de første årene. Det er likevel valgt å holde samme nivå (500 000) for alle årene fra 2008 til 2012, og en vil da vurdere om det fortsatt vil være behov for denne ordningen.

Både med hensyn til arealbidrag, beitebidrag og kulturbidrag er det nødvendig at en etablering av disse ordningene er langsiktig og gir en tilstrekkelig forutsigbarhet for brukerne. Både ved investeringer, inngåelse av beiteavtaler med grunneiere, driftsopplegg mv. er det nødvendig å ha lang tidshorisont.

8.1.5 Skjøtelsesplaner og etablering av beiting

For å få et faglig godt fundert tall for beitedyr, om det skal være sau eller storfe, eller eventuelt slått av arealer er det nødvendig med gode skjøtelsesplaner. Hensikten er både å finne en skjøtsel som ivaretar biologisk mangfold, bæreevnen til området og kulturlandskapet. Dette betinger et vegetasjonskart i bunn, og en oppfølging for å evaluere om beittrykket bør justeres. Dette arbeidet gir hele grunnlaget for skjøtselen, og vil være førende for hvor mange beitedyr en bør ha på de ulike øyer og holmer. Det må være åpning for at forholdet mellom arealbidrag og beitebidrag i framtida kan endres, ut fra føringer i skjøtelsesplanene. Det må også tas høyde for at antall beitedyr, og derved størrelsen på beitebidraget, kan endres når skjøtelses- og driftsplaner for hele verdensarvområdet er ferdig og man har noen års erfaringer med dyretallet på de enkelte øyene.

Eiendomsstrukturen i verdensarvområdet, og det forhold at grunneiere og beitebruker som regel ikke er samme person, har medført et svært tidkrevende arbeid for å få etablert beiting. Dette må ses på som en nødvendig investering for å få igangsatt beiting og andre skjøtselstiltak. Når dette er etablert og kommet i gang må det videre arbeidet og forvaltning av støtteordningene videreføres.

Det utarbeides egne retningslinjer og administrative ordninger for kulturlandskapsbidragene. På bakgrunn av de forutsetninger som ligger i planen og i beregningsgrunnlaget i vedlegget, er det laget en oversikt i tabellform over behov for midler. Se tabell 1.

Tabell 1. Oversikt over kostnadene med sikring kulturlandskapet i Vegaøyen for årene 2008-2012. Beløpene er i 1000 kr.

	2008	2009	2010	2011	2012
Arealbidrag	300	500	700	900	1000
Beitebidrag	600	1200	1800	2400	2800
Kulturbidrag	2500	2600	2800	3000	3100
Investeringer	500	500	500	500	500
Sum	3900	4800	5800	6800	7400
Skjøtelsesplaner og etablering	600	600	600	300	300
Kulturlandskapet, sum totalt	4500	5400	6900	7100	7700

8.2 Vega kommune og Vega næringssselskap A/S

Vega kommune møter en rekke utfordringer som vert for verdensarvområdet. Disse utfordringene er viktige, men gir samtidig en relativt stor merkostnad og merarbeid for en liten kommune. Kommunen har oppsummert disse utfordringene i Kap. 6. Nedenfor er det laget en tabellarisk oversikt over kostnader med kommunens forvaltning og merarbeid knyttet til verdensarvstatusen, se Tabell 2.

Tabell 2. Merkostnader for Vega kommune på grunn av vertsfunksjoner for verdensarven. Beløpene er i 1000 kr.

Stabsfunksjoner, planarbeid mv.	1250
Planlegging	450
Ekstra byggesaksbehandling og bygningsvern*	600
Formidling og økt turisme	500
Økt internasjonal interesse	150
Stiftelsen**	1250
Sum	4200

* for en treårsperiode

** Stiftelsen har til nå fått denne bevilgningen over budsjettet til Direktoratet for naturforvaltning med et årlig beløp på kr 1 050 000. Dersom denne ordningen opprettholdes fast, vil det gå ut av denne oversikten.

Vega næringssselskap A/S eies av næringslivet på Vega, og har faste overføringer fra Vega kommune sitt budsjett for arbeidet med næringutvikling i kommunen. Næringssselskapet har laget en oversikt over de utfordringer de har i forhold til økt satsing på reiseliv som har basis i verdensarvstatusen. Tabellen nedenfor viser utfordringer og kostnader for de kommende tre år.

Tabell 3. Årlige kostnader i en treårsperiode knyttet til utvikling av Vegaøyan verdensarv som geoturistdestinasjon. Beløpene er i 1000 kr

Personalkostnader	1000
Infrastrukturtiltak	600
Innfallsporten, Nes	400
Kompetanse og nettverksbygging	200
Vegamat	500
Sum	2700

8.3 Aktører og organisering

Etablering av nye tiltak og økonomiske ordninger krever en samhandling mellom departement, direktorat, fylkesnivå og lokal forvaltning. I tillegg kommer de konkrete tiltakene der både stiftelsen for Vegaøyan verdensarv, grunneiere, beitebrukere, beitelag, interesseorganisasjonen Vegaøyans venner med flere må involveres for å få sikret kulturlandskapsverdiene i verdensarvområdet. Kommunen og stiftelsen vil utover dette ha store utfordringer knyttet til iverksetting, informasjon og formidling, forvaltning og administrasjon.

8.4 Avslutning

Rapporten viser at Vega kommune har store utfordringer i å sikre verdiene i verdensarvområdet, og ivareta grunnlaget for innskrivingsteksten som UNESCO verdensarv. Som innskrivingsteksten viser har UNESCO også et klart ønske om at verdensarvområdet utvides til øyene i nord og nordøst. Dette vil

kreve planlegging, kartlegging av verdier og involvering av andre kommuner. Disse kostnadene er ikke tatt med i denne rapporten, men bør vurderes av nasjonalstaten. UNESCO har også påpekt viktigheten av at buffersonen, dvs. resten av Vega kommune utenom verdensarvområdet, både opprettholder et aktivt jordbruk og husdyrhold, og skjøttes og utvikles på en måte som gjør det til en attraktiv innfallsport til verdensarven. I dette ligger utvikling av reiselivet, informasjon og at opplevelsen av det historiske landskapet ikke forringes. Disse føringene gir fortsatt store utfordringer og oppgaver for nasjonalstaten.

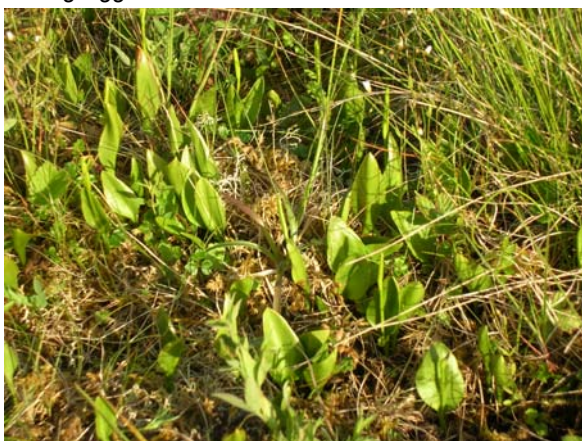
Verdensarvstatusen er ikke en status som er gitt for alltid. Den avhenger derimot at de verdier den er tenkt å sikre blir ivaretatt og utviklet videre. I 2013 vil UNESCO ha en evaluering av Vegaøyan verdensarv for å se om verdiene i verdensarvområde er ivaretatt i henhold til innskrivingsteksten, og om Vegaøyan fortsatt skal ha verdensarvstatus. Ansvar er klart lagt på nasjonalstaten som også i sin tid var søker, og det er i første rekke nasjonalstaten som må sikre at statusen blir sikret. Vega kommune er en liten utkantkommune med 1300 innbyggere, og har begrensede ressurser til å få dette arbeidet gjort.

Ærfuglegg

Ærfuglunn på reir i steinhus

Den sjeldne bregnen ormetunge

Lyngheilandskap, Holandsosen

Vedlegg

Vedlegg 1. Uredigert innspill fra Arnstein Hansen, Vega, om kulturminner knyttet til kyst og fiske.

Vedlegg 2. Kart over soner for beiting i Vegaøyan verdensarv

Vedlegg 3: Kart over beiting i Vegaøyan verdensarv i 2006

Vedlegg 4: Regneark for beregning av kulturlandskapsbidrag

Vedlegg 5: Kulturlandskapsprosjekt Vega

Vedlegg 6: Oversikt over ærfugldriften gjennom et år

Vedlegg 1. Uredigert innspill fra Arnstein Hansen, Vega, om kulturminner knyttet til kyst og fiske.

Båtstøer og Steinvører(liten steinmolo).

Alle øyene som det har bodd folk på har minst ei båtstø hvor man hadde mulighet til å dra opp mindre og større båter.

I tilknytning til at disse ble ryddet for stein ble det som regel også laget en steinvør.

Bak en sånn liten molo fant man ly for vær og vind når man skulle ta om bord eller i land varer eller det som måtte fraktes mellom øyene.

Når folk bodde på øyene så ble disse holdt ved like. Etter 30 – 40 år er det klart at disse viktige kulturminnene er i ferd med å gå tapt.

Tiltak: Kartlegging/Registrering, samtaler med grunneiere og restaureringsarbeider.

Fortøyningsbolter

En rekke plasser(mange i hvert vær) er det i sin tid plassert ut eller rettere sakt borret ned svære fortøyningsbolter.

Disse er satt ned av Statens Havnevesen for å gi mulighet til sikker fortøyning.

Dette er viktige kulturminner som det nye Kystverket ikke har ansvar for lengre.

Det samme gjelder for en del bunnkjettinger ,blant annet i Bremstein som er lagt ut til fortøyninger for fiskeflåten .Disse har kommunene fått ansvar for men de har ikke mulighet til å holde disse ved like.

Tiltak: Her må også en skikkelig registrering til før man setter i verk andre tiltak.

Moloer i Bremstein og Skjærvær

Disse inngår som noen av de viktigste fiskerirelaterte kulturminnene i verdensarvområde.

De er i relativt god stand men det bør så absolutt vurderes av fagfolk hvilke tiltak som bør settes inn på litt lengre sikt.

Mevarder

For at fiskerne skulle finne tilbake til gode fiskeplasser satte de opp på forskjellige øyer såkalte mevarder (strinvarder). Disse ble brukt til krysspeilig for nøyaktig å finne tilbake til gode fiskeplasser.

Det har delvis vært på gang arbeide for å samle og ta vare på de gamle meene. Skal dette arbeidet ha noen mening er det av største viktighet at de gamle mevardene blir holt ved like.

Tiltak: Kartlegging/Registrering . Restaurering.

Statsbrønner – Brønner

På mange øyer anla staten egne brønner for å sikre vannforsyningen til øya. Man finner slike spesielt i de ytre værene hvor det foregikk sesongfiske. Disse er nå stort sett i dårlig forfatning og trenger sterkt til å bli sikret med nye brønnhus. Dette har to formål . Både sikre mot ferdseil og ta vare på et viktig kulturminne.

Det finnes i tillegg en mengde private brønner rundt om i øyene som nok er ganske dårlig sikret. Selv om det er grunneier her som har ansvar vil det være lurt å ha de nevnt for å kunne inkludere disse i eventuelle tiltak.

Tiltak: Kartlegging /Registrering – Investering i sikringsarbeide.

O skjelldynger.

En viktig tilleggsnæring for mange fiskere fra Tjøtta/Vega øyan før og delvis etter krigsårene var å sanke O skjell. Disse ble skallet og innmaten solt til agn.

På enkelte øyen kan man ennå se store ansamlinger av hvite Oskjell sall.

Disse forteller en viktig historie som må gjøres tilgjengelig for besøkende og etterslekten.

Tiltak: Registrering/Kartlegging – Restaurering, fjerning av uønsket vegetasjon.

Varder og jernstaker(farledsmerker)

Det finnes en rekke jernstaker og steinvarder i verdensarvområde. Disse har Kystverket ansvar for enda. Noen av disse er satt opp på 1930 tallet og er i ganske dårlig forfatning.

De har selvfølgelig ikke samme viktige funksjon som da de ble satt opp men de representerer en svært viktig epoke og kulturhistorie.

Tiltak: Registrering /Kartlegging - Samtale med Kystverket om framtidig vedlikehold.

Andre spor i kulturlandskapet.

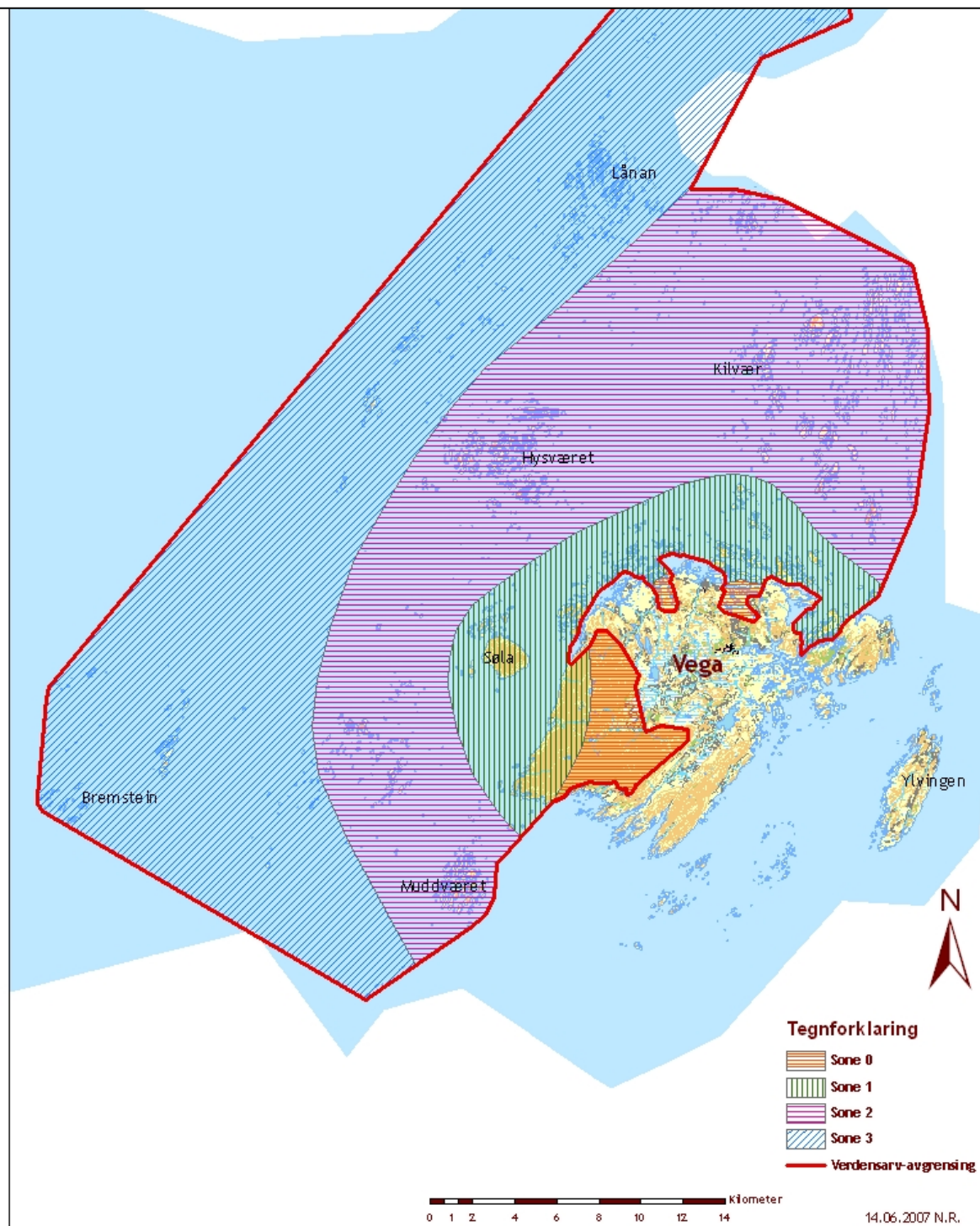
Det finnes selvfølgelig en mengde andre spor etter menneskets aktiviteter i verdensarvområde. Steingjerder, andre typer gjerder og avmerking av eiendommer, jordkjellere og ikke minst gamle hustufter og spor etter bebyggelse.

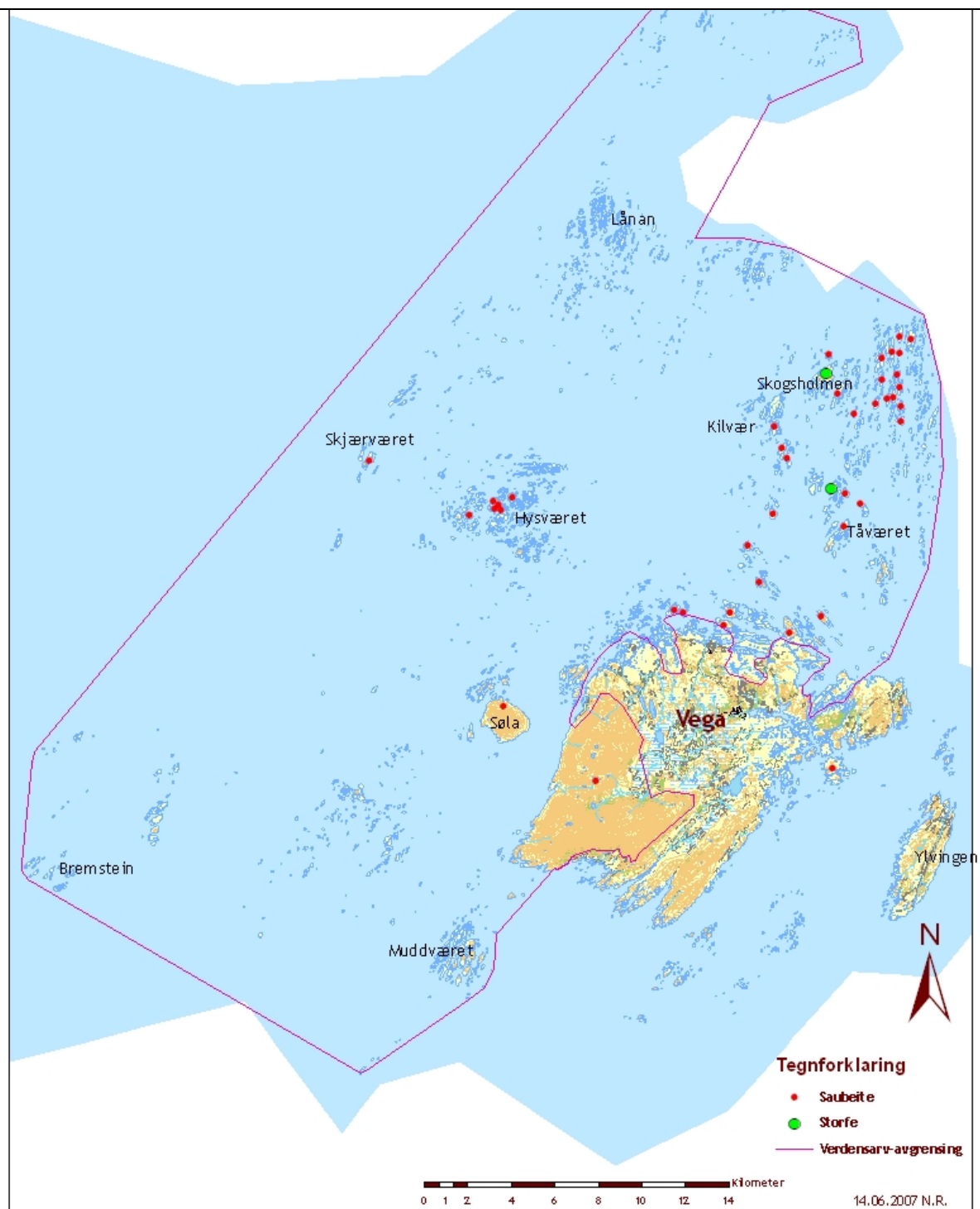
Skal man sikre at disse viktige sporene i kulturlandskapet ikke skal gå tapt, så må det settes i verk tiltak for registrering og sikring.

Jeg vet ikke hvor vidt det er mulig å få innbakt noe av dette i den rapporten som skal lages.

Det vil jo også være vanskelig på så kort tid å lage en kalkyle av hva som trengs av økonomi til de forskjellige tiltakene.

Jeg tror kanskje det hadde vært larest å foreslå et prosjekt for skikkelig registrering og dokumentering av kulturminnene i område.

Vedlegg 5, fra Vega kommune

FORSLAG TIL PILOTPROSJEKT:

”LIVSKRAFTIG JORDBRUK I BUFFERSONEN VEGAØYAN VERDENSARV”

Vega kommune og samarbeidende parter viser til Statsbudsjettet for 2007 og Jordbruk-oppkjørets satsning på de to nye verdensarvområdene, og vil invitere til samarbeid om et eget pilotprosjekt i buffersonen på Vega.

Bakgrunn

Verdigrunnet for verdensarvstatusen er basert på at Vegaøyen har et menneskeskapt landskap som er et vitnesbyrd om mennesker som har utviklet særegne og enkle levemåter i et ekstremt værhardt område rett sør for Polarsirkelen.

Men i løpet av de siste 30 år har det vært drastiske endringer i bosetting og virksomhet i Vegaøyen Verdensarvområde. Området har ingen aktive bønder. Det meste av kulturlandskapet har ikke vært skjøttet på tre tiår, og områdene er små og ikke drivverdige etter dagens vurderinger.

En skjøtsel av kulturlandskapet i øyene er derfor avhengig av et livskraftig jordbruk i buffersonen i Vega kommune og randsonen i nabokommunene. Det er av avgjørende betydning å se i sammenheng arbeidet med kommuneplan og kulturlandskap i verdensarvområdet og på hovedøya. Et eget pilotprosjekt for forvaltning og skjøtsel av buffersonen er også viktig for å sikre den lokale jordbruksnæringen økt merverdi.

Dette blir støttet av Direktoratet for Naturforvaltning og Riksantikvaren som i et notat til Statens Landbruksforvaltning har påpekt at det er behov for å styrke jordbruksinnsatsen i verdensarvområdene, og at buffersonen til Vegaøyen må inkluderes i satsningen. DN og RA fastslår også at ivaretagelse av natur- og kulturminneverdiene i disse områdene er uløselig knyttet til fortsatt jordbruksdrift.

Konkrete tiltak:

1. Skogprosjekt / skogrydding

Skogen på Vega må skjøttes. Den innførte arten sitkagran tar over mer og mer. Den gjør også store endringer med det visuelle Vega. Skogplantingsprogrammet på 60-tallet som fortsatte som et leplantings-program, er ute av kontroll.

Konkrete tiltak:

- Rydding av kratt/småskog
- Utvikling av lokal vedsentral
- Rydding for kommende beiteområder

2. Beiteprogram

NIJOS-rapport 21/04, anslår at Vega har beitegrunnlag for 3000 sau. Beiting av utmarka er den beste pleie av kulturlandskapet.

Konkrete tiltak:

Utvikling av samarbeid mellom bønder, grunneiere og kommune

- Utvikle samarbeidet med Gilde sin nyetablering i Brønnøysund

3. Hvordan øke bondens del av merverdien.

Pilotprosjektet må inneholde et utviklingsprogram som tar for seg verdiskapningskjeden og som har som målsetting å øke bondens andel av merverdien.

4. Forskningsprosjekter

Et pilotprosjekt av denne typen bør inkludere forskning for å dokumentere konsekvenser og gi overføringsverdi til andre områder.

Tema for forskning kan være:

- Kostnadssiden ved reetablering av kulturlandskap
- Fullskala prosjekt på elektronisk gjerding
- Følgeforskning på biodiversitet
- Utvikling av reiselv i sårbare områder

5. Internasjonalisering

Verdensarvstatusen er internasjonal og gi internasjonale bidrag.

- Bli en medspiller for UNESCO i arbeidet med sammenlignbare områder som Vegaøyan verdensarvområde
- Etablering av biodiversitets-register
- Etablering av Arktisk verdensarvsirkel

Lokal forankring

Forslaget til pilotprosjekt er presentert for følgende lokale organisasjoner ga sin tilslutning til ideen og sin oppfordring om å fortsette arbeidet: Vega bonde og småbrukerlag, Vega

bondelag, Vega beitelag, Floa grunneierlag, Indre Vega grunneierlag, Midt Vega grunneierlag,

Vika grunneierlag, Eidem utmarkslag, Øst-Vega utmarkslag, Stiftelsen Vegaøyan Verdensarv, Representanter fra grunneiere på Nord Vega, Hysværøyan grunneierlag, Skogsholmen grunneierlag.

Lokale ressurser

- NIJOS-rapporten 21/04 viser i detalj graden av utnyttbare ressurser.
- Saken er godt forankret i det lokale miljøet.
- Det er politisk enighet om å la arbeidet med kulturlandskapet være bærebjelken i den nye kommuneplanen.
- Saken kommer riktig vei: Nedenfra og oppover i systemet.
- Vega har over mange år utviklet et tett samarbeid med Bioforsk Nord Tjøtta